

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Urška Rutar

Jezikovna kultiviranost slovenskih srednješolcev

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Urška Rutar

Mentorica:izr. prof. dr. Monika Kalin Golob

Jezikovna kultiviranost slovenskih srednješolcev

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Menim, da je jezik kulturni kapital, ki ga lahko plemenitimo vse življenje in nam ga nihče ne more odvzeti.

Hvala vsakomur, ki mi je v obdobju zorenja tega diplomskega dela stal ob strani in je ob branju teh vrstic ponosen name. Hvaležna sem najožjim družinskim članom, ki so me podpirali v času študija. In hvala Roku za potrpežljivost in vso pomoč.

Čisto neposredno pa se zahvaljujem izr. prof. dr. Moniki Kalin Golob, ki me je že ob prvih pomislekih glede teme diplomskega dela opogumila, češ da je moje jezikovnokulturno znanje zagotovo dovolj dobro, da bom kos raziskovalni nalogi.

JEZIKOVNA KULTIVIRANOST SLOVENSКИH SREDNJEŠOLCEV

Jezikovna kultura se ne nanaša samo na jezikovno pravilnost besedil v knjižnem jeziku, temveč kaže tudi posameznikovo prilagodljivost določeni situaciji in ustrezno uporabo socialnih in funkcijskih zvrsti. Za boljšo izobrazbo v slovenskem jeziku in funkcionalno pismenost skrbijo zlasti osnovne in srednje šole ter ustrezne javne ustanove, pa tudi mediji. Šolstvo je podaljšana roka jezikovne in nacionalne politike vsake države, zato se odpira vprašanje o (ne)ustreznem pouku slovenskega jezika v osnovni in srednji šoli ter na univerzi.

V diplomskem delu preučujem jezikovnokulturne šibkosti v besedju, pravopisu in skladnji, ki so najizrazitejše znamenje slabe pismenosti srednješolcev. Rezultati raziskave o znanju oziroma neznanju slovenskega knjižnega jezika na osnovi preštevanja napak kažejo, da je treba pri srednješolskem pouku izbranim jezikovnim šibkostim posvetiti veliko več jezikovnokulturne skrbi ali pa temeljitejši slovnični/pravopisni pouk. Največja šibkost srednješolcev je prepoznavanje neslovenskih besed in besednih zvez ter neupoštevanje osnovnih pravopisnih zakonitosti. Večje pozornosti kot doslej bi morala biti deležna tudi jezikovna vzgoja mladih zlasti v poklicnih in drugih strokovnih srednjih šolah, kjer je za pouk materinščine na voljo premalo časa in je predmet deležen manjše pozornosti, kot bi si jo zaslužil.

Ključne besede: jezikovna kultura, funkcionalna pismenost, jezikovne napake, slovenščina v izobraževalnem procesu, srednješolci

LINGUISTIC CULTURE OF SLOVENIAN SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Linguistic culture does not refer only to linguistic correctness of texts in written language, but also shows an individual's adaptability to a certain situation and proper use of social and functional types. Functional literacy and a better education in Slovene language is especially taken care of by primary and secondary schools and appropriate public institutions, as well as by the mass media. Educational system is a right hand of language and national politics of every country, and so a question of (in) adequate school of Slovene language in primary and secondary school and in university appears.

In the B. A. dissertation I investigate the weaknesses of linguistic culture in word formation, spelling and syntax, where the most distinctive signs of deficient literacy of the secondary students appear. The results of the research on the knowledge and non-knowledge of Slovene language, based on the counting out of errors, show that much more linguistic-cultural attention or perhaps more thorough grammatical/orthographical lessons have to be dedicated to the particular language weaknesses during the secondary school lesson. The greatest weakness of the secondary school students is the recognizing of non-Slovene words and word phrases, and the disregard for the basic principles of spelling. Much greater attention should be deserved also with the linguistic education of youth, especially in vocational and other professional secondary schools, where there is too little time at disposal for the mother tongue lessons and the subject does not receive all the attention it deserves.

Key words: linguistic culture, functional literacy, language errors, Slovene in educational process, secondary school students

KAZALO

1	UVOD	8
2	OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	10
2.1	Jezikovna kultura.....	10
2.2	Jezikovna norma.....	10
2.2.1	Jezikoslovni priročniki	11
2.2.2	Korpusno jezikoslovje.....	13
2.3	Splošna raba	14
2.3.1	Standardni in kulturni koncept knjižnega jezika	15
2.3.2	Kriterij primernosti in funkcijski vidik	15
2.4	Funkcionalna (ne)pismenost	16
3	SLOVENŠČINA V IZOBRAŽEVALNEM PROCESU.....	20
3.1	Jezik v izobraževanju	20
3.2	Osnovna šola	21
3.2.1	Opredelitev predmeta slovenščina v osnovnošolskem izobraževanju	21
3.3	Srednja šola	23
3.3.1	Srednje strokovno izobraževanje	23
3.3.2	Gimnazijski program.....	24
4	EVALVACIJA ANKETE	24
5	STATISTIČNA OBDELAVA JEZIKOVNIH NALOG	27
5.1	Raziskovalne hipoteze.....	27
5.2	Raziskovalna metodologija	27
5.3	Jezikovno popravljanje.....	28
5.3.1	Tipologija napak.....	28
5.3.1.1	Napake I. stopnje: besedje in osnove pravopisa.....	28
5.3.1.2	Napake II. stopnje: skladijske in pravopisne prvine.....	38
5.3.1.3	Napake III. stopnje: funkcionalne napake.....	42
5.4	Statistični vzorec	45
5.4.1	Struktura anketirancev.....	46
5.4.2	Obseg ur slovnice oziroma književnosti	48
5.4.3	Samocena znanja	51
5.4.3.1	Pravopis.....	51
5.4.3.2	Glasoslovje	52
5.4.3.3	Oblikoslovje	54

5.4.3.4	Besedotvorje.....	55
5.4.3.5	Skladnja.....	56
5.5	Rezultati raziskave	59
5.5.1	Preglednica izbranih napak	59
5.5.2	O prepoznavanju napak v besedju in pravopisu.....	61
5.5.3	O prepoznavanju skladenjskih in višjih pravopisnih prvin	64
5.5.4	O prepoznavanju funkcionalnih napak.....	65
5.5.5	Uresničitve hipotez.....	67
6	JEZIKOVNOKULTURNA IN SLOVNIŠKA PROBLEMATIKA.....	68
6.1	Kako povezati jezikovni pouk z rabo.....	68
6.2	Jezikovna politika.....	70
6.2.1	Resolucija o nacionalnem programu jezikovne politike	71
7	ZAKLJUČEK	75
8	LITERATURA	78
	PRILOGE.....	84
	PRILOGA A: JEZIKOVNA POPRAVA BESEDILA	84

SEZNAM GRAFOV IN TABEL

Graf 2.1:	Stopnja ustreznosti definicije pojma <i>funkcionalna nepismenost</i> , ki so ga v mini anketi definirali dijaki	18
Graf 2.2:	Interpretacije pojma funkcionalna nepismenost anketiranih srednješolcev po regijah	18
Graf 5.1:	Prikaz strukture anketirancev po spolu	46
Graf 5.2:	Geografska porazdelitev anketiranih srednješolcev po štirih slovenskih statističnih regijah	46
Graf 5.3:	Odstotkovni prikaz v raziskavo vključenih vrst srednjih šol	47
Graf 5.4:	Ocena anketirancev o tem, katerim vsebinam pri slovenščini namenjajo več ur; književnosti ali slovnici	48
Graf 5.5:	Ocena dijakov TŠC-ja o vsebinski razporeditvi ur slovenščine	49
Graf 5.6:	Ocena dijakov idrijske gimnazije o vsebinski razporeditvi ur slovenščine	49
Graf 5.7:	Ocena dijakov ŠKG in Pedagoške gimnazije o vsebinski razporeditvi ur slovenščine	50
Graf 5.8:	Ocena tolminskih gimnazijcev o vsebinski razporeditvi ur slovenščine	50
Graf 5.9:	Splošna ocena anketirancev o znanju pravopisa	51

Graf 5.10:	Samoocena pravopisnega znanja dijakov gimnazij po regijah; Posočje, Goriška, Idrijsko-Cerkljanska in Osrednjeslovenska	52
Graf 5.11:	Splošna ocena anketirancev o znanju s področja glasoslovja	53
Graf 5.12:	Samoocena znanja glasoslovja dijakov gimnazij po regijah; Posočje, Goriška, Idrijsko-Cerkljanska in Osrednjeslovenska	53
Graf 5.13:	Splošna ocena anketirancev o oblikoslovnem znanju	54
Graf 5.14:	Samoocena znanja oblikoslovja dijakov gimnazij po regijah	54
Graf 5.15:	Splošna ocena anketirancev o besedotvornem znanju	55
Graf 5.16:	Samoocena znanja besedotvorja dijakov gimnazij po regijah; Posočje, Goriška, Idrijsko-Cerkljanska in Osrednjeslovenska	56
Graf 5.17:	Splošna ocena anketirancev o znanju s področja skladnje	57
Graf 5.18:	Samoocena znanja skladnje dijakov gimnazij po regijah	57
Tabela 5.1:	Seznam napak iz besedila I. stopnje	29
Tabela 5.2:	Pojavitve besed <u>za</u> zadelkom <i>soničen</i>	30
Tabela 5.3:	Pojavitve besed <u>pred</u> zadelkom <i>soničen</i>	30
Tabela 5.4:	Pojavitve besed za zadelkom <i>zvokoven</i>	31
Tabela 5.5:	Pojavitve besed za zadelkom <i>zvočen</i>	31
Tabela 5.6:	Najpogostejše pojavitve pridevnikov pred zadelkom <i>kvaliteta</i>	32
Tabela 5.7:	Najpogostejše pojavitve pridevnikov pred besedo <i>kakovost</i>	33
Tabela 5.8:	Pojavitve besed za zadelkom <i>konzumen</i>	35
Tabela 5.9:	Pojavitve besed za zadelkom <i>potrošen</i>	36
Tabela 5.10:	Pojavitve besede pred zadelkom <i>audiofil</i>	36
Tabela 5.11:	Napake II. stopnje	38
Tabela 5.12:	Napake III. stopnje	42
Tabela 5.13:	Številčni prikaz anketirancev po pokrajinah	47
Tabela 5.14:	Številčni prikaz anketirancev glede na vrsto srednje šole	48
Tabela 5.15:	Preglednica osnovnih rešitev popravljenih napak in njihova pogostnost ter število drugih	60
Tabela 5.16:	Odstotkovni prikaz osnovnih rešitev posameznih jezikovnih prvin med srednjimi šolami	61

1 UVOD

Kadar govorimo o jezikovni kulturi, ne mislimo samo na jezikovno pravilnost besedil v knjižnem jeziku, temveč tudi na posameznikovo prilagodljivost določenemu sporočanjškemu položaju ter ustrezno uporabo socialnih in funkcijskih zvrsti. Neprimerno bi bilo, če bi na televiziji ali radiu govorili v ljubljansčini ali če bi starši svojemu otroku prepovedali govoriti v narečju.

Na prvi pogled se morda zdi, da jezikovna kultura srednješolcev nima nobene zveze z novinarstvom. A za boljšo izobrazbo v slovenskem jeziku in funkcionalno pismenost skrbijo zlasti osnovne in srednje šole ter ustrezne javne ustanove, pa tudi sredstva javnega obveščanja. Na obeh področjih mojega študija, tako na novinarskem kot na vzgojno-izobraževalnem, bom morala pokazati svoje jezikovno znanje, predvsem pa jezikovnokulturno ozaveščenost. Kot vse ostalo se namreč tudi jezik spreminja. Uradovalna, poslovna, novinarska, politična, ponekod tudi strokovna jezikovna zvrst so pogosto odsev neznanja, malomarnosti, snobizma in manipulacije pišočih, kar je daleč stran od materinščine (Cedilnik 1995, 5). V diplomskem delu preučujem jezikovnokulturne šibkosti v besedju, pravopisu in skladnji, ki so najizrazitejše znamenje slabe pismenosti. Številčni podatki, ki jih je tu mogoče uporabiti s statistično zanesljivostjo, bodo spodbudni (ali pa tudi ne) za vso srednješolsko populacijo v Sloveniji. Ker se nad stopnjo pismenosti tako radi zgražamo, bo treba kaj ukreniti predvsem tam, kjer se vse začinja. V šoli.

Tudi Majdič (2004) ugotavlja, da je jezikovna kultiviranost in ozaveščenost srednje-, višje- in visokošolsko izobraženega Slovenca zelo nizka. Avtor navaja, da je v večini evropskih držav suvereno funkcionalno obvladanje materinščine samoumevni del splošnega izobrazbenega standarda. Strinjam se, da bi morala biti pravopisna problematika v šoli navzoča v celotnem izobraževalnem procesu, saj bi tiste vsebine, ki sodijo k osnovni pismenosti slovenskega izobraženca, morala šola obravnavati vse do stopnje suverenega funkcionalnega obvladanja.

Dejstvo je, da imajo mediji zelo pomembno vlogo pri oblikovanju splošne jezikovne rabe. K temu lahko šola oziroma izobraževanje v najširšem smislu veliko pripomore, kar v sklepu pomeni, da je zelo pomembno, kaj bom kot novinarka (širše: medij) oziroma učiteljica pokazala kot vzorec za jezikovno ravnanje v določeni situaciji. Za opravljanje javne

sporočanje vloge je po moji presoji treba začeti postopoma kultivirati že učence v osnovni šoli. Moj odnos do skrbi za jezik se kaže tudi v odločitvi, da raziščem jezikovno kulturo srednješolske populacije, in v veselje mi je, da mi je uspelo izpeljati zadano nalogo. Tipičnih jezikovnokulturnih pomanjkljivosti je v javnih besedilih mnogo, zato je bilo kar težko izbrati besedilo za popravo, v kateri so jezikovnokulturne napake dovolj nedvoumne. Zato ni odveč, če v uvodu pojasnim, da izbor analiziranih jezikovnih napak morda predstavlja preveč črno-belo vrednotenje »pravilnega« oziroma »nepravilnega« jezika. Prav zaradi tega sem poskušala dobljene rezultate interpretirati na ravni (*ne*)primernega izražanja glede na dane okoliščine. V poglavju z naslovom *Evalvacija ankete* sem ovrednotila najpomembnejše dejavnike, ki vplivajo na potek in rezultate ankete. Zavedam se, da je interpretacija rezultatov izredno pomembna, saj se na osnovi te posplošujejo trditve in odpirajo poti do nadaljnjega raziskovanja. Namen moje raziskave med srednješolci ni kritično presojati, katere slovenske gimnazije so na jezikovnokulturnem področju boljše, pač pa najti povezave med izobraževalnimi programi in verjetnimi razlogi za pridobljene rezultate o jezikovni kulturi.

Cilj diplomskega dela je ugotoviti stanje na področju jezikovne kulture med srednješolci v Sloveniji ter primerjati dejavnike, ki vplivajo na rezultate raziskovalnega dela. Z raziskavo sem poskušala vzpostaviti orodje za merjenje funkcionalne pismenosti kot pomembnega dela posameznikovega (v tem primeru srednješolskega) jezikovnega znanja. Hipotetično sem predpostavila, da stopnja jezikovnokulturne šibkosti srednješolcev obratno sorazmerno vpliva na stopnjo njihove pismenosti. Predpostavila sem tudi, da k jezikovni kultiviranosti prispeva tudi obseg ur slovenščine in splošni uspeh dijakov, ki so vpisani na določeno srednjo šolo. Kvantitativno metodo raziskave sem izpeljala z anketo med 243 dijaki in njihovim jezikovnim popravljanjem izbranega besedila. Z analizo vrnjenih nalog sem želela ugotoviti tudi, katerih vsebin srednja šola ni poglobila ali nadgradila, pa so bile sicer obravnavane že v osnovni šoli.

V prvem – teoretičnem – delu opredeljujem temeljne pojme. Kaj je jezikovna kultura, norma in splošna raba. Tu še posebej omenjam kriterij primernosti in funkcijski vidik. Moj namen namreč ni razglasiti za napako vse, kar se ne ujema z normo. Pri presojanju jezikovnih sredstev upoštevam tudi okoliščine, vsebino in stilne posebnosti jezikovnih pojavov. Drugi – empirični – del je osrednji del diplomskega dela. Zbrani rezultati jezikovnega popravljanja so vir nadaljnje interpretacije, ki bo, upam, omogočala napredovanje oziroma razvijanje vzgojno-izobraževalne dejavnosti. Delo zaključujem s sklepom, seznamom literature in prilogami.

2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

2.1 JEZIKOVNA KULTURA

Za izražanje v javnosti je nujno poznavanje knjižnega jezika, saj služi potrebam javne rabe v okviru jezikovne skupnosti. Razvit knjižni jezik je ustaljen in enoten. V njem je mogoče vse poimenovati točno, jasno ter namenu in okoliščinam primerno. Da bi zadostoval tem potrebam, pa je nujna "*posebna, stalna in dolgotrajna nega*" knjižnega jezika. Teoretično podprto nego knjižnega jezika imenujemo **jezikovna kultura** (Urbančič 1987, 11). Dular (1986, 61–62) opredeljuje dva pomena jezikovne kulture, ožjega in širšega.

Ožji pomen jezikovne kulture se nanaša na "stopnjo ustreznosti besedil pravorečnim, besednim, skladenskim in drugim normam, določenim za dani jezik" (Dular 1986, 61–62). Avtor še opozarja (prav tam), da " /t/a ustreznost sicer nikoli ne more biti idealna, v opisanih posebnih okoliščinah pa pogosto prihaja celo do takih neskladij, da nastanejo težave v družbenem sporazumevanju ...".

Jezikovna kultura v širšem pomenu pa obsega "*/z/avestno gojitev knjižnega jezika s pospeševanjem, usmerjanjem ter jezikoslovno spremljavo vseh teh vrst dejavnosti ...*" Cilj je torej "vsestransko razvit, ustaljen in enoten knjižni jezik ter jezikovna kultura tistih, ki ga uporabljajo" (Kalin Golob 1996, 40).

Iz obeh definicij jezikovne kulture torej nedvomno sledi, da je jezikovna kultiviranost uporabnikov odvisna tudi od jezikoslovne teoretične nege jezika (Kalin Golob 1996, 11).

2.2 JEZIKOVNA NORMA

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) je zveza *normirati* knjižni jezik opisana kot "določiti, katera jezikovna sredstva, možnosti se smejo, morajo uporabljati v določenem knjižnem jeziku". Toporišič (1992, 147) opredeljuje normo kot nekaj, "kar je na splošno normalno v določeni jezikovni zavesti, zlasti v knjižni. Vzpostavi se s tem, da tvorci besedil dalj časa uveljavljajo določene lastnosti glasovja, oblik, besednih zvez ipd. in da naslovniki to tudi v glavnem sprejemajo."

Za vsak jezik je značilna neke vrste norma. Kajti če se s pomočjo jezika lahko vzpostavi sporočajska ali simbolna zveza med člani neke jezikovne skupnosti in če si udeleženci med seboj lahko prenašajo informacije, potem je nujno, da imajo določeno skupno znanje o tem, katere jezikovne enote obstajajo, kako se zlagajo v nize enot in katere njihove rabe so glede na to zanje pravilne in katere napačne (Škiljan 1999, 165).

Jezikovna norma pa je "celoten sklop pravil o jezikovnih enotah in njihovi rabi, ki je določena s sistemom ..." (Škiljan 1999, 166). Ada Vidovič Muha opredeljuje jezikovno normo kot "/z/bir vseh tvornih jezikovnih lastnosti /.../ in vseh (jezikovno)funkcijskih in (jezikovno)identifikacijskih prvin, ki so v primeru slovenščine hkrati tudi narodnoidentifikacijske" (Vidovič Muha 1991, 18).

Škiljan (1999, 166–167) ločuje med implicitno in eksplicitno jezikovno normo, pri čemer poudarja razliko med normo, ki se je govorce učijo v zgodnjem otroštvu prek jezikovne dejavnosti, torej z jezikovno prakso in rabo, ter normo, v kateri gre za sklop izrecno izraženih pravil o jezikovnih enotah in njihovi rabi, ki na podlagi neke avtoritete obvezuje večje število govorcev, da jih v določenih priložnostih uporabljajo. O eksplicitni normi torej lahko govorimo, kadar lahko jasno določimo avtoriteto, ki jo narekuje, torej posameznika, kolektiv ali institucijo, katere status v sporočanju je tak, da drugi njeni udeleženci priznajo njena pravila jezikovne rabe za obči obrazec jezikovnega obnašanja. Priložnosti, v katerih morajo govorce uporabljati eksplicitna pravila, mnogo pogosteje pripadajo sferi javnega kot sferi zasebnega sporočanja.

Za skoraj vse moderne družbe pa je značilna pisna eksplicitna norma. Gre torej za primer, ko se jezikovna pravila določijo v pisni obliki, da bi se zaščitila njihova identičnost v času in prostoru.

2.2.1 JEZIKOSLOVNI PRIROČNIKI

Besedilno vsebovana norma se lahko uzavesti v priročnikih, s čimer je jezik zunanje normiran, predpisan, kodificiran (Toporišič 1992, 147). Urbančič (1987, 32) poudarja, da morajo biti normativni priročniki "čim zvestejša kodifikacija norme, ki jo predstavlja kolektivni jezikovni čut, ne pa plod subjektivnega ocenjevanja, zgodovinskih kriterijev, strogih pravil ali celo laičnih razmišljanj".

Pomembno je, da poskušajo jezikoslovni priročniki čim bolj premostiti nasprotje med dinamičnostjo norme in statičnostjo njene kodifikacije. Zato je nujno, da priročniki upoštevajo tudi tiste jezikovne procese, ki še niso povsem dokončani. Urbančič (1987, 32) tako navaja dve nalogi jezikovnih priročnikov:

- vplivanje na utrjevanje norme, s čimer prispevajo k ustaljenosti in enotnosti knjižnega jezika v praksi, in
- pospeševanje zaključevanja jezikovnih procesov.

Obstoj norme pa seveda nujno pomeni tudi njeno kršitev. Urbančič (1987, 29–30) poudarja, da "slika, ki jo dobimo o jeziku na osnovi splošne rabe, ni identična s knjižno normo". Jezikovna norma je pogosto kršena, in sicer iz več razlogov: bodisi zato, ker govorec pravil enostavno ne pozna, bodisi zato, ker jih želi spremeniti in tako napraviti sporočanje bolj učinkovito, ali navsezadnje zato, ker želi z rušenjem norm pokazati, da se ne strinja z družbenimi konvencijami. Načeloma je samo pesniškemu diskurzu dopuščeno, da prekorači omejitve, ki jih določajo pravila (Škiljan 1999, 173–178).

Poudariti pa moramo tudi to, da je "/v/saka sprememba v jeziku sprva kršenje obstoječe norme in s stališča dotedanje splošne rabe – strogo vzeto – napaka." Jezik se torej spreminja tudi prek "napak" (Urbančič 1987, 30). Seveda pa to nikakor ne pomeni, da je vsak odklon od norme dopusten in pozitivno prispeva k razvoju jezika. Naloga jezikoslovcev je, da odklonijo tiste spremembe, ki niso v skladu z jezikovnim sistemom in ki nasprotujejo osnovni funkciji jezika – sporazumevanju. Norma torej omogoča sporazumevanje v vseh zvrsteh, v knjižnem pa je celo predpisana. Ta, s predpisi določeni jezik se uči v šolah, uporablja v knjigah, časopisju, vendar raba stalno odstopa od predpisanega. Raziskave o uzaveščenosti knjižne norme (Humar 1993, 375) kažejo, da imajo uporabniki težave zlasti pri tistih predpisanih lastnostih knjižnega jezika, kjer je knjižna norma drugačna kot pogovorna.

Slovenska knjižna norma se je utrdila s Slovensko slovnico 1934 in Slovenskim pravopisom 1935 (Toporišič 2000, 827). Danes pa so osnovni temeljni jezikoslovni priročniki naslednji:

- Slovar slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju SSKJ),
- Slovenski pravopis 2001 (SP),
- Slovenska slovnica (Jože Toporišič).

V raziskavi *Normativnost slovenskih jezikovnih priročnikov v lektorjevih rokah* Logarjeva in Verovnikova (2001, 359) ugotavljata, da skoraj vsi lektorji uporabljajo SSKJ, skoraj redno pa uporabljajo tudi Slovenski pravopis 1: Pravila (1990). Avtorici ugotavljata, da v slovenskem prostoru manjkajo priročniki sodobnega slovenskega jezika, "ki bi registrirali (in opredeljevali) v zadnjem desetletju aktualno besedišče". Dodajata pa še, da ti ne bi rešili vseh težav, saj je temeljni problem tudi " ... poenostavljeno dojemanje norme in njene kodifikacije". SSKJ je torej treba dojemati kot informativno-normativni slovar.

Verovnikova (2004, 241–258) ugotavlja, da je oblikovanje in preoblikovanje knjižnojezikovne norme kontinuiran proces. »Pri tem je treba v prvi vrsti upoštevati vplivanjsko moč, ki jo imajo na oblikovanje norme različna, zlasti sočasna besedila, upoštevati pa je treba tudi vpliv, ki ga ima trenutna (ali starejša) kodifikacija in obstoj mnogih drugih dejavnikov, odvisnih od posameznega obdobja (trenutno npr. vpliv lektorskih posegov; medsebojni vpliv pisnega in govorjenega jezika ter vpliv besedil, vezanih na nove medije; vpliv tujih jezikov, zlasti angleščine, ipd.).«

Verovnikova (2001, 85) je v magistrskem delu o dinamiki knjižnojezikovne norme razmišljala o normativno rahlih mestih sodobnega knjižnega jezika na primeru lektoriranih besedil knjižne zbirke Beletrina in nekaterih drugih besedil. Govorimo o odklonih od norme. V eno skupino odklonov od norme knjižnega jezika uvrščamo jezikovna sredstva, ki so *stilemi*. Njihov namen je vrednotenje vsebine povedanega in poživljanje besedila. Gre za hotene odklone, ki jih pisci uporabljajo zato, da bi pritegnili pozornost bralcev. V drugi sklop odklonov od norme knjižnega jezika pa uvrščamo *napake*, odstopa od kodificirane norme, do katerih ni prišlo namenoma, ampak so posledica neznanja piscev besedil.

Iz tega sledi, da je kodifikacija lahko uspešna šele s temeljitim poznavanjem in upoštevanjem vseh naštetih elementov. Pri analizi jezikovnih sredstev vrnjenih anket mi bosta temeljna normativna priročnika SSKJ in Slovenski pravopis. Ker pa je treba SSKJ umestiti v sodobni čas, pa si bom pomagala bom tudi z elektronskim korpusom slovenskega jezika FidaPLUS.

2.2.2 KORPUSNO JEZIKOSLOVJE

Temelj raziskovanja sodobnega knjižnega jezika bi morala biti obsežna gradivna zbirka vseh tistih besedil, ki pomembno vplivajo na oblikovanje standarda pisnega in govorjenega jezika

(Verovnik 2004). Za slovenščino že obstaja elektronski *Korpus slovenskega jezika FIDA*, ki je za praktične potrebe že ustrezno nadgrajen tudi v FidoPLUS. To je obsežna zbirka elektronskih besedil, namenjena raziskovanju sodobnega slovenskega jezika. Korpus prinaša (pisna) besedila, s katerimi se govorce slovenščine v vsakdanjem življenju predvidoma najpogosteje srečujemo: časopisno ter revijalno gradivo, strokovno literaturo ter leposlovje, besedilni drobiž itd. Korpus FidaPLUS zajema različna besedila, ki so izšla v slovenskem prostoru med letoma 1990 ter 2006. Vsebuje 621 milijonov besed in predstavlja jezik vsakdanje rabe (elektronski korpus FidaPLUS).

Besedilne korpuse uporabljamo tako, da lahko z njihovo pomočjo statistično sklepamo o jeziku določenega tipa. Referenčni korpusi se najpogosteje uporabljajo za razne jezikoslovne analize (Gorjanc 2005, 89), npr. za izdelavo slovarjev in učbenikov, za razvoj jezikovnih tehnologij ipd. S pomočjo korpusa lahko sledimo postopnemu umeščanju posameznega jezikovnega elementa v jezik. Ker je korpus FidaPLUS prosto dostopen, ga lahko uporablja vsakdo, ki se pri svojem delu srečuje z jezikovnimi vprašanji (lektorji, novinarji, učitelji slovenščine ...) oziroma vsakdo, ki ga jezik zanima.

2.3 SPLOŠNA RABA

Jezikovna norma seveda ni plod domišljije nekaterih jezikoslovcev, ampak se izoblikuje v dolgotrajnem razvoju in ima široko družbeno osnovo. Nikakor ne more biti delo posameznika, saj si je nihče ne more kar tako izmisliti in jo potem vsiljevati jezikovni skupnosti. Knjižna norma je torej tisto, kar je "bilo sprejeto in utrjeno v knjižni praksi, ali kakor pravimo, kar je v splošni rabi" (Urbančič 1987, 28–29). Novak (1980, 29–31) opozarja, da moramo pri razpravljanju o splošni rabi upoštevati še dejstvo, da opravlja jezik različne funkcije na različnih področjih. Pri ugotavljanju splošne rabe moramo zato najprej določiti:

- vsebino, ki jo označuje jezikovni pojav,
- stilne posebnosti jezikovnega pojava,
- področje v jeziku, za katero ugotavljamo rabo določenega jezikovnega pojava.

Iz tega sledi, da je jezikovni pojav v splošni rabi, če "ga poznajo ljudje, ki obvladajo jezik z določenega področja, če ga v normalnem izražanju brez posebnih namenov uporabljajo in če jezikovne zavesti teh uporabnikov ne zbode, kadar ga berejo oziroma slišijo" (Novak 1980, 31).

Ključno je torej upoštevanje področja, kamor spada določen jezikovni pojav. Za vsakega posameznika je nujno, da pozna splošno rabo področja, na katerem deluje. Z razvojem jezika se splošna raba seveda tudi spreminja.

2.3.1 STANDARDNI IN KULTURNI KONCEPT KNJIŽNEGA JEZIKA

Andrej E. Skubic (2005) utemeljuje raznolikost jezika kot odsev raznolikosti in bogastva kulture, predvsem pa kot družbeno prakso. Knjižni jezik razmejuje na standardni in kulturni jezik, in to zaradi njune različne vloge v družbenih procesih.

Standardizacija jezika je postopek, v katerem se predpiše izrazna podoba, optimizirajo se slovnična sredstva ter fiksirajo pomeni besed. Glavni kodifikacijski priročniki so pravopis/pravorečje, slovnica in pravopisni slovar, ki določajo merila *pravilnosti* v okviru standardiziranih besedil. Avtor navaja, da je končni izid standardizacije urejen jezik, očiščen nedoslednosti v pisavi/izreki ter slovničnih dvoumnosti in redundanc. »Pojem standardnega jezika je povezan predvsem s tehničnimi vidiki jezikovne rabe: to je najprimernejša oblika jezika za pisavo, zlasti za tisk za množično komunikacijo, pa tudi za nekatere žanre, kjer mora biti jezik kar najbolj transparenten in objektivno« (Skubic 2005, 45–47).

Pojem **kulturnega jezika** avtor opira na jezikovno kulturo, katere produkt je posameznikova vedenjska drža, tudi v rabi različnih zvrsteh jezika. »Njegova vsebina je pretežno zunajjezikovna in se nanaša na jezik, ki ga ima družba za primerne za družbeno prestižne priložnosti. /.../ to je reprezentativna jezikovna forma, ki uteleša najvišjo, torej dominantno kulturo politične skupnosti, utemeljene na danem jeziku« (2005, 48). Merilo *primernosti* jezikovne rabe predstavljajo predvsem zvrstni in ekspresivni kvalifikatorji v sodobnih pravopisih in slovarjih.

2.3.2 KRITERIJ PRIMERNOSTI IN FUNKCIJSKI VIDIK

Jezikovna norma posameznih zvrsti izhaja iz splošne norme, določajo pa jo tudi razločevalne prvine posameznih zvrsti (Ada Vidovič Muha 1991, 18). To pomeni, da s stališča jezikovne kulture ni dovolj le to, da so jezikovna sredstva v skladu s slovnično in leksikalno normo. Funkcijski vidik (Urbančič 1987, 9) namreč narekuje, da na rabo jezikovnih sredstev vedno vplivajo tudi okoliščine, v katerih se sporočilo realizira. Jezikovna sredstva morajo biti primerna namenu sporočila, okoliščinam, v katerih se kaj sporoča, in naslovniku, ki mu je

sporočilo namenjeno. Urbančič (1987) zato trdi, da bomo stalnost in enotnost knjižnega jezika dosegli le ob upoštevanju funkcijskega vidika s kriterijem splošne rabe in primernosti, pri čemer enotnost v praksi opredeljuje kot enotno predstavo udeležencev sporočanja o vsakem uporabljenem jezikovnem sredstvu.

Urbančič (1987, 14) poudarja, da je jezikovno sredstvo dobro, če je v knjižni praksi splošno sprejeto, zavzema točno določeno mesto v jezikovnem sistemu in opravlja dodeljeno funkcijo. Če je v jeziku splošno razširjeno, so mu dopuščene celo kakšne pomanjkljivosti. Funkcijski vidik nam torej narekuje, da

... vrednotimo jezikovna sredstva in celotna sporočila tudi glede na nekatere okoliščine, ki vplivajo na rabo sredstev in oblikovanje besedil ... s stališča jezikovne kulture (torej) ni dovolj, da je jezik sporočila pravilen, ampak mora biti tudi danim okoliščinam primeren ... Potreba in značilnost družbeno polnovrednega jezika je, da razvija in prilagaja svoje izrazne možnosti namenu sporočila, okoliščinam, v katerih se kaj sporoča, in naslovniku, ki mu je sporočilo namenjeno. To se doseže s primernim izborom obstoječih jezikovnih sredstev in po potrebi z uvajanjem novih ter z ustreznim načinom njihove uporabe. Po teh vidikih organizirana besedila so si v nečem podobna, v nečem različna ... govorimo o jezikovnih stilih (Urbančič 1987, 94–95).

2.4 FUNKCIONALNA (NE)PISMENOST

Kdor upošteva knjižno normo, ve, katera jezikovna sredstva je treba uporabljati v določenem knjižnem jeziku. Upoštevanje pravilnosti jezikovnega sredstva v določeni okoliščini pa pomeni, da poznamo splošno rabo jezika. Z razvojem jezika se tudi splošna raba spreminja. Ko sem se odločala, katero besedilo (glej prilogo) za popraviljanje bom uporabila v raziskavi, sem se namenoma odločila za dopis nekega podjetja. Po moji presoji že uvodna forma nedvoumno kaže na določeno stopnjo funkcionalne nepismenosti pošiljatelja. Prav zato me je zanimalo, kaj si pod tem pojmom predstavljajo oziroma razlagajo anketirani dijaki.

Obstaja več definicij funkcionalne nepismenosti. Ta neologizem so uvedli Francozi, da bi pojav ločili od nepismenosti oziroma analfabetizma priseljencev. Funkcionalna nepismenost je razpršen pojav, posledica družbene, kulturne in izobraževalne rasklojenosti. Pogosto je sestavni del družbene izločenosti. Gre pravzaprav za nezadostno razgledanost, pomanjkljivo razvite kognitivne procese, nezmožnost uporabe pisnih virov in v zadnjem času tudi pomanjkljivo

zmožnost govornega razumevanja in govora. Funkcionalno (ne) pismenost povezujem s pojmom *komunikacijska zmožnost*, o kateri A. Skubic (2005, 65) meni, da gre za zmožnost, ki »jo mora imeti govorec, da sploh lahko jezikovno funkcionira; poleg slovnične zmožnosti obsega tudi dejansko obvladovanje razpoložljivih sredstev, obvladovanje zahtev družbene primernosti in poznavanja dejanske praktične rabe ter njenih posledic«.

V šoli se je oseba, ki jo imamo za funkcionalno nepismeno, sicer naučila branja in pisanja (in računanja), a si s tem ne zna pomagati, tega v vsakdanjem življenju ne zna uporabljati. Tako ji npr. povzroča težave že prepoznavanje teme krajšega časopisnega članka, izpolnjevanje preprostega obrazca (npr. na pošti, v banki), na zemljevidu (svojega) mesta ne zna poiskati določene ulice, z voznega reda ne zna razbrati podatka, kdaj odpelje avtobus ipd. O funkcionalni nepismenosti v uradni statistiki ni najti podatkov.

Komisija za razvoj pismenosti je v osnutku Nacionalne strategije za razvoj pismenosti opredelila pismenost takole: »Pismenost je trajno razvijajoča se zmožnost posameznikov, da uporabljajo družbeno dogovorjene sisteme simbolov za sprejemanje, razumevanje, tvorjenje in uporabo besedil za življenje v družini, šoli, na delovnem mestu in v družbi. Pridobljeno znanje in spretnosti ter razvite sposobnosti posamezniku omogočajo uspešno in ustvarjalno osebno rast ter odgovorno delovanje v poklicnem in družbenem življenju« (Andragoški center Slovenije 2006).

Po podatkih Zavoda Republike Slovenije za statistiko je bilo leta 1991 (popis prebivalstva) v naši državi 7.234 oseb (0,46 %), starih 15 let in več, nepismenih. Gre za tako imenovano osnovno nepismenost: oseba ne pozna črk in ne zna napisati niti svojega imena. Zavod za statistiko domneva, da je pismen vsakdo, ki ima vsaj 3 razrede osnovne šole. Glede na navedeni odstotek lahko trdimo, da je nepismenost v slovenski družbi praktično izkoreninjena.

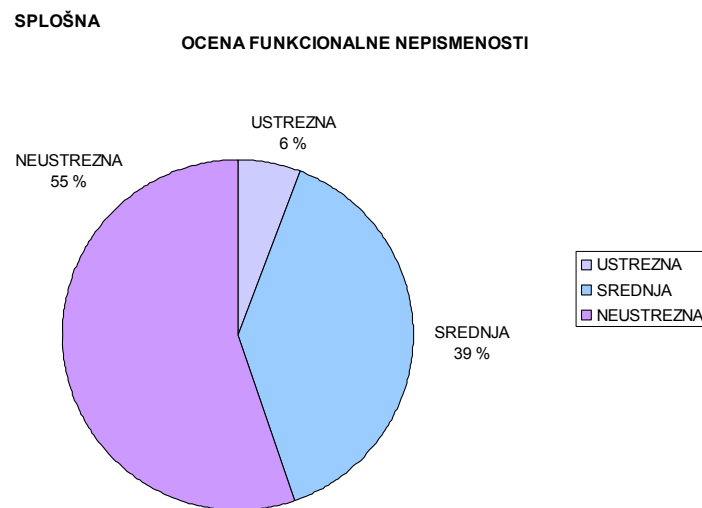
Sočasno s prepoznavanjem jezikovnokulturnih šibkosti v besedilu, ki so ga popravljali dijaki, me je zanimalo tudi njihovo razumevanje pojma funkcionalna nepismenost, ki se kaže v povsem vsakdanjih okoliščinah. Njihove interpretacije sem glede na natančnost razdelila na ustrezne, srednje ustrezne in neustrezne¹. Presenetil me je visok odstotek (55 %) neustreznih

---

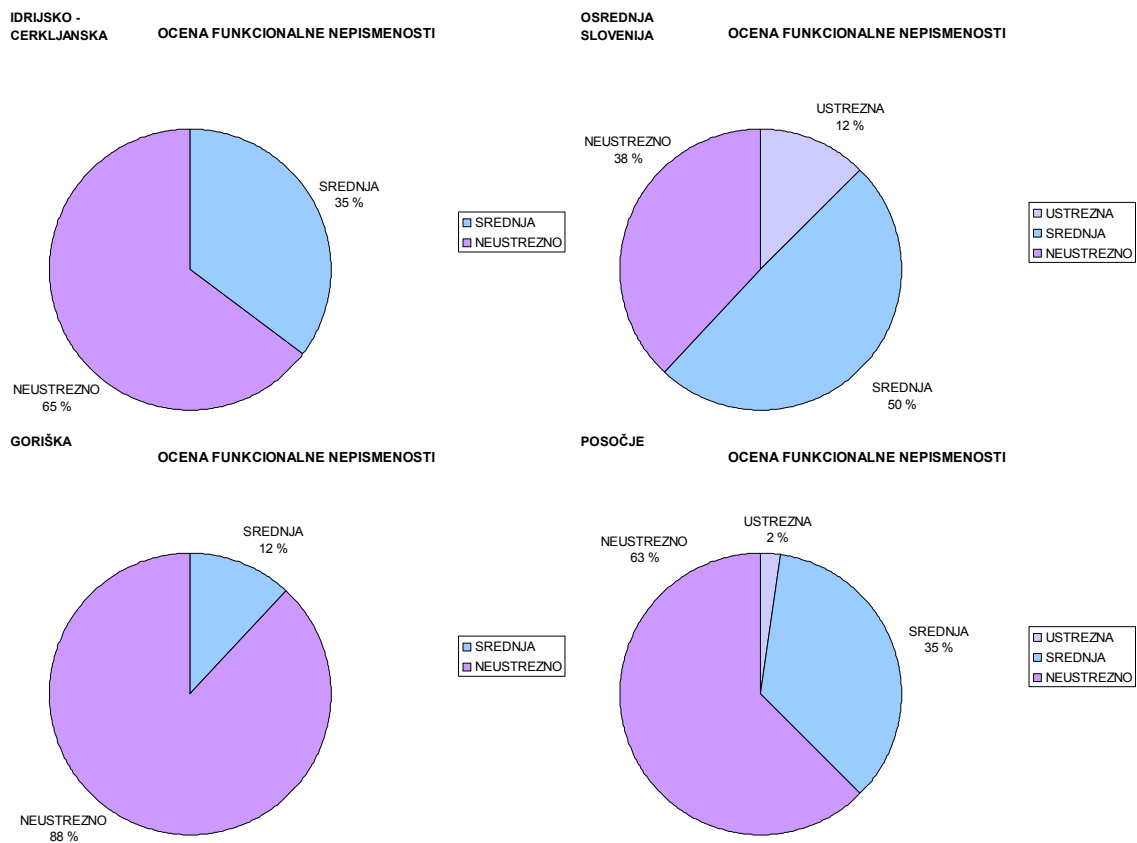
¹ Ustrezna/srednje ustrezna interpretacija pojma funkcionalna nepismenost, če je vključevala večino/del ključnih besed: zna brati, pisati in računati, a tega v vsakdanjem življenju ne zna uporabljati (izpolnjevanje obrazcev, branje voznega reda, zemljevida ...)

razlag, kamor sem štela tudi prazne odgovore. Le 6 % anketiranih je navedlo, da funkcionalno nepismenost povezujemo s funkcioniranjem posameznika v vsakdanjih komunikacijskih priložnostih.

Graf 2.1: Stopnja ustreznosti definicije pojma *funkcionalna nepismenost*, ki so ga v mini anketi definirali dijaki

Graf 2.2: Interpretacije pojma funkcionalna nepismenost anketiranih srednješolcev po regijah

Dobljene odgovore sem razdelila v tri sklope:

- Brez odgovora ali popolnoma napačen odgovor: 55 %
- Delno pravilna opredelitev pojma: 39 %
- Zelo natančna opredelitev: 6 %

Nekoliko presenetljivo je bilo visoko število dijakov, ki nimajo nikakršne ideje, kaj je funkcionalna nepismenost, na drugi strani pa je bilo tudi nekaj zelo natančnih opredelitev (primer odgovora: Zmožnost branja, razumevanja prebranega in pisanja, vendar pa jezika ne znamo uporabljati v vsakdanjem življenju, tj. pri izpolnjevanju obrazcev, pisanju prošenj, življenjepisa, uradnih govorov itd.).

Največ ustreznih razlag pojma funkcionalna nepismenost so navedli dijaki gimnazij iz osrednje Slovenije, medtem ko na Goriškem in Idrijsko-Cerkljanskem, kot kaže, pojma ne poznajo dovolj dobro. Razloge za takšen rezultat gre iskati tudi v številu ur slovenščine v gimnazijskih programih, a o tem več v poglavju 5.

Marja Bešter (1994) poudarja, da so vzroki za funkcionalno nepismenost odraslih oseb različni: so predvsem posledica neprimerne gospodarskega in kulturnega okolja (npr. nedostopnost kulturnih storitev), neustreznega izobraževalnega sistema, ki ne daje potrebnega znanja, deloma pa izvira tudi iz osebnih lastnosti posameznika (negativne izkušnje iz časa šolanja in zato tudi odklonilno razmerje do izobraževanja sploh, nerazvite učne navade, zadržanost, anonimnost idr.). Verjetnost, da bi funkcionalno nepismeni sami kaj spremenili na bolje, je zelo majhna. Družba ima na voljo dve možnosti: funkcionalno nepismenost zmanjšati ali pa, še bolje, preprečiti, da bi do nje sploh prišlo. Odrasli človek mora obvladati branje in pisanje ne le samo na sebi, temveč zato, ker je to sredstvo, ki odpira poti za obvladovanje drugega znanja, potrebnega za človekovo vsakdanje življenje in uspešno delo.

Funkcionalna pismenost vsekakor pripomore tudi k lažjemu obvladovanju vsakdanjih situacij, omogoča lažje pristopanje, izvajanje, reševanje vseh nalog, ki nam jih naloži življenje. Vsekakor pa ni rešitev ignoranca in uporništvo proti temu, kar velja za družbeno pravilo in vrednoto, samo zato, ker si ne dovolimo, da bi nas kdo označil za funkcionalno nepismenega.

Nekaj bi po mnenju Dušane Findeisen (2006) dosegli tudi s povezavo družbeno odgovornih "kultiviranih" odraslih, ki bi v ta namen prejeli potrebno dopolnilno znanje in bi se bili pripravljene družiti z osebami, ki funkcionalne pismenosti niso dosegle. Gre torej za drugačne

socializacijske in vzgojne možnosti za depriviligirane družbene skupine. Osebe s takšnimi primanjkljaji bi morali vključiti v sistem lokalne kulture, upoštevajoč pri tem njihovo kulturo.

3 SLOVENŠČINA V IZOBRAŽEVALNEM PROCESU

3.1 JEZIK V IZOBRAŽEVANJU

S strokovnim izrazjem se človek navadno sreča v srednji šoli ali na univerzi, zato se je že pred leti pojavil predlog, da bi na fakultete uvedli posebni predmet, pri katerem bi poučevali nekakšno strokovno slovenščino. Nosilec predmeta bi bil strokovnjak jezikoslovec, ki bi slušateljem predstavljal strokovno izrazje njihovega študijskega področja. Namen predmeta bi bil, da bi se slovensko izrazje čim širše in čim uspešneje uveljavilo, saj je strokovna literatura na univerzi pogosto v tujem jeziku, največkrat v angleščini (Šmalc 1998, 34).

O poučevanju slovenskega jezika na različnih stopnjah izobraževanja so razmišljali tudi drugi strokovnjaki, ki jih navajam v diplomskem delu. Večina jih je opozorila na dejstvo, da se jezikovno izobraževanje povprečnega Slovenca konča v srednji šoli, saj razen redkih izjem fakultete v svojem učnem programu slovenskega jezika nimajo. V srednji šoli pa je preveč časa in pozornosti namenjene seznanjanju s književnostjo, kar je pokazala tudi moja anketa. Menim, da bi pouk slovenskega na fakultetah zagotovil boljše raven znanja materinščine, tako pa bi na fakultetah skrbeli tudi za razvoj strokovnega jezika.

Nikjer sicer ni točnih podatkov o razmerju med poukom jezikovne vzgoje in književnosti, na podlagi izkušenj in rezultatov raziskave pa lahko izpeljem nekaj splošnih ugotovitev. V preteklosti se je pouk maternega jezika delil na pouk književnosti in jezikovne vzgoje, novejša pa je delitev na ukvarjanje z umetnostnimi in neumetnostnimi besedili. V gimnazijah in prvem triletju osnovne šole je razmerje med analiziranjem umetnostnih in neumetnostnih besedil 50 : 50. V srednjih šolah ter drugem in tretjem triletju osnovnih šol pa je razmerje drugačno, in sicer 60 : 40 v korist neumetnostnih besedil.

Poučevanje strokovnega sporočanja, zlasti tvorjenja strokovnih besedil, zahteva interdisciplinarni pristop, tj. povezav matičnostrokovnih, jezikoslovnih in jezikovnodidaktičnih vidikov, opozarja Boža Krakar Vogel. Cilj takega jezikovnega pouka bi bil v prihodnjih piscih

vzgajati zavest, da pri pisanju niso le strokovno, ampak tudi jezikovno dejavni, in uzaveščati izrazne možnosti, ustrezajoče vrsti besedila (Krakar Vogel 1989, 247).

In kako državo prepričati, da je treba uvesti slovenščino na tiste fakultete, kjer je še ne poučujejo? Monika Kalin Golob o tem piše v zgodnjih 90. letih. Pravnim fakultetam, sodiščem in drugim pravnim ustanovam je svetovala, naj naročijo raziskavo, katere rezultat bi bila uvedba novega predmeta. Za kakovostne rezultate raziskave bi morali sodelovati jezikoslovci in pravni strokovnjaki, katerim bi bili lahko priročniki, napisani za pisanje v tujih jezikih, le za zgled. Njihovih ugotovitev ne moremo samodejno prenesti na slovenščino, opozarja Kalin Golob (2003, 30–31). Njen predlog pravnikom bi lahko prenesli tudi na predstavnike drugih strok. Ob kakovostnih strokovnih delih bi tako nastajala tudi kakovostna jezikoslovna dela, ki bi slovenščini pomagala pri ohranjanju sposobnosti ubesedovanja v vseh funkcijskih zvrsteh.

3.2 OSNOVNA ŠOLA

3.2.1 OPREDELITEV PREDMETA SLOVENŠČINA V OSNOVNOŠOLSKEM IZOBRAŽEVANJU

Zavod Republike Slovenije za šolstvo v učnih načrtih in pravilnikih navaja (ZRSS 2008), da je slovenščina kot materni (prvi) jezik za večino učencev in kot jezik okolja (drugi jezik) za manjšino ključni splošnoizobraževalni predmet v osnovni šoli. Učenci/učenke se pri njem usposablajo za učinkovito govorno in pisno sporazumevanje v slovenskem jeziku, razvijajo zavest o pomenu materinščine in slovenščine, o slovenščini kot državnem in uradnem jeziku, o njenem položaju v Evropski uniji in o njeni izrazni razvitosti na vseh področjih javnega in zasebnega življenja.

Cilji predmeta se uresničujejo z jezikovnim in književnim poukom v okviru štirih sporazumevalnih dejavnosti: poslušanja, branja, govorjenja in pisanja. Končni namen jezikovnega pouka je razvita sporazumevalna zmožnost, tj. praktično in ustvarjalno obvladovanje vseh štirih sporazumevalnih dejavnosti pa tudi jezikovnosistemskih osnov. Pri književnem pouku pa se učenci srečujejo z umetnostnimi/književnimi besedili in ob njih razvijajo doživljajske, domišljijskoustvarjalne, vrednotenjske in intelektualne zmožnosti, ki bogatijo njihovo osebnost in so sestavina estetske zmožnosti.

Takšen smisel in namen predmeta se na raznih stopnjah šolanja prilagaja spoznavnim zmožnostim oziroma razvojni stopnji učencev. V prvem triletju se predmet s cilji, vsebinami in z dejavnostmi učencev močno povezuje z drugimi predmeti. V 2. in 3. triletju pa učenci sprejemajo, razčlenjujejo, vrednotijo in tvorijo svoji starosti, sporazumevalnim in spoznavnim/domišljijским zmožnostim, izkušnjam in interesom ustrezna neumetnostna in umetnostna govorjena in zapisana besedila; tako dejavno razvijajo svojo sporazumevalno, spoznavno in ustvarjalno zmožnost ter si uzaveščajo temeljne razlike na ravni sprejemanja, tvorjenja in zgradbe umetnostnih in neumetnostnih besedil.

Predmetu slovenščina je v **1. triletju** osnovne šole namenjenih 700 ur pouka, in sicer 210 ur na leto v prvem (tj. 6 ur na teden) ter po 245 ur v drugem in tretjem razredu (tj. 7 ur tedensko). V prvem obdobju osnovnošolskega izobraževanja se predmet z vsebinami in z dejavnostmi učencev tesno povezuje z drugimi predmeti. To velja tudi za t. i. začetno opismenjevanje, ki traja celo triletje. Obravnava umetnostnih besedil je v prvem razredu namenjenih 50 odstotkov ur predmeta, v drugem in tretjem razredu pa 40 odstotkov (zaradi sistematičnega opismenjevanja, ki poteka ob neumetnostnih besedilih), vendar ta razdelitev ne sme peljati v ostro delitev predmeta na "jezikovni pouk" in "književno vzgojo".

V 2. triletju je pouku slovenščine namenjenih 525 ur, tj. po 175 ur na leto v četrtem, petem in šestem razredu (oz. 5 ur tedensko). Učenci tvorijo (govorijo, pišejo), sprejemajo (poslušajo, berejo) in razčlenjujejo svoji starosti, sporazumevalnim in spoznavnim\domišljijским zmožnostim, izkušnjam in interesom ustrezna neumetnostna in umetnostna besedila. Tako dejavno razvijajo svoje sporazumevalne, spoznavne in ustvarjalne zmožnosti ter si uzaveščajo temeljne razlike v sprejemanju, tvorjenju in zgradbi neumetnostnih in umetnostnih besedil. Delu z neumetnostnim besedilom je namenjenih 60 odstotkov ur predmeta, delu z umetnostnim besedilom pa 40 odstotkov. Ker se neumetnostna besedila tvorijo, sprejemajo in razčlenjujejo drugače kot umetnostna, so cilji pri obravnavi neumetnostnih in umetnostnih besedil navedeni ločeno, kar pa ne sme vplivati na notranjo enovitost predmeta.

V 3. triletju predmet slovenščina obsega 420 ur, in sicer je v sedmem razredu 140 (tj. 4 ure tedensko), v osmem 125,5 (tj. 3,5 ur tedensko) in v devetem 144 (tj. 4,5 ur tedensko) ur pouka na leto. Tako kot v drugem triletju je 60 odstotkov ur predmeta namenjenih delu z neumetnostnimi besedili, 40 odstotkov pa obravnavi umetnostnih besedil. Tudi v 3. triletju so cilji pri obravnavi neumetnostnih in umetnostnih besedil navedeni ločeno. Za osmi in deveti

razred 3. triletja je uzakonjena zunanja diferenciacija, zato so v učnem načrtu navedeni cilji predstavljeni za tri ravni, tj. za nižjo, srednjo\temeljno in višjo.

3.3 SREDNJA ŠOLA

3.3.1 SREDNJE STROKOVNO IZOBRAŽEVANJE

V Katalogih znanja za slovenščino v srednjih šolah (Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije 2007) piše, da je predmet slovenščina temeljni splošnoizobraževalni predmet z obsežnimi in razvejenimi funkcionalnimi, izobraževalnimi in vzgojnimi nalogami. Dijaki se pri njem usposablajo za ustrezno, razumljivo, pravilno in učinkovito govorno in pisno sporazumevanje v najrazličnejših okoliščinah, za izražanje spoznanj o sebi in svetu, za doživljanje in razumevanje domače in tuje besedne umetnosti v slovenskem jeziku iz različnih dob in estetskih usmeritev, za dojetje slovenskega jezika kot državnega jezika v Republiki Sloveniji in enega od razvitih sodobnih jezikov. Ob tem pridobivajo tudi širšo kulturno razgledanost ter oblikujejo etične, estetske, moralne idr. vrednote v svojem osebnem vrednostnem sestavu.

Predmet obvezno obsega 490 ur v vseh štirih letih izobraževanja, in sicer po 140 ur (tj. 4 ure tedensko) v 1. in 2. ter po 105 ur (tj. 3 ure tedensko) v 3. in 4. letniku. Polovica ur je namenjena jezikovnemu pouku, polovica pa pouku književnosti. Pri pouku književnosti v 1. in 2. letniku je približno 45–50 ur namenjenih obravnavi, utrjevanju in preverjanju znanja obveznih (standardnih) vsebin in dejavnosti, preostalih 20–25 ur pa obvezni obravnavi izbirnih vsebin. V 3. in 4. letniku se skladno z manjšim številom ur zmanjša tudi število obravnavanih literarnih besedil v obveznem in prostoizbirnem programu. Jezikovni pouk in pouk književnosti sta v skladu z naravo obravnavanih vsebin dve samostojni, vendar povezani področji. Skupno jima je temeljno didaktično izhodišče, da se pri obeh spodbuja slušna, govorna, bralna in pisna zmožnost učencev, potrebna za sprejemanje in tvorjenje različnih besedil; to izhodišče se uresničuje v njunem povezovanju na ravni ciljev in vsebin, ki so za to najbolj primerni (npr. dijakovo tvorjenje ustnih in pisnih besedil pri jezikovnem pouku in pouku književnosti, poslušanje in branje ter razumevanje in vrednotenje besedil, uporaba in razlaganje strokovnih izrazov). Skupno jima je tudi diahrono (zgodovinskorazvojno) obravnavanje neumetnostnih in umetnostnih besedil v slovenskem jeziku ter oblikovanje splošne kulturne razgledanosti in (samo)zavesti.

3.3.2 GIMNAZIJSKI PROGRAM

V Katalogih znanja za gimnazijske programe (Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije 2007), je razvidno, da imajo 70 ur slovenščine več kot v strokovnih srednjih šolah. Slovenščina kot materni/prvi jezik za večino dijakov/dijakinj in kot drugi jezik/jezik okolja za manjšino je ključni splošnoizobraževalni predmet v gimnaziji, podlaga za sporazumevanje, za vsakršno učenje s slovenskim jezikom izraženih vsebin, za razumevanje, doživljanje in vrednotenje pojavov okrog nas. Dijaki se pri njem usposablajo za učinkovito govorno in pisno sporazumevanje v slovenskem jeziku, razvijajo zavest o pomenu materinščine sploh, o slovenščini kot državnem in uradnem jeziku, o njenem položaju v Evropski uniji in o njeni izrazni razvitosti na vseh področjih javnega in zasebnega življenja. Dijaki se z ustvarjalno močjo slovenskega jezika srečujejo še zlasti ob umetnostnih besedilih.

V predmetniku gimnazije je pouku slovenščine namenjenih 560 učnih ur, tj. 140 ur v šolskem letu; polovica ur je namenjena jezikovnemu pouku, polovica pa pouku književnosti. Predmet je nadgradnja učnega načrta iz osnovne šole, naravnani v uporabnost pridobljenih spoznanj pri nadaljevanju izobraževanja in delovanju posameznika v raznovrstnih izzivih sodobne življenjske prakse. Za obravnavo snovi iz književnosti pri slovenščini je predvidenih 60 ur, kolikor jih je najverjetneje praktično izvedljivih v šolskem letu.

4 EVALVACIJA ANKETE

Kot sem že uvodoma nakazala, bom v tem poglavju analizirala okoliščine in dejavnike, ki so utegnili vplivati na izid raziskave o jezikovni kulturi med slovenskimi srednješolci. Vprašanje je tudi, ali sem izbrala takšen merski instrument, ki je pri anketirancih izzval t. i. *avtentično rabo*, kot jo sicer dijaki izkazujejo pri vsakodnevnem sporazumevanju. Dejavniki, ki lahko vplivajo na to, kako bo posameznik opravil test, so prostor, čas itd., na drugi strani pa tudi notranji stres, trema in drugo (Ferbežar 1999, 420). Menim, da so rezultati dovolj relevantni za prikaz določenega jezikovnega znanja v štirih regijah, kjer sem izpeljala raziskavo. Zavedam pa se, da jih je treba jemati z določeno stopnjo kritične distance in ob tem upoštevati določena dejstva.

Čas reševanja in navodila

V vseh razredih sem dala profesoricom slovenščine navodilo, da imajo dijaki 15 minut časa za

reševanje ankete in jezikovno popravljajanje. Glede na to, da nisem bila navzoča reševanju v vseh razredih, ne morem z gotovostjo trditi, da so bili pogoji za vse enaki. Hkrati moram upoštevati, da se nekateri učitelji bolj zavzamejo za svoje učence in jim dajejo bolj usmerjena in motivirana navodila za delo. Z moje strani ni prihajalo do nikakršne pomoči ali sugestij reševalcem, ne morem pa isto trditi za profesorice, pri katerih nisem bila osebno prisotna.

Osebna odgovornost

Izid ankete je v veliki meri odvisen od osebne angažiranosti, zavzetosti in preciznosti reševalca, kar sem opazila tudi pri sklopih vrnjenih nalog. Nedvomno so dijaki TŠC-ja v tej točki najnižje na stopnji osebne odgovornosti, saj je bilo jasno razvidno, da so naloge reševali površinsko. Na drugi strani sem imela nekaj zelo dobro rešenih nalog iz ŠKG zapovrstjo. Iz tega lahko sklepam dvoje; da so v tem razredu reševali skupinsko oziroma s prepisovanjem ali pa je šlo za na splošno bolj zavzet razred. Tudi v tej točki se mi zdi zelo pomembna učiteljeva drža.

Učiteljev pristop

Prepričana sem, da dober učitelj, ki ima rad lep in negovan jezik, s svojo navdušenostjo navdušuje tudi svoje učence. Dejstvo je, da si učitelj pridobi, ustvari avtoriteto v procesu poučevanja sam s svojo osebnostno zrelostjo, sposobnostjo razumevanja, interpretiranja, empatije, vodenja, skratka s svojo osebnostjo, in ne z zlorabo moči svojega položaja za dosego ciljev (Kroflič 1997, 52). Če kot učitelj v govoru v razredni komunikaciji uporabljaš »boljše« izmed sopomenk prevzetega izvora, potem bodo tudi dijaki večkrat rekli *podjetje* namesto *firma*. Posledično bodo tudi pri jezikovni popravi besedila bolj kritični do uporabljenega besedišča. Več kot očitno je namreč tudi to, da so se nekateri dijaki osredotočili zgolj na pravopisne napake v besedilu. Predvidevam, da dijaki pridobijo občutljivost za manj primerne jezikovne prvine na podlagi dela v razredu.

Izbira besedila

»Če želimo izzvati avtentično, to je tipično jezikovno rabo, kakršna je značilna tudi za nekatere sporazumevale situacije, moramo najprej upoštevati na eni strani za ciljno publiko relevantna besedila, na drugi strani pa morajo biti naloge ustrezno pripravljene« (Ferbežar in Pirih Svetina 2007, 219). Vseskozi omenjam, da bi z drugačno izbiro besedila za jezikovno popravo

najverjetneje dobila jasnejšo sliko jezikovne kultiviranosti med srednješolci. Jezik je namreč tako zelo živ organizem, da je uporabnikom dandanes skorajda vseeno, ali je nekaj *kvalitetno* ali *kakovostno*. Korpus FidaPLUS, ki je baza besedišča iz različnih publikacij, vseeno kaže, da se v javnih besedilih pogosteje pojavlja kakovost. Menim, da je bilo besedilo za dijake mogoče nekoliko prezahtevno, saj glasbenoindustrijska tematika najbrž večini ni ravno domača. Le tako si lahko razlagam, da so nekateri *audiofil* kot ljubitelj zvoka popravljali v *glasbene datoteke*, kar kaže na popolno sporočilno zgrešenost. Ko sem sestavljala anketo, sem predpostavljala, da jih bodo vprašanja o jezikoslovnem znanju in funkcionalni nepismenosti nekoliko usmerila pri popravilu besedila, češ da bodo hitreje ugotovili, da gre za slogovno šibkega pisca. Izkazalo se je, da so tisti dijaki, ki niso znali vsaj približno definirati pojma funkcionalna nepismenost, tudi sicer slabše popravili besedilo. Korelacija med tema dvema pojmomoma torej obstaja. Drži tudi, da so se dijaki, ki so svoje na primer pravopisno znanje ocenili z dobro oceno, tudi bolj izkazali pri prvi skupini napak.

Predvidevam, da je tudi tema besedila vplivala na to, na katere napake so bili bolj pozorni oziroma »kaj jih je bolj zmotilo«. Odgovore za tako slabo poznavanje oblike (predvsem glave) uradnega besedila oziroma dopisa sem iskala tudi v učbenikih, ki jih uporabljajo. Analiza učbenikov za slovenščino v gimnazijah in srednjih strokovnih šolah pa je pokazala, da se z uradnimi besedili srečujejo že od 1. letnika dalje. Torej moram zanemariti prvotne pomisleke, da tretješolci morda še nimajo dovolj izkušenj z dopisi in podobnimi besedili.

Vsebina predmeta

Kljub temu da velika večina anketirancev meni, da pri pouku slovenščine nesorazmerno več časa namenjajo književnosti, pa ne morem trditi, da to vpliva na jezikovnokulturno znanje. Tolminski dijaki namreč (48 %) menijo, da je vsebina enakovredno namenjena slovnici kot književnosti, a njihovi končni rezultati zaradi tega niso boljši od denimo ŠKG, kjer skoraj 100-odstotno trdijo, da imajo v programu več literarnih vsebin. Korelacija pa je pozitivna v primeru TŠC-ja, še posebej ob dejstvu, da imajo manjši obseg ur slovenščine.

5 STATISTIČNA OBDELAVA JEZIKOVNIH NALOG

5.1 RAZISKOVALNE HIPOTEZE

Jezikovnokulturna (ne)vzgojenost srednješolcev vpliva na njihovo sposobnost izražanja. **Čim višja je pri srednješolcih stopnja jezikovnokulturne šibkosti v besedju, pravopisu in skladnji, tem nižja je stopnja njihove funkcionalne pismenosti.**

Skozi ves izobraževalni proces se oblikuje jezikovna kultura posameznika. Število ur slovenščine, ki se izvaja v srednješolskih programih, vpliva na jezikovne zmožnosti šolajočih. **Čim večji je obseg ur slovenščine v določenem srednješolskem programu, tem višja je njihova jezikovna kultura.**

Pred izpeljavo raziskave sem domnevala, da pokrajinska pripadnost ne vpliva značilno na jezikovno kulturo dijakov. Predvidevala pa sem, da uspeh oziroma znanje, ki so ga učenci pridobili v obdobju osnovnošolskega izobraževanja, vpliva na prej omenjeno kategorijo. **Dijaki z boljšim splošnim uspehom² bodo izkazali višjo stopnjo jezikovne kulture.** Iz postopne interpretacije anket bom lahko pridobila indice, ki bodo potrdili ali pa ovrgli moje hipoteze.

5.2 RAZISKOVALNA METODOLOGIJA

Raziskavo sem izvedla s sekundarno analizo izbranega besedilnega sestavka, ki ima določeno število jezikovnih šibkosti (napak). Kvantitativno metodo sem začela z numerično analizo glede na število napak pri posameznem dijaku s pomočjo programa SPSS. Grafični prikaz sem izdelala s pomočjo programa Microsoft Excel. Empirični del naloge sem izvajala pri dijakih 3. letnikov na petih različnih gimnazijah v štirih različnih slovenskih pokrajinah, kar skupaj znaša 243 dijakov. Teoretična izhodišča sem izpeljala s pomočjo temeljne jezikoslovne literature, tj. SSKJ, SP (2001) in Slovenska slovnica (2000).

---

² Na boljši splošni uspeh vpisanih dijakov kaže tudi morebitna omejitev vpisa. Na Srednji vzgojiteljski šoli in gimnaziji Ljubljana so v študijskem letu 2007/2008 zaradi omejitve vpisa upoštevali zaključne ocene obveznih predmetov iz 7., 8. in 9. razreda osnovne šole in ocene splošnega učnega uspeha in uspeh v teh razredih osnovne šole. Ta omejitev pa ne vključuje tretješolcev, ki so reševali mojo anketo. Škofijska klasična gimnazija Ljubljana zadnja leta redno omejuje vpis na osnovi prav teh kriterijev. Če se na spodnji meji razvrsti več kandidatov z istim številom točk, se izbira med njimi opravi na podlagi točk, doseženih na nacionalnih preizkusih znanja iz slovenščine in matematike. Vir: spletne strani omenjenih srednjih šol.

5.3 JEZIKOVNO POPRAVLJANJE

Z izborom besedila (priloga) z več pravopisnimi in skladenjskimi napakami ter napakami v besedju, frazeologiji in postavitvi vejic želim prikazati posamezne rešitve, ki s podatkom o pogostnosti kažejo na določeno stanje v jezikovni zavesti. Analiza vrnjenih nalog ni le zbirka napak, ki so jih dijaki najpogosteje prezrli, ampak kaže, kako so v testnem besedilu prepoznavali posamezne izmed 15 napak, in katere izmed napak je v jezikovnokulturni vzgoji treba obravnavati kot še ne dovolj prepoznavne in ozaveščene. Podobno, kot je to pred leti storil Tomo Korošec (1994, 297), pa izsledki celo dovoljujejo postavitev nekaterih jezikoslovnih diagnoz, zlasti jezikovnokulturnih. Pri obravnavi jezikovnih šibkosti, ki so jih srednješolci prepoznali ali pa prezrli, sem se želela izogniti skrajnemu purizmu.

5.3.1 TIPOLOGIJA NAPAK

Pred začetkom analize vrnjenih jezikovnih nalog sem jezikovne šibkosti analitično razdelila v tri skupine. Seznam napak sem ločila v tri stopnje; izrazite napake, ki kažejo nizko stopnjo pismenosti, srednje izrazite in manj izrazite napake, ki jih dijaki niso opazili.

5.3.1.1 Napake I. stopnje: besedje in osnove pravopisa

V to skupino napak sodijo tiste, katerih neknjižnost (napačnost) ni bila nikoli predmet protipurističnih dvomov, torej jih je za napačne po moji presoji treba šteti brez zadržkov. To so predvsem germanizmi in srbohrvatizmi, ki niso dovoljeni za nevtralno rabo v knjižnem jeziku in so kot take zajete v normativnih določilih Slovenskega pravopisa 2001. Glede teh napak sem domnevala, da so že dalj časa predmet jezikovnokulturne vzgoje v šolah. To je pomembno tudi zato, da se pri priznavanju popravka lahko točkjuje kot pravilna predvsem ena ali vsaj ena beseda oziroma besedna zveza. Velik poudarek tu dajem *prevzetim* besedam. Pritrdila bom Kalin Golobovi (2003, 116), da tuje besede na splošno manjšajo razumevanje besedila. V mislih imam predvsem vsakdanja in publicistična besedila, ki morajo upoštevati tudi splošno izobrazbeno stopnjo naslovnikov oziroma na njihovo splošno izrazno sposobnost. Ko torej dajemo prednost slovenski besedi, ne gre za strah pred njimi, ampak za jezikovnokulturno načelo, ki daje prednost slovenščini (Kalin Golob 2003, 114). Ker imamo ustrezno slovensko besedo, ima odstotek prednost pred procentom, kakovost pa pred kvaliteto. Kot večina jezikov tudi slovenščina prevzema besede in besedne zveze iz drugih jezikov, knjižni jezik pa jih poleg tega dobiva še iz narečij. To so tako imenovane prevzete besede. Slovenski pravopis (Toporišič 2001, 22) jasno navaja, da »/.../ preden se pri oblikovanju besedila odločimo za prevzem kake

besede, se najprej vprašamo, ali jo sploh potrebujemo, ali ni mogoče istega povedati s katero že znano domačo besedo ali z novo domačo tvorjenko«. Pri večini prevzetih besed imamo tudi ustrezne slovenske izraze (ponekod le enega, drugod po več), tako da postajajo ti izrazi drugo (mednarodno) poimenovanje ob slovenskem. V množici prevzetih besed je prav, da uporabljamo slovenske ustreznice. Pri prevzemanju pa je potrebna posebna previdnost, saj je treba presoditi, ali je nova beseda jeziku dejansko potrebna in bogati njegove izrazne možnosti ali pa vanj vnaša nove nejasnosti.

Tabela 6.1: Seznam napak iz besedila I. stopnje

TIPOLOGIJA NAPAK	ZAPOREDNA ŠTEVILKA	NAPAČNO	PREDVIDEN POPRAVEK
Napake I. stopnje	1	sonična kvaliteta	zvokovna kakovost
	2	odgovarjati	ustrezen
	3	firm	podjetij
	4	konzumnih	potrošnih
	5	audiofil	ljubitelj zvoka
	6	navaja	navedba
	7	v kolikor	če

Sonična kvaliteta ali zvokovna kakovost?

V raziskavi me je zanimalo, koliko dijakov bo našlo pravilno rešitev oziroma pretvorilo besedno zvezo sonična kvaliteta v zvokovna kakovost. Kakšna je njihova občutljivost na redkeje rabljene prvine oziroma, kako pozorni so na tuje besede?

Beseda *soničen* -a ne obstaja niti v Slovarju slovenskega knjižnega jezika niti v slovarskem delu Pravopisa (2001) in ne v Slovarju tujk (2002). Iz geselskih člankov s korenem *son-*razberemo pomen, tj. zvok, zvočnost. V korpusu FidaPLUS najdemo 124 zadetkov, iskana

beseda pa se pojavi v desetih publikacijah, kar je razmeroma malo glede na ostale besede, ki sem jih preverjala s pomočjo FidePLUS. Besedo *soničen* v različnih oblikah se pojavlja v Dnevniku (12), Delu (16), Mladini (77), Jokerju (3), Večeru (4), po enkrat pa še v Premieri, Nedeljskem, Playboyu, Magu in Jani.

Kar je treba vedeti za uspešno interpretacijo podatkov, je predvsem naslednje: seznam, urejen po pogostnostih, nam prinaša informacijo o tem, katere zveze z jedrno besedo so v korpusu *najpogostejše* – iz spodnje preglednice razberemo, da so tri najpogostejše zveze, ki se pojavljajo na 1. mestu za iskanim zadetkom (*soničen*, op. a.), gledališče, jež in turist.

Tabela 6.2: Pojavitve besed za zadetkom *soničen*

ŠT.	KOLOKATOR	POJAVITVE
1	gledališče	15
2	jež	11
3	turist	6

Vir: FidaPLUS (2008).

Tabela 6.3: Pojavitve besed pred zadetkom *soničen*

ŠT.	KOLOKATOR	POJAVITVE
1	biti	5
2	instalacija	4
3	z	4

Vir: FidaPLUS (2008).

Sopomenka **zvokovna** izhaja iz besede *zvok*, torej *kar se zaznava s sluhom* (2001, 1790). V FidiPLUS najdemo 363 zadetkov, in to v zelo razpršenih publikacijah. Zanimivo, da sem našla kar 47 virov, ki v takšni ali drugačni obliki navajajo besedo »zvokoven«, tako v dnevnem časopisju kot tudi v gospodarskih revijah (Ribič, Kmetovalec, Rože in vrt, Obrtnik, Marketing, Gea ...). Beseda, ki se največkrat navezuje na omenjeni pridevnik, je samostalnik *tehnologija*.

Tabela 6.4: Pojavitve besed za zadetkom *zvokoven*

ŠT.	KOLOKATOR	POJAVITVE
1	tehnologija	26
2	in	22
3	oprema	10
4	mojster	9
5	obdelava	7

Vir: FidaPLUS (2008).

S pomočjo FidePLUS sem preverila tudi sopomenko **zvočen**. Predvidevala sem, da ima širšo besedno družino in da je v primerjavi s sopomenko *zvokoven* verjetnejše nadomestilo za besedo *soničen*. Našla sem 16803 zadetkov v več kot 50 publikacijah. Poleg dnevnega časopisja se največ zadetkov pojavlja v gospodarskih revijah, kot so Monitor, Moj mikro in Avtomagazin. Tudi zadetki, ki se največkrat pojavijo kot levi prilastek besede *zvočen*, izhajajo iz »tehničnega« sveta.

Tabela 6.5: Pojavitve besed za zadetkom *zvočen*

ŠT.	KOLOKATOR	POJAVITVE
1	kartica	1767
2	zapis	1039
3	signal	716
4	posnetek	566

Vir: FidaPLUS (2008).

Rezultati jezikovnega popravljanja besedila bodo pokazali, raba katere izmed sopomenk (*kakovost* ali *kvaliteta*) je bolj uveljavljena. A Korpus FidaPLUS prikaže 20332 zadetkov za »kvaliteta« in kar 87745 najdenih gesel za besedo »kakovost«. Oba geselska članka v SSKJ (1994, 729, 804) navajata pozitivno lastnost besede:

kvaliteta -e ž (e) 1. navadno s prilastkom kar opredeljuje kaj glede na pozitivno

vsebino, kakovost: kvaliteta pri proizvodih raste; pojavila se je zahteva po kvaliteti / glede na kvaliteto je to blago slabše / izhajati iz kriterijev kvalitete / prehod od kvantitete h kvaliteti // kar opredeljuje kaj glede na vsebino: izboljšati, popraviti kvaliteto kruha; določanje kvalitete papirja; seznaniti se s kvaliteto dela; predpis o kvaliteti izdelkov / dobra kvaliteta surovin; kvaliteta pouka je slaba / material se loči po kvaliteti.

Tabela 6.6: Najpogostejše pojavitve pridevnikov pred zadetkom *kvaliteta*

ŠT.	KOLOKATOR	POJAVITVE
2	biti	83
3	nov	41
9	dober	30
10	visok	33

Vir: FidaPLUS (2008).

kakovost -i ž (o):

1. kar opredeljuje kaj glede na pozitivne lastnosti: predpisana kakovost surovin; oceniti kakovost mleka, sira / dobra, slaba kakovost izdelka / te snovi so po kakovosti zelo različne
2. kar opredeljuje kaj glede na veliko mero pozitivnih lastnosti; kvaliteta: pri izdelkih se zahteva tudi določena kakovost.

O tem, katera izmed sopomenk ima bolj ustaljeno rabo v knjižnem jeziku, priča tudi Slovar tujk, ki ob geslu *kvaliteta* navaja sopomenko *kakovost*. Latinščina (romanizmi) sicer ne ogroža samobitnosti slovenščine, saj latinizme štejemo k evropskim kulturnim besedam. Kljub temu pa glede na jezikovnokulturno načelo dajemo prednost slovenski besedi. Ustrezna slovenska beseda za kvaliteto je kakovost, vendar menim, da lahko govorimo o splošni rabi besede *kvaliteta*, saj jo zasledimo v vseh zvrsteh jezika in jo njeni uporabniki štejejo za nezaznamovano sredstvo knjižnega jezika.

Ugotovitev, da je beseda tujega izvora, je sicer objektivna, a pri tem ne moremo kar zavzeti purističnega stališča, da so tujke nesprejemljive. Andrej E. Skubic (2005, 50) pojasnjuje, da tudi SP 2001 tujk več ne obravnava kot »napačnih«, temveč jih zaznamuje slogovno.

Tabela 6.7: Najpogostejše pojavitve pridevnikov pred besedo *kakovost*

ŠT.	KOLOKATOR	POJAVITVE
6	dober	670
9	visok	583
10	vrhunski	237

Vir: FidaPLUS (2008).

Korpus FidaPLUS torej navaja podobne besede, ki se navezujejo na sopomenki kvaliteta oziroma kakovost. Zveza »biti kvaliteten/kakovosten« je očitno zelo pogosta, a po pogostnosti precej v prid kakovosti. Iz tega bi lahko sklepali, da je ta raba bolj privzeta.

Nam nekaj **odgovarjá** ali **ustreza**?

Raziskati sem želela prepoznavanje pogovorne oblike »odgovarjati« oziroma prehajanje pogovornih oblik v knjižne. Kot rečeno, cilj naloge ni puristična obravnava besed in besednih zvez, saj bom namesto purističnih meril jezikovne pravilnosti upoštevala merilo splošne rabe in primernosti, glavno načelo pa je funkcijsko vrednotenje pojavov. Zato me je tudi v tej situaciji zanimalo, ali bodo dijaki presodili, da je tuja beseda primerna ali ne.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2001, 1008) upošteva germanizem **odgovarjati** kot pogovorno obliko s širokim pomenskim obsegom *biti v skladu s čim, ustrezati*. Geslo **ustrezati** pa se nanaša na *imeti zaželene, potrebne lastnosti, značilnosti glede na kaj*.

Pri iskanju ustreznih slovenskih sopomenk si pomagam s SSKJ in SP, v pomoč pa mi je tudi Sršenov jezikovni brus "Jezik naš vsakdanji" (1998), ki je nastal "... iz izkušenj, iz upa in obupa pri več desetletnem lektorskem delu s tistimi strokovnimi, političnimi in časnikarskimi pisci, ki radi trdijo, da je slovenščina težka in revna, ki pa ne kažejo posebne volje, da bi premagali njeno (navidezno) težavnost ali odkrili njeno (resnično) bogastvo in gibčnost ..."

Avtor pravi, da je poglavitno jezikovnokluturno poslanstvo tega priročnika "spodbujati jezik naš vsakdanji k izraznemu bogatenju in biti trdna opora zoper jezikovno nemarnost, neznanje in zmedo" (Sršen 1998, 5).

Firma ali podjetje?

Firma je tuje občno poimenovanje za *podjetje*. Gre za besedo, za katero imamo ustrezen slovenski izraz, zato je bila po moji presoji v tem besedilu nepotrebna.

firma -e ž (i) 1. podjetje: trgovati z domačimi firmami; izvozna firma; stara firma; zastopstvo tujih firm, 2. ime (podjetja): vsako podjetje ima svojo firmo; spremeniti firmo; določbe o firmi • pog. ta fant je solidna, nesolidna firma nanj se lahko zanesesh, se ne moreš zanesti; publ. hoteli so izključiti možnost, da bi se pod firmo svobode skrivale anarhistične tendence videzom, krinko.

Neknjižni pogovorni jezik je socialna zvrst jezika, katerega prvine so žive v sodobni govorici in se uporablja v sproti nastajajočih govornih položajih: pogovor v ožjem krogu, na cesti, v družabnih stikih, na delovnem mestu, v družini ... (Toporišič 2001, 127).

Korpus FidaPLUS najde 24634 zadetkov »firma«, viri omenjenega gesla pa so predvsem osrednji slovenski časniki (Delo, Večer, Dnevnik, Slovenske novice). Po pričakovanjih najde korpus štirikrat toliko zadetkov za »podjetje« (100000). Viri, ki navajajo podjetje namesto firma, so predvsem gospodarske publikacije, vendar tudi osrednji dnevni časopisi.

V 12. členu *Zakona o gospodarskih družbah* piše, da je firma ime, s katerim družba posluje. 20. člen pa je natančnejši: »(1) Firma mora biti v slovenskem jeziku. (2) Prevod firme v tuj jezik se lahko uporablja samo skupaj s firmo v slovenskem jeziku.« Iz tega sledi, da je občno poimenovanje firma namesto podjetje že dovolj široko uveljavljeno, da ga lahko prištevamo k splošni rabi.

Konzumno ali potrošno?

Tudi v tem primeru me je zanimalo, ali dijaki prepoznajo prevzeto obliko pridevnika konzumen, ki je slabša različica pridevnika iz besedne družine potrošen. Pridevnik *konsumen* in *konzumen* -mna -o. (u) ima naslednje pomene (1994, 428): 1. knjiž. potrošniški, potrošen: konsumno blago; konsumne dobrine / konsumne potrebe 2. agr. namenjen prehrani:

proizvodnja konsumnih jajc; konsumno mleko 3. v zvezi konsumno društvo, v nekaterih deželah društvo, ki preskrbuje člane s potrošnimi dobrinami: je član konsumnega društva. Slovar tujk (2002, 612) navaja, da beseda izhaja iz nemške Konsum in latinskega izraza consumere, potrošiti.

FidaPLUS najde 505 zadetkov (Kmečki glas, Dnevnik, Ribič, Savinjske novice, Kmetovalec, Večer, Mama, Vzajemna, Novi Tednik, Profit, Mladina), kar pomeni, da besedo s korenem konzum zasledimo predvsem v publikacijah z gospodarsko tematiko.

Prvi razlog za prevzemanje besed v slovenščino je ta, da za poimenovanje predmetov nimamo lastnih izrazov. V tem primeru je to težje razumljivo, saj že imamo slovensko besedo za omenjeni izraz. Razlika med domačimi in tujimi besedami je stilistična, pa tudi v vrednosti, ki jo govorci pripisujejo enim in drugim. Nekaterim se zdijo angлизmi bolj sofisticirani in moderni, njihovi uporabniki pa bolj razgledani. Drugi pa, prav nasprotno, vidijo v pretirani rabi tujk izraz snobizma in zlagane površnosti (Jesenšek 2007, 317). V vsakem primeru se zdi, da gre za nekakšne prestižne, kulturno-pogojene sposojenke, ki jih en jezik prevzema iz drugega zato, ker je le-ta bodisi kulturno ali politično dominanten.

Tabela 6.8: Pojavitve besed za zadetkom *konzumen*

ŠT.	KOLOKATOR	POJAVITVE
1	mleko	190
2	jajce	40
3	riba	27
4	društvo	26
5	pasteriziran	22

Vir: FidaPLUS (2008).

Kot levi prilastek se **konzumen** veže predvsem na vesplošne samostalniške besede, a je pogostnost takih povezav veliko nižja kot pri sopomenki **potrošen**. Ta se v različnih virih korpusa FidaPLUS pojavlja štirikrat pogosteje (2017 zadetkov) kot prevzeta sopomenka konzumen. Iz tega lahko sklepam, da beseda potrošen prevladuje v splošni rabi. Iz spodnje tabele je razvidna zveza s potrošnimi izrazi (v besedilu je konzumno povprečje). Pridevnik

konzumen je torej več kot očitno vezan na neko specifično terminologijo. Zato sem v korpusu FidaPLUS preverila tudi druge besede iz obeh besednih družin. Na ta način sem hotela ugotoviti, kaj se pogosteje pojavlja. Korpus navrže 509 zadetkov za *konzumirati* in 1342 za *potrošiti*. Na drugi strani najde 289 zadetkov za besedo *konzumacija* in 3820 za sopomenko *potrošnja*. Primerjala sem še pridevnik *potrošniški* (6900 pojavitev) v primerjavi s *potrošen*, za besedo *potrošnik* pa sem našla 28430 korpusnih zadetkov. Vsa ta dejstva jasno kažejo v prid besedni družini s korenem (*po*)*trošiti*, ki se pojavlja pogosteje.

Tabela 6.9: Pojavitve besed za zadetkom *potrošen*

ŠT.	KOLOKATOR	POJAVITVE
1	material	950
2	dobrina	289
3	blago	202
4	izdelek	49
5	in	37

Vir: FidaPLUS (2008).

Je audiofil enako kot ljubitelj zvoka?

Besedilo, ki sem ga izbrala za jezikovno popraviljanje, kar nekajkrat navaja tujko audiofil (-e). V raziskavi sem želela izvedeti, koliko dijakov prepozna končni pomen zloženke.

Avdio ali *audio* ... je prvi del zloženek (a), 1. *teh.* nanašajoč se na slušni del televizijskega, filmskega prikazovanja, zvočen: avdioprogram / avdioposnetek in avdio posnetek 2. nanašajoč se na sluh: avdiometer (1994, 26).

Beseda *avdio* izvira iz latinskega glagola *audire* (2002, 87), kar pomeni slišati. *Fil* (latinsko *phil*, grško *philos* pomeni ljubitelj nečesa) daje zloženki končen pomen, to je ljubitelj slušnega oziroma ljubitelj zvoka. FidaPLUS navaja le devet primerov rabe *audiofil*, in sicer v revijah *Moj mikro*, *Monitor*, *Novi tednik*, *Dnevnik*, *Avto.fm* in *Ambient*. Zapis »*avdiofil*« se pojavi v 104 primerih. Poleg prej navedenih publikacij najdemo zadetek še v *Življenje in tehnika*, *Connect*, *Playboy*, *Delo*, *Joker*, *Mladina* in *Dnevnik*. Kar nekaj (12) anketirancev je besedo *audiofil* popravilo v »glasbene datoteke«, kar kaže na linearno prevajanje prevzete zloženke *audio* in *file*.

Tabela 6.10: Pojavitve besede pred zadetkom *audiofil*

ŠT.	KOLOKATOR	POJAVITVE
1	za	7
2	pravi	6
3	zahteven	4
4	avtomobilski	4
5	ves	4

Vir: FidaPLUS (2008).

S pomočjo FidePLUS sem iskala tudi primernejšo besedno zvezo »ljubitelj zvoka«, pri čemer obstaja 314 zadetkov v raznih virih.

Navaja zalog → navedba zalog

Beseda *navaja* v tem besedilu /p/riložen katalog novosti, maloprodajne cene in navaja zalog naj vas spomnejo /.../ se nanaša na nedovršni glagol *navájati* – navajanje (á; â) koga/kaj, česa. Napako bi dijaki morali popraviti v navedba -e ž (e) glagolnik od navesti: zahtevati navedbo kraja, vsebine // kar se ustno ali pismeno posreduje drugim: potrditi navedbo, navedbe; navedbe so resnične, točne / po njegovih navedbah je bilo drugače * jur. navedbe obtožnice, prič. Predpostavljala sem, da bodo ob nepazljivem branju dijaki brez težav spregledali to napako besedišča.

Velika ali mala začetnica za uvodnim pozdravom?

Dijaki so se v uvodnem delu besedila srečali s spodnjim primerom nepravilne rabe velike začetnice:

Spoštovani,

V poplavi CD plošč /.../

Slovenski pravopis (2001, 9–17) v pravopisnih pravilih navaja, da pišemo z veliko začetnico prvo besedo v povedi, lastna imena, izraze posebnega razmerja ali spoštovanja, svojilne pridevnike iz lastnih imen in izrazov posebnega razmerja ali spoštovanja in še nekatere druge besede. Upoštevajoč, da pišemo veliko začetnico na začetku besedila, v nadaljevanju pa za

končnimi ločili (piko, klicajem, vprašajem, tremi pikami, pomišljajem, op. a.), bi dijaki morali za vejico v pozdravu popraviti napačno zapisano veliko začetnico.

Druga možnost pa dopušča, da vejico v pozdravu nadomestimo s *klicajem*, ki je končno ločilo, in nadaljujemo besedilo z veliko začetnico. V tem primeru je pošiljatelj naslavljal več posameznikov, zato je uporabil pravilno obliko pozdrava *spoštovani*, pri čemer je za uradne dopise boljše, če pozdravu sledi klicaj (kot uradni, formalni začetek dopisa), pri zasebnih in internih zadevah pa Kalin Golob (2003, 146–147) svetuje uporabo *vejice*.

Izpostavila sem najpogostejši odstop od kodificirane norme na področju pravopisa, ki se pojavlja v besedilu. Zanima me torej, ali je že del splošne rabe in bi jo bilo treba pri pripravi kodifikacijskih priročnikov še posebej preverjati in ovrednotiti ali pa gre za napako, na katero je treba v priročnikih še posebej opozarjati in jih odpravljati.

5.3.1.2 Napake II. stopnje: skladske in pravopisne prvine

Napake, ki so zbrane v tej skupini, zahtevajo višjo stopnjo jezikovnega znanja in povezovanja. Ker so manj izrazite, jih dijaki bodisi niso prepoznali bodisi napačno popravili.

Tabela 6.11: Napake II. stopnje

TIPOLOGIJA NAPAK	ZAPOREDNA ŠTEVILKA	NAPAČNO	PREDVIDEN POPRAVEK
Napake II.	8	katere	ki
	9	malega interesa	majhnega zanimanja

Kateri veznik je primernejši, **v kolikor** ali **če**?

Pomen besede *kolikor* v SSKJ-ju (1994, 414) se nanaša na publicistično izražanje. V pogojnih odvisnih stavkih *če*: vlak prevozi progo v dveh urah, kolikor nima zamude / *neustaljeno* v kolikor ne poravnate računa pravočasno, vam zaračunamo zamudne obresti.

Janez Sršen (1998, 183) zavrača zvezo *v kolikor* in namesto nje predlaga veznik *če*. Tudi Kalin Golobova (2001, 90–91) ugotavlja, da se pri javnih nastopih Slovencev slovenski pogojni *če* velikokrat spremeni v neslovensko zvezo *v kolikor*. V jezikovnem kotičku razlaga rabo veznika *kolikor*, ki se uporablja za izražanje sorazmernosti ali količine v primerjalnih odvisnih stavkih. Avtorica ugotavlja, da smo v prejšnji skupni državi "nekritično prenesli v naša besedila hrvaški *ukoliko*, ki ima v hrvaščini vlogo slovenskega *če*, tako da se je mehanično v besedila prevajal kot *v kolikor* ali *kolikor*" (Kalin Golob 2001, 90).

V spodnjih izmišljenih zgledih odvisni stavek izraža realni pogoj, gre torej za pogojne odvisnike, ki jih v slovenščini uvaja veznik *če*:

... **Če** je uporabnik telefonske govornice ...

Če se boste odločili za katerega od novih telefonskih aparatov ...

Tudi Verovnikova (2005, 115) trdi, da je vezniška zveza *v kolikor* neknjižna, namesto nje uporabljamo knjižno nevtralni veznik *če*. Do napake, ki je zelo pogosta tudi v govorjenih besedilih tvorcev, ki niso večši sporočanja v javnih, formalnih ali polformalnih položajih, pride zaradi napačnega sklepanja. Ker se *v kolikor* v pogovornem jeziku ne uporablja, mu jezikovno manj kultivirani govorci pripisujejo knjižnost in ga zato uporabljajo, ko pišejo ali govorijo v knjižnih zvrsteh. V srednješolskih učbenikih (Slovenski jezik in sporočanje 1 piše, da govorjenje po srbohrvaščini dobiva svojevrsten odtenek. To trditev Toporišič (1995, 115) podkrepi s primerom »V kolikor bo potrebno to, bomo ... (=če)«. S tem se v jezik po nepotrebnem povzdiguje jezikovno sredstvo, ki je od nekdanj obstajalo v neknjižni plasti, saj sem že večkrat navedla prepričanja jezikoslovcev, da domačega ne zamenjujemo s prevzetim, če za to nimamo utemeljenih razlogov.

Kdaj zaimek **kateri** in kdaj zaimek **ki**?

Kateri je zaimek v vezniški rabi, v oziralnih odvisnih stavkih in ima ob sebi vedno še nek predlog. V tem besedilu gre za uvajanje stavka, ki prilastkovno določa osebo ali stvar v nadrednem stavku. Primer: *katera* vzame pijanca, je neumna. Bolje: tista/vsaka, *ki*. V primerih napačne rabe zaimka *kateri* namesto *ki* je v SSKJ-ju kvalifikator *zastarelo* oziroma *raba peša*. Slovenska slovnica je glede rabe oziralne dvojice jasna. *Kateri* uporabljamo le v treh primerih: v zvezi s predlogi (Teran je vino, po katerem je znan Kras), za izražanje svojilnosti (Le kakšna je napovedovalka, katere glas poslušam vsako jutro in kadar bi raba *ki* povzročila nejasnost (Verovnik 2005, 45). Stavčne prilastek v večini primerov uvaja oziralnik *ki*. Kljub

enostavnemu »trojnemu« pravilu rabe zaimka kateri v javnih besedilih pa se še vedno pojavlja veliko odstopov od norme. Tomo Korošec je razvil tezo, da so knjižne prvine pogosteje samo pisne, neknjižne pa so vezane skoraj izključno samo na govorni prenosnik. »Zato včasih knjižnim prvinam, ki so razširjene tudi v govornih plasteh, zmotno pripisujemo manjšo knjižnost kot njihovim sopomenkam, ki so vezane le na pisni prenosnik« (Verovnik 2005, 46). Takih primerov je vedno več, saj javno izražanje ni več domena kultiviranih govorcev, ampak tistih, ki svoj primanjkljaj prikrivajo z napačno rabo jezikovnih sredstev (Verovnikova tako navaja še *potrebno* namesto *treba je*).

Pozabljene vejice

V besedilu, ki so ga popravljali dijaki, manjka tudi nekaj *vejic*. Najbolj očitni sta v povedi »/.../ firma, ki pa se zaradi majhnosti /.../ audiofilnimi ploščami, zato je v priloženi katalog uvrščenih nekaj založb, katerih plošče ne spadajo v audiofilni razred, so pa po kvaliteti nad konsumnim povprečjem.« Čeprav *vejic* nisem uvrstila v preglednico izbranih jezikovnih šibkosti, sem raziskavo izkoristila tudi za preverjanje pravilne rabe omenjenega ločila. Zanimalo me je, koliko dijakov bo pozornih na to skladiščno prvino.

Pri ločilih je najpogostejša napaka nepravilna raba oziroma neuporaba *vejice*, ki je navsezadnje tudi najbolj pogosto rabljeno ločilo. *Vejico* pišemo:

- med enakovrednimi deli proste ali zložene povedi;
- med nadrednim in odvisnim stavkom;
- med polstavkom in preostalim besedilom povedi;
- med izpostavljenim stavčnim členom ali dostavkom in preostalim besedilom povedi;
- med izrazi in stavki, ki niso stavčni členi ali deli priredja oz. podredja (SP 2001, 35).

Navajam še nekaj primerov napačne rabe *vejice*, saj bi njena podrobna obravnava presegla obseg mojega diplomskega dela. Gre namreč za ločilo, ki povzroča vsem uporabnikom jezika največje preglavice. Večina celo trdi, da se *vejice* sploh ni mogoče naučiti. Edino pravilo glede rabe *vejice*, ki se ga tudi sama spomnim, je tisto osnovnošolsko: "Pred *ki*, *ko* *ker*, *da*, *če* *vejica* skače." In številna opozarjanja osnovnošolskih učiteljev, da pred *in* ni *vejice*. Ko sem kasneje ugotovila, da je tudi pred *in* *vejica*, se je tudi meni vsa enostavnost *vejice* porušila. Da bi obvladali *vejico*, si lahko pomagamo z ločevanjem med desno- in levosmerno *vejico*, kot ju

imenuje Korošec (Kalin Golob 2001, 24–25). Ločevanje med njima ponazarjam z naslednjima izmišljenima zgledoma:

a) ... Nova Škoda Octavia, **ki** navdušuje z oprijemljivim občutkom kvalitete **in** pregovorno Škodino zanesljivostjo, je z izjemnim dizelskim motorjem še razumnejša odločitev.

Stavčni prilastek, ki stoji na desni strani samostalnika *nova Škoda Octavia*, se začneja z veznikom *ki*, pred katerim je desnosmerna vejica. Desnosmerna zato, ker stoji pred veznikom *in* kaže na desno stran. Desno je torej nekaj, kar moramo zaznamovati z vejico, v našem primeru stavčni prilastek. Kjer se konča stavčni prilastek (... *in* pregovorno Škodino zanesljivostjo), pa stoji levosmerna vejica, ki zaključuje skladijsko enoto, v našem primeru stavčni prilastek, ki stoji levo od vejice, zato levosmerna. V stavčnem prilastku sem poudarila še veznik *in*, pred njim ni vejice, ker gre za dva istovrstna odvisnika, ki sta končana z levosmerno vejico.

b) ... Naš zavarovalni svetovalec Vam bo informativno izračunal višino premije, **ki** jo lahko dobite, **in** Vam povedal, kakšno dokumentacijo pri tem potrebujete.

Ugotavljam, da pisci raznih publicističnih in oglaševalskih besedil pri stavčnih in polstavčnih prilastkih radi pozabljajo tako na desno- kot tudi levosmerno vejico. Nekateri pa celo na tisto osnovnošolsko pravilo, ko manjka vejica pred *da*. Menim, da gre za napake, ki kažejo na pomanjkanje jezikovne kulture in prepričana sem, da bi jih bilo možno z dobro šolsko jezikovno vzgojo in večjim opozarjanjem v kodifikacijskih priročnikih zlahka odpraviti. Navedla sem le dva izmed številnih primerov nepravilne rabe pridevniških oziralnih zaimkov *ki*, *kateri*. Gre namreč za zelo pogosto napako v slovenskih tiskanih oglaševalskih in drugih besedilih. Velja pravilo (Toporišič 2000, 341), da "oziralno dvojico **ki** in **kateri** uporabljamo po naslednjih načelih: **ki** lahko v vseh sklonskih oblikah, **kateri** pa načeloma le v zvezi s predlogi, za pomen **tisti**, **ki**, za izražanje svojilnosti in kadar bi bil **ki** nejasen ali neroden".

Takšne napake kažejo na slovnično neznanje piscev besedil, saj tovrstne odklone od norme nikakor ne moremo obravnavati kot hotene, torej kot oglaševalske stileme. Gre za zelo motečo napako, ki pa se žal zelo velikokrat pojavlja v naših tiskanih oglasih. Predvidevam pa, da bi podobne napake našli tudi v drugih zvrsteh, ne samo v oglaševalski, zato menim, da napaka prodira v splošno rabo, čeprav bi jo bilo z dobro šolsko jezikovno vzgojo zlahka odpraviti.

Imamo **mali interes** ali **majhno zanimanje**?

Določena/nedoločena oblika *majhen/mali* se nanaša na kakovostni oziroma vrstni pridevnik. V tem primeru ne gre za vrsto zanimanja, pač pa za obseg zanimanja (interes je prevzeta beseda, op. a.). Nepravilna raba pridevnika mali je zlasti izrazita v pogovornem jeziku (1994, 517). Slovar tujk (2002, 507) navaja besedo *interes* kot iz latinščine prevzeto besedo, pomeni pa korist, oziroma kar je komu v prid. SSKJ nudi še naslednje primere: kar je, predstavlja komu določeno vrednoto; korist: tu se naši in njihovi interesi križajo; uskladiti interese posameznikov z interesi skupnosti; družbeni, gospodarski, javni interesi; materialni, trgovski interesi.

5.3.1.3 Napake III. stopnje: funkcionalne napake

Jezikovna poprava besedila je od srednješolcev zahtevala tudi določeno funkcionalno pismenost. Po moji presoji bi morali vedeti, da ima uradni dopis t. i. glavo in uradni zaključek. V to skupino spadajo zapisi merskih enot in števil, datuma, ure, pozdravov, naslovov, zloženk.

Tabela 6.12: Napake III. stopnje

TIPOLOGIJA NAPAK	ZAPOREDNA ŠTEVILKA	NAPAČNO	PREDVIDEN POPRAVEK
Napake III. Stopnje	10	V poplavi	v poplavi
	11	10%	10 %
	12	S	S spoštovanjem(,)

		spoštovanjem, Slavko Jeršič	Slavko Jeršič/ali/ S spoštovanjem! Slavko Jeršič
	13	med 16 – 18 uro	med 16. in 18. uro
	14	LP plošč	LP-plošč
	15	Tel. & Fax:	tel. & faks:

Zapis merskega števila in enote/simbola: 10% → 10_ %

V primeru, ko številu sledi znak za neko enoto, se piscem zelo pogosto zgodi, da pozabijo na presledek. Očitno je, da bralci (v tem primeru reševalci oziroma dijaki) še toliko pogosteje spregledajo napako v zapisu. Pravilen zapis datumov, vrstilnih števnikov in simbolov ob merskem številu spadajo po mojem mnenju med najpogostejše pravopisne napake. Simbole za merske enote pišemo po SP s presledkom za številko, tako tudi 20 m in 220 V. Znak % ni nobena izjema (Verovnik 2005, 14), zato tudi zanj velja enako pravilo.

Zapis časa obratovanja: med 16 – 18 uro → med 16. in 18. uro/ 16.00–18.00

Pri takem zapisu ure je pika neskladenjska in levostična, saj pri zapisu krajšamo izgovorjeno besedo. Stični oziroma predložni pomišljaj pa kot druga različica popravka zamenjuje predloga *od* in *do* (2001, 45). V zvezi z nečrkovnim zapisovanjem glavnih in vrstilnih števnikov se v šolah očitno premalo poudarja, da je razlika med njimi predvsem pomenska in ne toliko formalna, saj so odvisnosklonske oblike glavnih in vrstilnih števnikov lahko identične, npr. *pét*, *pêtih*, *pêtim*, marsikdo pa misli, da že same končnice *-ih*, *-im* kažejo na vrstilni števnik. V primeru zapisa ure je nasprotna zamenjava vrstilnega z glavnim števnikom, ki je sicer redkejša. Za zapis časa nekega dogodka oziroma dogajanja lahko uporabimo matematični simbol mali *h* za uro. Še bolj pogosto ločilo, ki ga v slovenščini uporabljamo med številko, ki označuje uro, in številko, ki označuje minute, je pika, in ne dvopičje, kot smo vajeni iz elektronskih medijev (npr. 12:15), torej je bolje med 12. in 13. uro ali med 12.00 in 13.00. Ne smemo pa predložnega pomišljaja zamenjati s stičnim vezajem.

Vezaj lahko:

- nadomešča veznika *in/ali*
- povezuje prvi del zloženke, ki je števka ali kratica z drugim, besednim delom
- označuje izpust dela zloženke (Kalin Golob 2001, 18–21).

Naslednji primeri so izmišljeni:

(1) ... *S polnim 90 litrskim rezervoarjem boš prevozil več kot ....*

(2) *24 urna nega.*

(3) ... *zagotavljajo odlično kakovost, za katero nudimo 18 mesečno garancijo.*

Pridevnike, ki so zloženke s številkami kot prvo sestavino, pišemo z vezajem (SP 2001, 59), torej: *90-litrskim, 24-urna, 18-meseč*

Pozdrav in podpis na desni strani → pozdrav na levi, podpis na desni strani, končna ločila.

S spoštovanjem,

Slavko Jeršič

S spoštovanjem(,)

Slavko Jeršič /ali/

S spoštovanjem!

Slavko Jeršič

Za nagovorom ali pozdravom v pismih pišemo klicaj, še pogosteje pa vejico. Podpis osebe v končnem pozdravu uradnega pisma mora biti na desni strani, medtem ko je dobesedni pozdrav na levi. Glede ločil Kalin Golob (2003, 148) predlaga, da lahko enako kot pri naslovu uporabimo vejico ali klicaj (v tem primeru mora slediti velika začetnica, tudi če ni lastno ime), lahko pa ločilo enostavno izpustimo.

Zapis zloženek: LP plošč ali LP-plošč?

Praviloma pišemo črkovje besede skupaj, obenem pa s presledkom ločeno od črkovja druge

besede, vendar je velikokrat težko določiti, ali gre za eno ali več besed. Nastopi dilema, kako jih zapišemo: skupaj, narazen ali z vezajem. Pravopis (2001, 56–68) nam pomaga pri reševanju takšnih dilem, v nadaljevanju pa navajam najpogostejša odstopa od kodificirane norme, ki sta se večkrat pojavila besedilu, a jih dijaki niso popravili.

LP-plošča ali CD-plošča sta zloženk, in sicer podredne vrste. Pri zloženkah, katerih prva sestavina je številka/več števk ali črka/več črk, je zapisana s stičnim vezajem. Pri obrnjenem zaporedju se piše narazen, brez vezaja (2001, 57): plošč LP, plošč CD. Medtem ko vezaj včasih neupravičeno stoji med sestavinami podredne besedne zveze (Ljubljana-Bežigrad), pa manjka pri številčno-besednem zapisu, kot so 25-tonski, 3-letno, A4-format.

Zapis podatkov v glavi uradnega besedila: Tel. & Fax: → tel. & faks:

Sestavni del dopisa, ki je bil tudi osnova za jezikovno popravljanje dijakov v tej raziskavi, je značilna forma, ki se začne z glavo in konča s podpisom. Z opazovanjem tega dela besedila sem želela preučiti, na kakšni stopnji je poznavanje t. i. uradnih besedil vključenih dijakov. Obenem sem analizirala njihove srednješolske učbenike za slovenščino, da bi lahko natančneje interpretirala dobljeni rezultat.

Glavo uradnega pisma beremo kakor poved, torej se začne z veliko začetnico. Vsi nadaljnji podatki v naslovu – z izjemo osebnih in zemljepisnih lastnih imen – se pišejo z malo začetnico. Ko na prvem mestu navajamo podpisnika dopisa ali pri glavi dva konkretnega naslovnika (Kalin Golob 2003, 136–149), je njegov morebitni akademski naziv pisan z veliko začetnico le zato, ker je na prvem mestu (torej začetek povedi). Elektronski naslov se navede kot *e-pošta* ali *elektronska pošta* in ne e-mail.

5.4 STATISTIČNI VZOREC

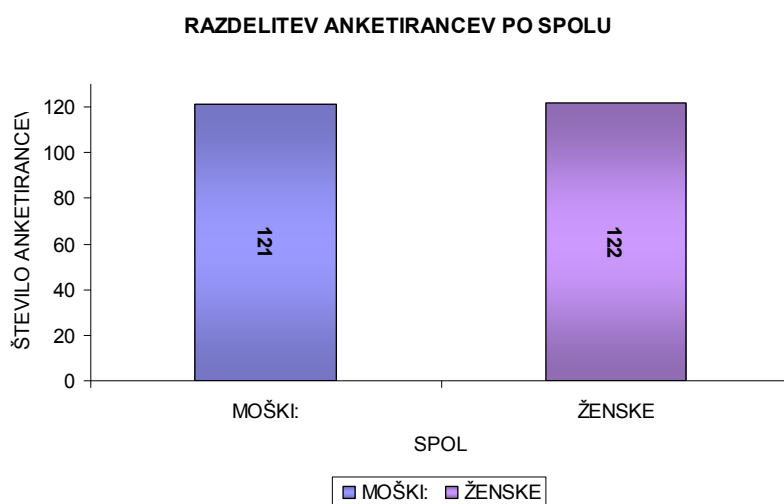
Jezikovna naloga je sestavljena iz uvodnega anketnega dela, ki mu sledi izbrano besedilo za jezikovno popravo. Z anketo sem želela pridobiti demografske podatke, na osnovi katerih bom lahko primerjala rezultate testa po spolu, vrsti šole in delno po pokrajinah. Vrednotenje jezikovnega znanja je primerljivo s končnim rezultatom, ki ga doseže dijak pri ugotavljanju jezikovnih napak. Korelacija med nezadostnim številom ur, ki jih program srednje šole namenja slovnici, in funkcionalno nepismenostjo je nezavezujoča, saj na stopnjo pismenosti vplivajo raznoliki dejavniki.

Presenetljivo visok odstotek ur slovenščine je po oceni vključenih dijakov namenjen slovničnim vsebinam. Zato je nemara še bolj zanimivo primerjati jezikovnokulturne šibkosti v besedju ter osnovne pravopisne in skladenjske napake, ki naj bi jih med srednješolskim izobraževanjem morali že večinoma odpraviti.

5.4.1 STRUKTURA ANKETIRANCEV

V raziskavo sem kljub slučajnemu vzorcu zajela skoraj enakovredno število dijakov (121) in dijakinj (122). Menim, da se že na stopnji srednješolskega izobraževanja kažejo razlike v stopnji jezikovne kulture med spoloma, kar bom ugotovila tudi z analizo. Povprečna starost anketiranih oseb je bila 18 let.

Graf 5.1: Prikaz strukture anketirancev po spolu

Graf 5.2: Geografska porazdelitev anketiranih srednješolcev po štirih slovenskih statističnih regijah

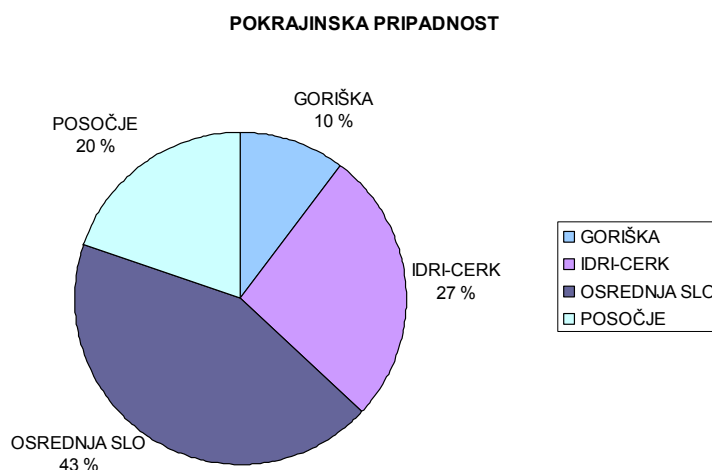

Tabela 5.13: Številčni prikaz anketirancev po pokrajinah

POKRAJINA	ŠTEVILO NALOG
GORIŠKA	25
IDR. – CERK.	65
OSREDNJA SLO	105
POSOČJE	48
Skupna vsota	243

Empirični del naloge sem izvedla pri dijakih 3. letnikov na petih različnih gimnazijah v štirih različnih slovenskih pokrajinah. Na Škofjjski klasični gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano sem pridobila 93 rešenih nalog, na Pedagoški gimnaziji Ljubljana Bežigrad 12, v Tehničnem šolskem centru v Novi Gorici 25, v Gimnaziji Jurija Vege Idrija 65 in v Gimnaziji Tolmin 48 vrnjenih nalog, kar skupaj znaša 243 dijakov. Pred izpeljavo raziskave sem namenoma izbrala različne vrste srednjih šol, da bi lahko naredila primerjavo med njimi in njihovo pokrajinsko pripadnostjo. V analizi pa ugotavljam, da tovrstno primerjanje ni najbolj smotno. Bolj pragmatično se mi zdi, da iz rezultatov izpeljem povezave med izobraževalnimi programi in verjetnimi razlogi za pridobljene rezultate o jezikovni kulturi.

Graf 5.3: Odstotkovni prikaz v raziskavo vključenih vrst srednjih šol

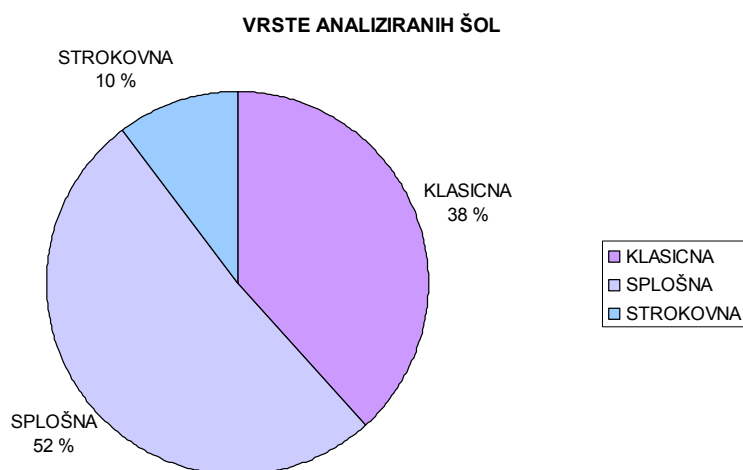

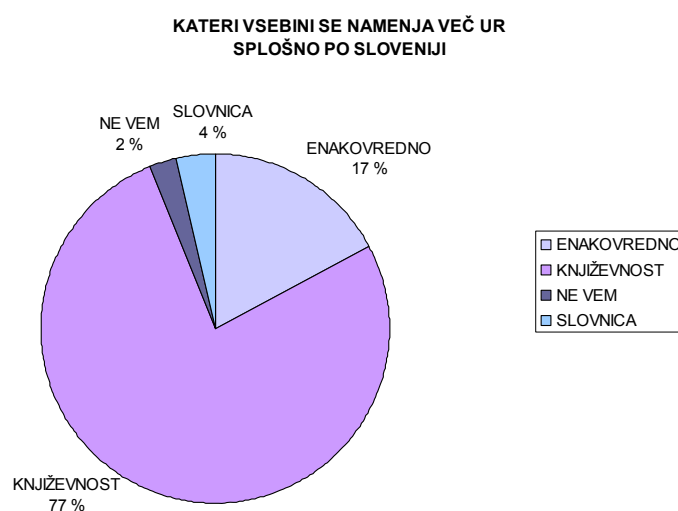
Tabela 5.14: Številčni prikaz anketirancev glede na vrsto srednje šole

VRSTA GIMNAZIJE	ŠTEVILO NALOG
KLASICNA	93
SPLOŠNA	125
STROKOVNA	25
Skupna vsota	243

Pred začetkom analize sem sklepala, da bodo naloge najbolj reševali dijaki Škofijske gimnazije Šentvid (v nadaljevanju ŠKG), saj sem upoštevala, da je zaradi omejitve pri vpisu na tej gimnaziji velik delež zelo uspešnih dijakov (Škofijska klasična gimnazija Ljubljana 2007). Idrijsko in tolminsko gimnazijo sem po občutku uvrščala na drugo mesto, Pedagoško gimnazijo na tretje (sklepala sem, da več ur posvečajo strokovnim predmetom) in na zadnje mesto strokovni program tehniškega šolskega centra v Novi Gorici (TŠC) zaradi manjšega obsega ur pri slovenščini (Tehniški šolski center Nova Gorica. 2008). Dejansko pa so prve tri gimnazije zelo enakovredne, medtem ko je zadnje mesto res zasedel TŠC.

5.4.2 OBSEG UR SLOVNICE OZIROMA KNJIŽEVNOSTI

Graf 5.4: Ocena anketirancev o tem, katerim vsebinam pri slovenščini namenjajo več ur; književnosti ali slovnici

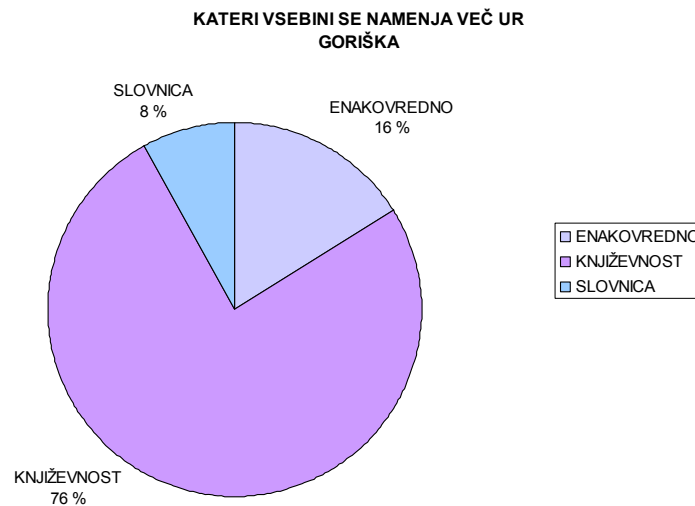

Odstotek, ki kaže, da srednje šole več kot tri četrt ur pri slovenščini namenjajo književnosti. Dijaki naj bi torej imeli dovolj priložnosti za oblikovanje jezikovne zavesti in knjižnojezikovne norme. Raba jezika je zelo povezana z razvojem posameznih vej jezikovne

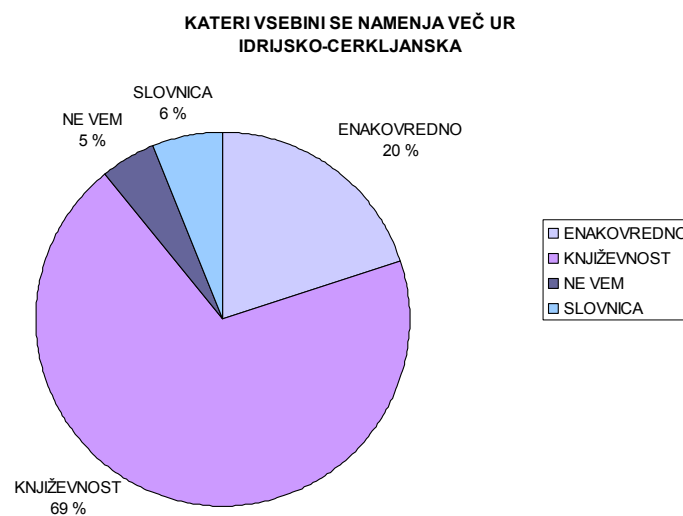
didaktike: didaktike jezikovnega pouka, sporočanja in književne vzgoje. Nesorazmerje med temi področji utegne imeti neugodne posledice za enakomerno skrb za vsa področja jezikovne vzgoje (Kunst Gnamuš 1986).

Graf 5.5: Ocena dijakov TŠC-ja o vsebinski razporeditvi ur slovenščine

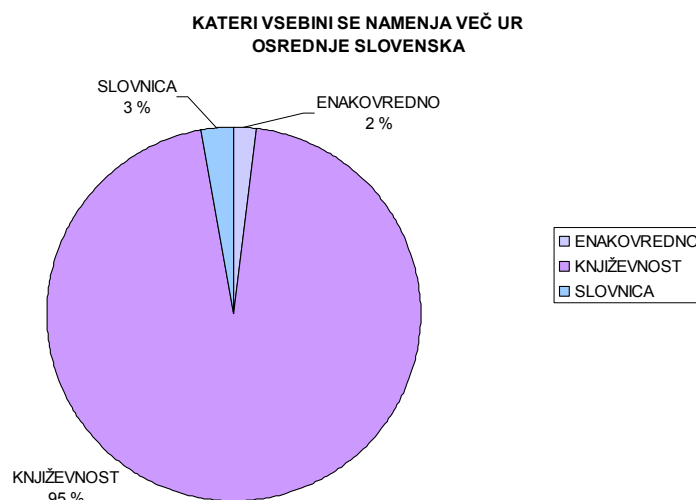
Srednješolci na Goriškem ocenjujejo, da je pri njih podobna razporeditev ur kot v nacionalnem povprečju. Dijaki TŠC-ja menijo, da je književnosti namenjenih 78 % ur slovenščine. Razveseljuje pa dejstvo, da imajo idrijski srednješolci bolj enakovredno razporeditev ur glede na slovnico in književnost.

Graf 5.6: Ocena dijakov idrijske gimnazije o vsebinski razporeditvi ur slovenščine

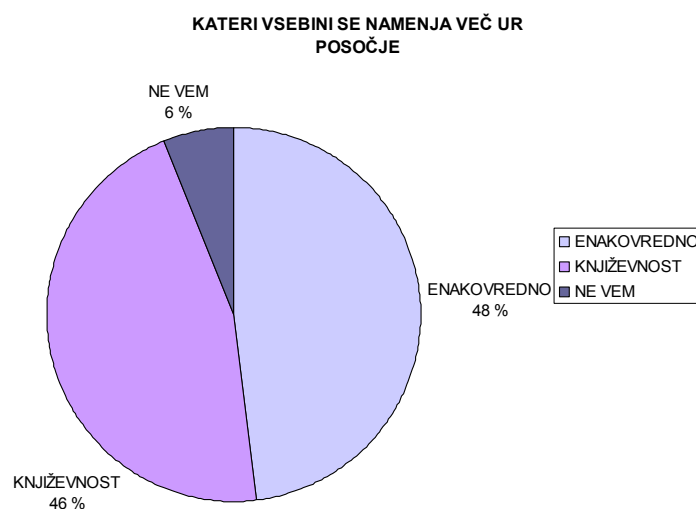
Gimnazija Jurija Vege ima po oceni dijakov vsebinsko bolj uravnotežen pouk slovenščine, a še vedno v prid književnosti (68 %).

Graf 5.7: Ocena dijakov ŠKG in Pedagoške gimnazije o vsebinski razporeditvi ur slovenščine

Velika večina jih ocenjuje, da so ure slovenščine pretežno namenjene literarnim vsebinam. Gimnazije iz osrednje Slovenije, ki so bile zajete v anketo, po oceni dijakov skoraj stodontno več ur slovenščine namenjajo literarni oziroma književni vzgoji kot slovnici. Tako meni 100 (41 %) ljubljanskih dijakov, kar ni zanemarljiv odstotek.

Graf 5.8: Ocena tolminskih gimnazijcev o vsebinski razporeditvi ur slovenščine

Rezultati ankete med tolminskimi dijaki so gotovo spodbudni za njihovi profesorici slovenščine, saj sodeč po odgovorih, pretežno enakovredno obravnavata slovnične in literarne teme. Dejansko so se ti dijaki v primerjavi z drugimi izkazali povsem zadovoljivo. Izstopali so predvsem pri pravopisnih napakah v zvezi s končnim pozdravom in zapisom časa. Upoštevati pa je treba, da skupinsko prepisovanje ni izključeno. Več o tem pa sem napisala v poglavju z naslovom *Evalvacija ankete*.

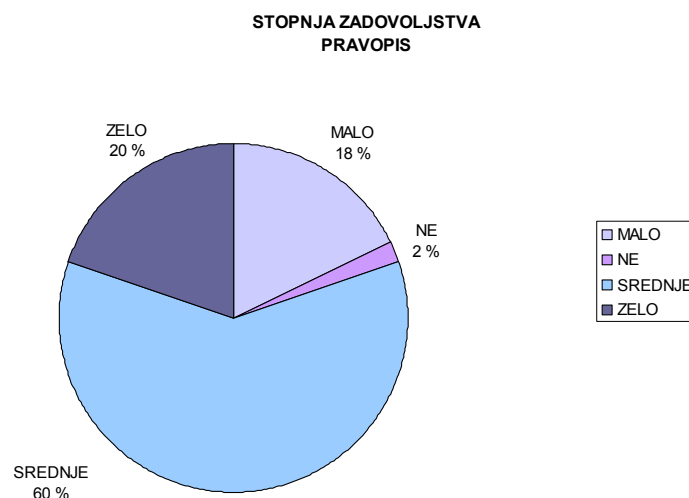
5.4.3 SAMOOCENA ZNANJA

Mini anketo s samooceno jezikovnega znanja so dijaki izpolnili pred jezikovnim popravljanjem besedila. Tako sem želela najti morebitno korelacijo med vrednotenjem lastnega znanja in dejanskimi rezultati. O (ne)povezanih ugotovitvah pa v poglavju *Rezultati raziskave*.

5.4.3.1 Pravopis

Upoštevajoč, da sem izbrala besedilo z mnogimi pravopisnimi napakami, se zdi pomembno, da se ustavim pri interpretaciji pravopisne samoocene dijakov. Kar petina anketirancev je zelo/srednje zadovoljnih s pravopisnim znanjem, a njihovi besedilni popravki tega ne izkazujejo povsem³. Eno samo testno oziroma pravopisno pomanjkljivo besedilo ne daje dovolj objektivnih rezultatov, da bi lahko posplošeno sodila o pravopisnem znanju anketirancev.

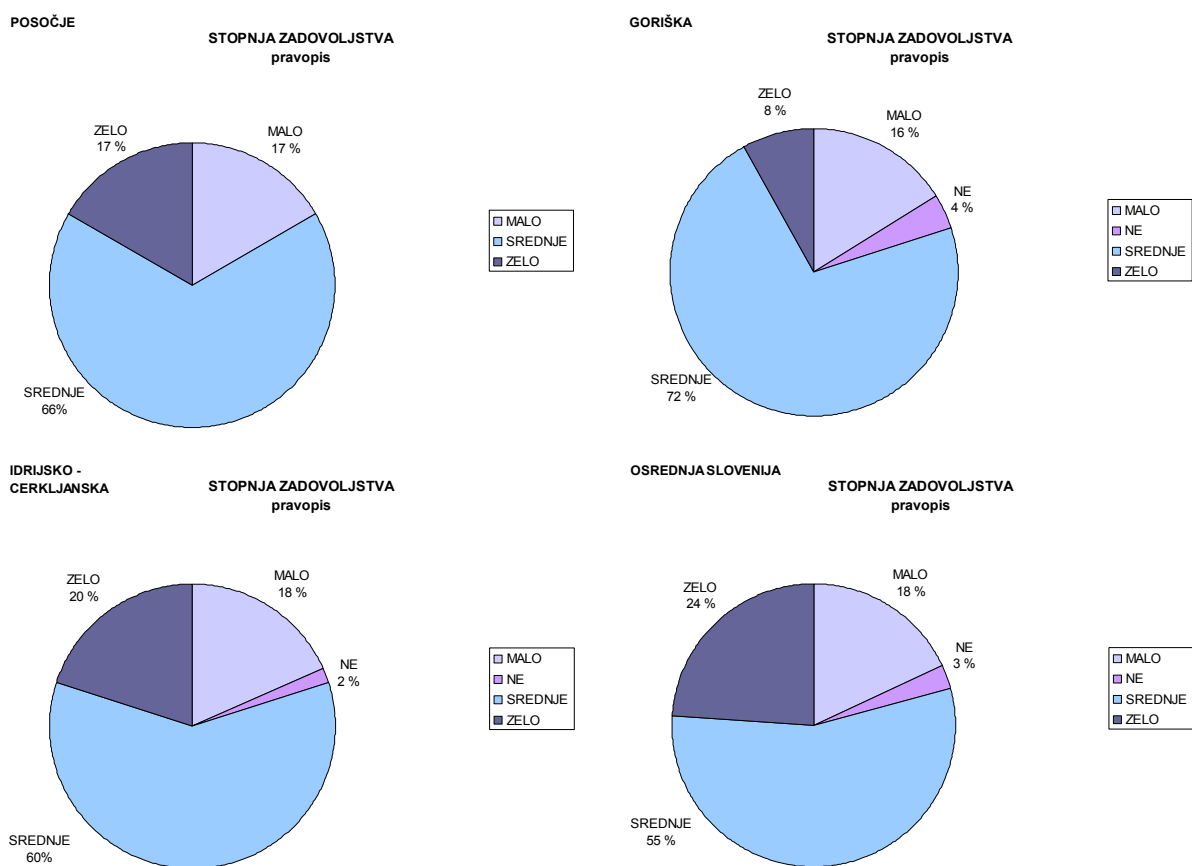
Graf 5.9: Splošna ocena anketirancev o znanju pravopisa

---

³ Kot navajam v poglavju 6.3.1.1, se v skupini pravopisnih napak še največkrat pojavi popravek velike začetnice v besedilu (116), petina dijakov pa je popravila napačen zapis časa.

Graf 5.10: Samoocena pravopisnega znanja dijakov gimnazij po regijah; Posočje, Goriška, Idrijsko-Cerkljanska in Osrednjeslovenska

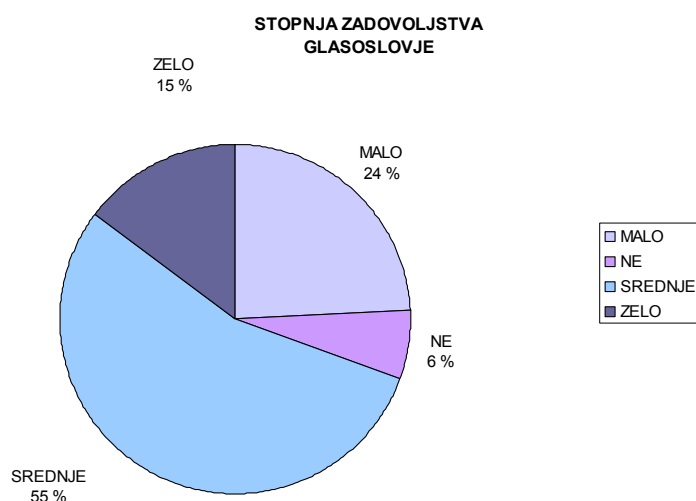

Graf prikazuje, da je kar 83 % tolminskih dijakov srednje ali zelo zadovoljnih s svojim pravopisnim znanjem, prav nihče med njimi pa s pravopisnim znanjem ni popolnoma nezadovoljen. Podobna situacija je pri goriških dijakih (80 % srednje ali zelo zadovoljnih), idrijskih dijakih (80 %) in ljubljanskih (79 %), a je na teh šolah vendarle manjši (4–6 %) delež takih dijakov, ki nizko vrednotijo svoje pravopisno znanje.

5.4.3.2 Glasoslovje

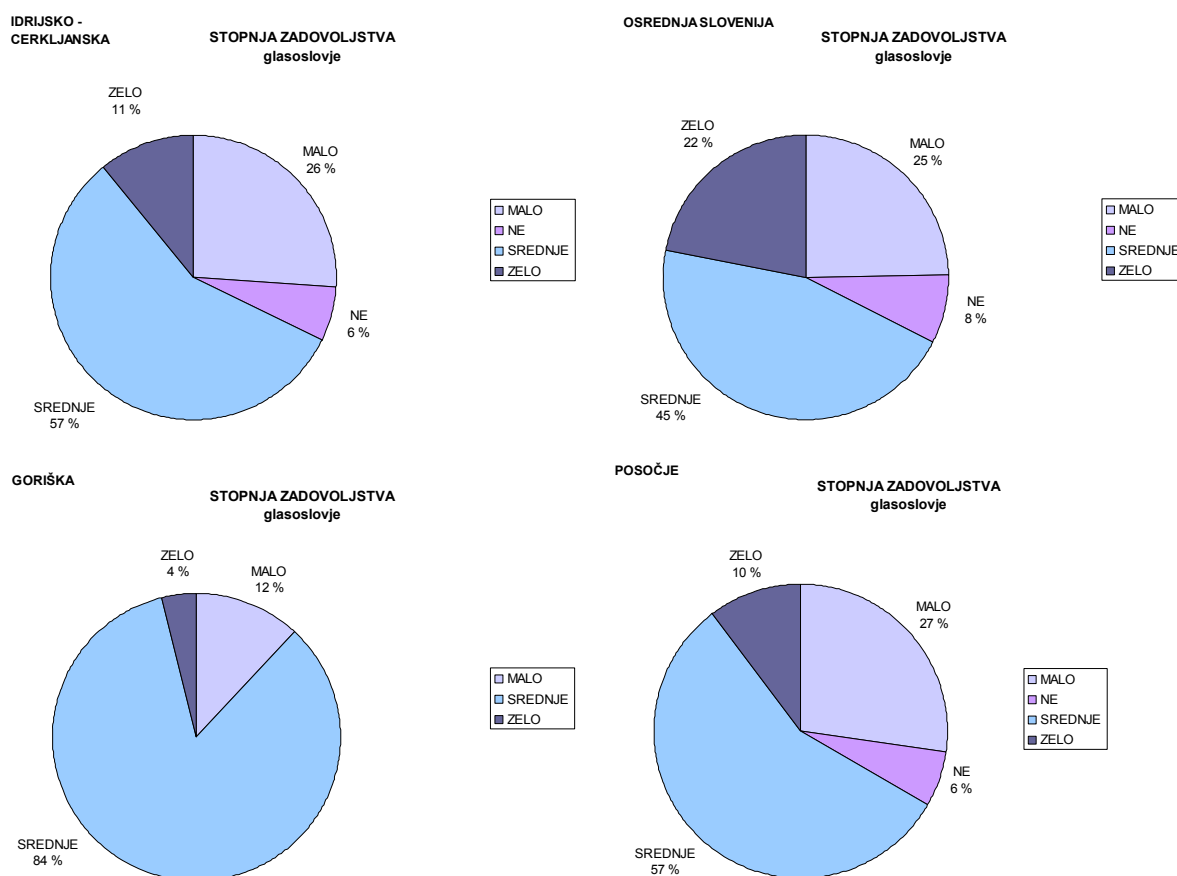
Glasoslovje je jezikoslovni nauk o izrazni slušni podobi jezika. Sem sodi izrazna podoba glasov, glasovnih zvez, besed, besednih zvez, stavkov in povedi (Toporišič 2000, 41).

Graf 5.11: Splošna ocena anketirancev o znanju s področja glasoslovja

Splošna samoocena glasoslovja med anketiranimi dijaki kaže, da se je v primerjavi s pravopisom povečal odstotek tistih, ki so z glasoslovnim znanjem le malo zadovoljni. Prav tako je nekoliko nižji odstotek dijakov svoje glasoslovno znanje ocenil kot srednje ali zelo dobro.

Graf 5.12: Samoocena znanja glasoslovja dijakov gimnazij po regijah; Posočje, Goriška, Idrijsko-Cerkljanska in Osrednjeslovenska

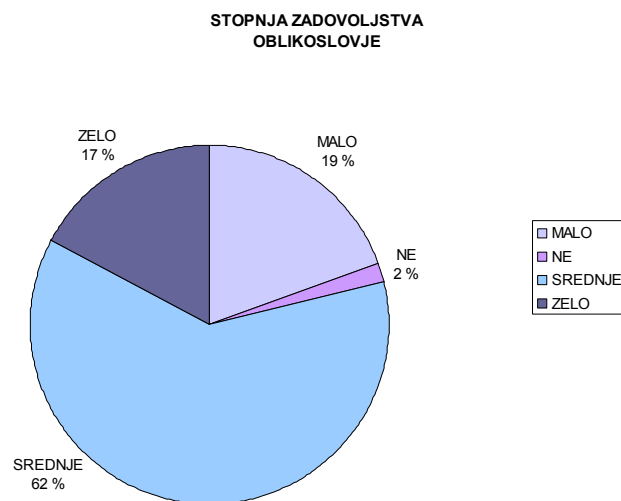

Skupno vsem regijam je to, da so dijaki v povprečju *srednje* zadovoljni z glasoslovnim znanjem, med njimi ima najvišji odstotek takih samoocenjenih dijakov TŠC (84 %), kjer tudi ni nikogar, ki bi bil popolnoma nezadovoljen z znanjem na tem področju. V osrednji Sloveniji je kar 22 % dijakov zelo zadovoljnih z glasoslovjem, a sočasno je tudi 8 % nezadovoljnih.

5.4.3.3 Oblikoslovje

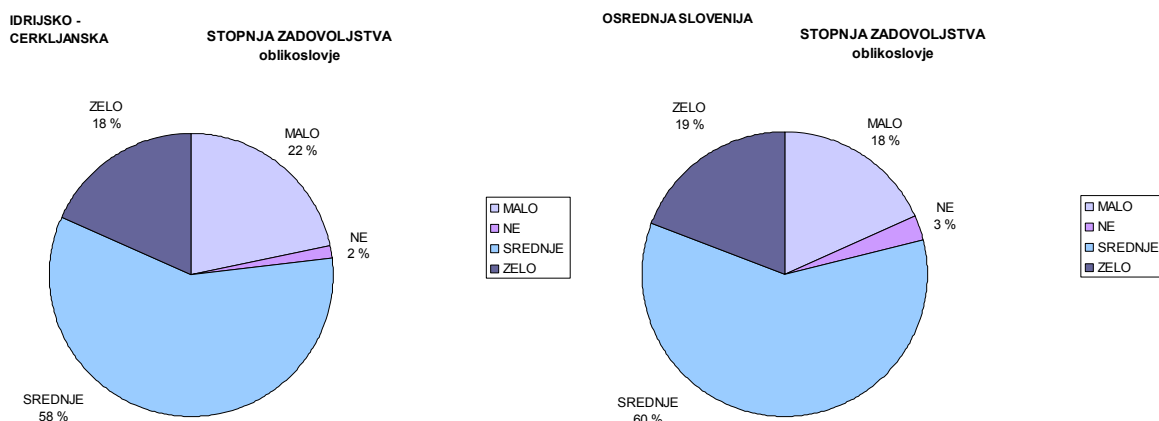
Oblikoslovje kot del slovenske slovnice obsega nauk o besednih vrstah, o oblikah posameznih besednih vrst in o njihovem naglasu ter o vlogah, ki jo posamezne besedne vrste in njihove oblike imajo v besedni zvezi ali stavku (Toporišič 2000, 255).

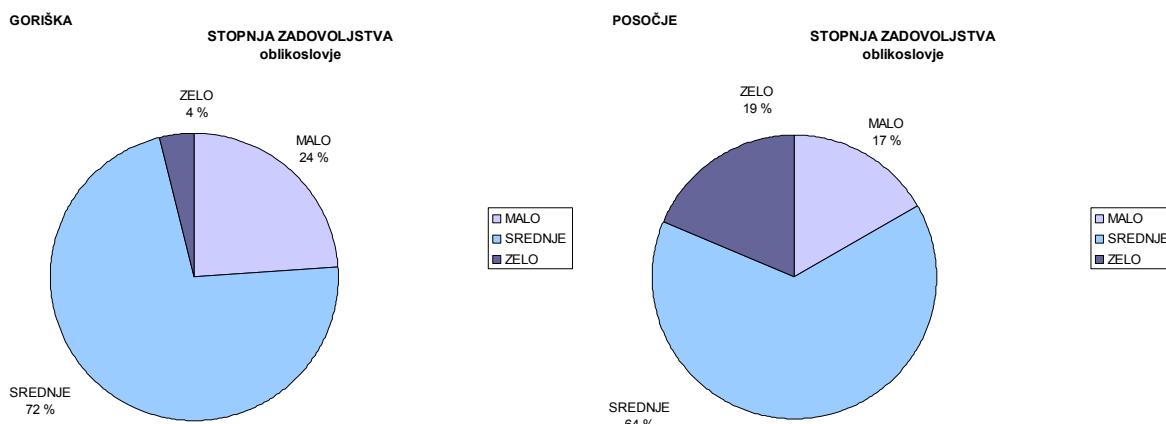
Graf 5.13: Splošna ocena anketirancev o oblikoslovnem znanju

Splošna poizvedba po oblikoslovnem znanju vprašanih kaže, da je 62 % srednje zadovoljnih, zanemarljivo malo (2 %) dijakov pa nizko vrednoti svoje oblikoslovno znanje. Odstotek zelo zadovoljnih in malo zadovoljnih pa je primerljiv z glasoslovjem.

Graf 5.14: Samoocena znanja oblikoslovja dijakov gimnazij po regijah

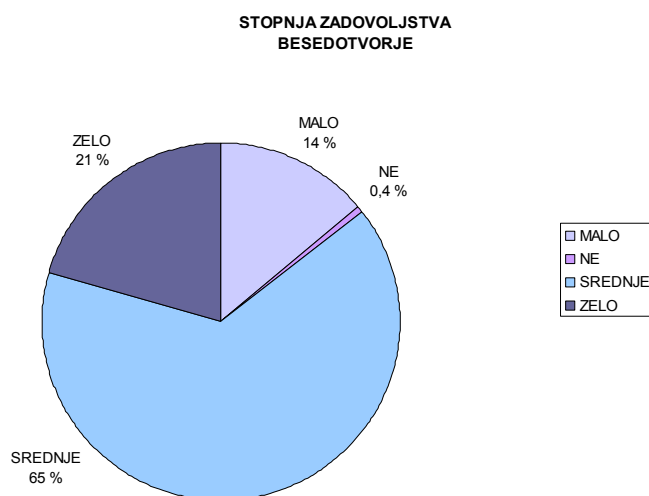

V osrednji Sloveniji (79 % srednje ali zelo zadovoljni) in v Tolminu (83 %) so dijaki najvišje ovrednotili svoje oblikoslovno znanje, a tudi ostali dve regiji ne zaostajata dosti. Zanimivo, da niti eden izmed primorskih dijakov svojega znanja ne ocenjuje kot slabo, medtem ko so v Idrijsko-Cerkljanski in Osrednjeslovenski regiji dva ali trije dijaki svoje oblikoslovno znanje označili kot nezadovoljivo.

5.4.3.4 Besedotvorje

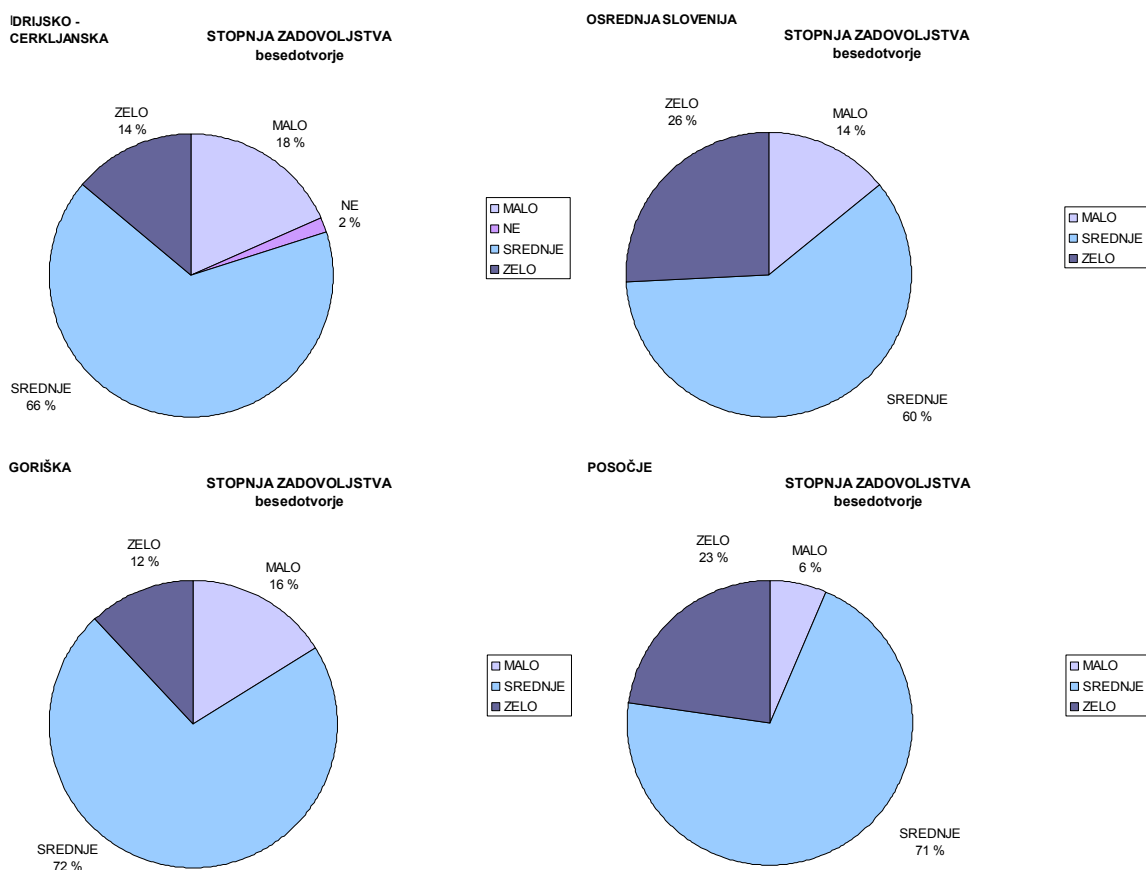
Besedotvorje je nauk o tvorbi novih besed. Te delamo iz že danih besed ali besednih zvez. Besedotvorje nas tudi uči, tvorjene besede razumeti.

Graf 5.15: Splošna ocena anketirancev o besedotvornem znanju

Besedotvorje je, sodeč po splošni samooceni 243 slovenskih srednješolcev, na visokem nivoju. Petina vprašanih meni, da zelo dobro obvladajo oziroma vrednotijo prvine besedotvorja. Dve tretjini vseh pa je srednje zadovoljnih na tem področju.

Graf 5.16: Samoocena znanja besedotvorja dijakov gimnazij po regijah; Posočje, Goriška, Idrijsko-Cerkljanska in Osrednjeslovenska

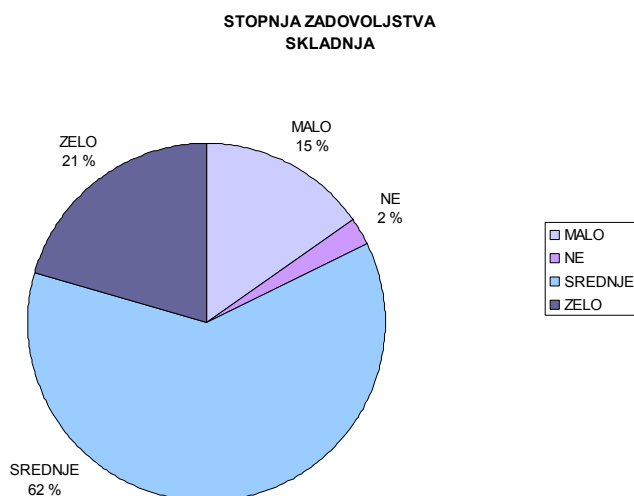
Že na podlagi splošne samoocene se vidi, da je pri anketirancih besedotvorje dobro utrjeno. Zelo ali srednje zadovoljnih je kar 94 % dijakov tolminske gimnazije, taisti odstotek pa je najnižji na idrijski gimnaziji (80 %), a je še vedno zelo visok. Na Gimnaziji Jurija Vege sta tudi edina dva dijaka, ki sta nezadovoljna z glasoslovjem.

5.4.3.5 Skladnja

Skladnja je področje jezika, kjer obravnavamo stavčne člene, kako le te povezujemo v stavke in kako stavke združujemo v povedi. Vsaka besedna vrsta je namreč določena za opravljanje posebne, skladijske vloge v stavku (Pavlin Povodnik 1994, 7).

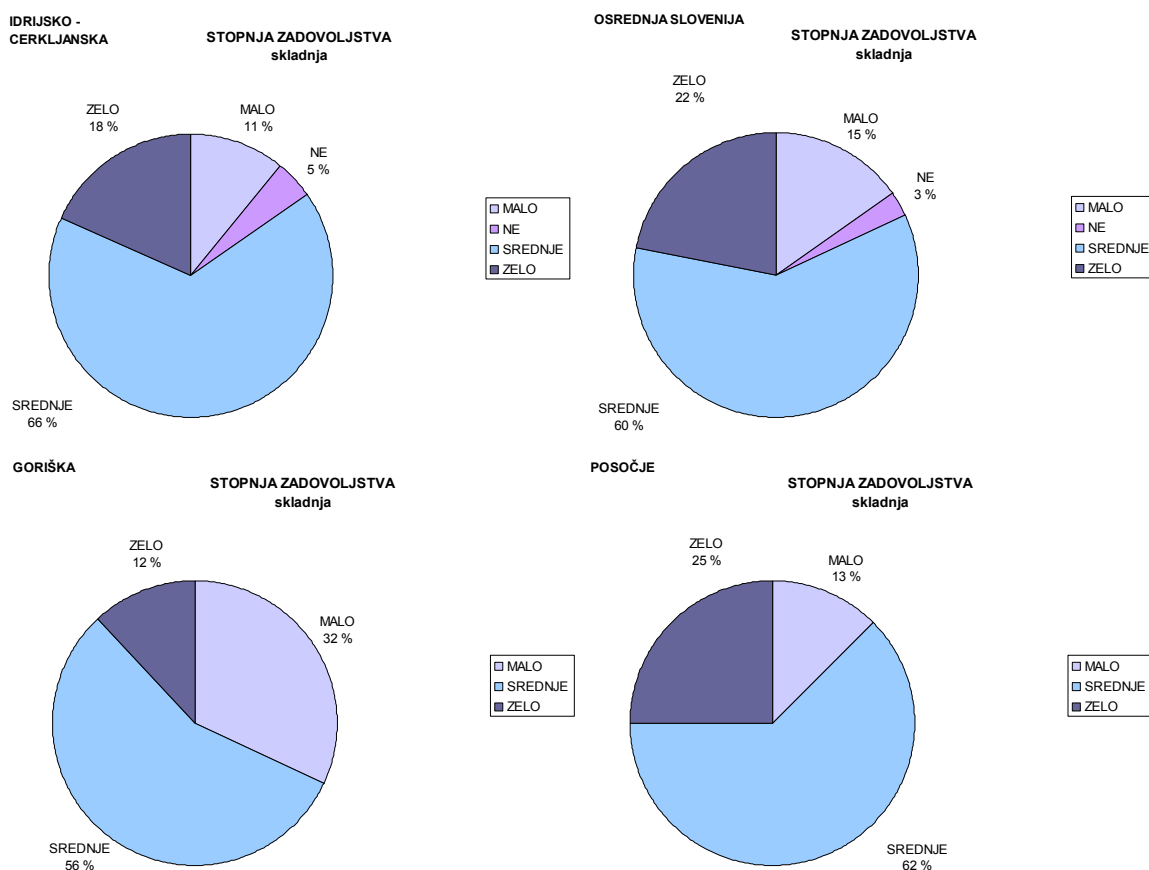

Graf 5.17: Splošna ocena anketirancev o znanju s področja skladnje

Skladnja je po mojem mnenju temelj znanja oziroma vedenja o nekem jeziku. Če zanemarim vprašanje zadostne samokritičnosti dijakov, je graf splošne samoocene skladijskega znanja zelo spodbuden. Podobno kot pri besedotvorju sta dve tretjini dijakov ocenili svoje znanje kot srednje dobro, petina vseh pa je celo zelo zadovoljnih z znanjem iz skladnje. Zanemarljiv je odstotek (2 %) tistih, ki so izrazili nezadovoljstvo pri omenjenem jezikoslovnem znanju.

Graf 5.18: Samoocena znanja skladnje dijakov gimnazij po regijah

Glede na solidno samooceno dijakov bo zanimivo videti, kako se bodo izkazali pri napakah II. stopnje, ki se nanašajo prav na skladnjo in pravopis. Glede na rezultate, ki jih prikazujejo grafi, bi morale tri četrt vseh dijakov prepoznati in primerno popraviti šibkosti, ki jih opisujem pod tipologijo II.

V splošnem so dijaki s svojim znanjem – glede na vsa navedena jezikoslovna znanja – **srednje zadovoljni**. Najslabša splošna ocena jezikoslovnega znanja je v Tehničnem šolskem centru, kar potrjuje mojo domnevo o jezikovnih zmožnostih teh dijakov.

Vsaj na enem področju se je z najboljšo oceno (kot zelo zadovoljen) ovrednotilo kar 45 % odstotkov tolminskih gimnazijcev, 27 % idrijskih in 41 % dijakov škofijske gimnazije. Dijaki na splošno najboljše vrednotijo svoje znanje v povezavi s *pravopisom in skladnjo*, najslabše pa *glasoslovje*.

V šoli pridobljeno znanje je premajhno, posamezniki pa se po Urbančičevem mnenju (1987, 168) niso vsi pripravljene sami izpolnjevati v jeziku. Pri tem pa veliko oviro predstavlja še tempo življenja, v katerem živimo. Najbolj zainteresirani sicer znajo poiskati jezikovni pouk v priročnikih in kotičkih. Sistematično jezikovno izobraževanje večine ljudi se zaključi na ravni dokončane osnovne šole. Kar slabo vpliva na splošni jezikovni razvoj in jezikovno kulturo. Tudi Kalin Golob (2003, 59) piše, da se v srednjih in visokih šolah v Sloveniji ne izobražuje za kompetentno strokovno pisanje. Jezikovna vzgoja na višjih stopnjah izobraževanja bi zagotovo usposobila študente za pravilno formuliranje in argumentiranje trditev, njihovi strokovni izdelki pa bi bili bolj prepričljivi.

5.5 REZULTATI RAZISKAVE

5.5.1 PREGLEDNICA IZBRANIH NAPAK

Z izborom besedila z več pravopisnimi in skladenskimi napakami ter napakami v besedju, frazeologiji in postavitvi vejic želim prikazati posamezne rešitve, ki s podatkom o pogostnosti kažejo na določeno stanje v jezikovni zavesti. Analiza vrnjenih nalog ni le zbirka napak, ki so jih dijaki najpogosteje prezrli, ampak kaže, kako so v testnem besedilu prepoznavali posamezne izmed 15 napak, in katere izmed napak je v jezikovnokulturni vzgoji treba obravnavati kot še ne dovolj prepoznavne in ozaveščene. Podobno, kot je to pred leti storil Tomo Korošec (1994, 297), pa izsledki celo dovoljujejo postavitev nekaterih jezikoslovnih diagnoz, zlasti jezikovnokulturnih. Pri obravnavi jezikovnih šibkosti, ki so jih srednješolci prepoznali ali pa prezrli, sem se želela izogniti skrajnemu purizmu.

Preglednica kaže osnovne (v priročnikih predpisane) rešitve in njih pogostnost, nato pa še število drugih popravkov, ki kaže na to, da anketiranci z napačno obliko sicer niso bili zadovoljni, izbrani popravki pa po večini ne pomenijo izboljšave. Kot bo v nadaljevanju razvidno, kažejo na nerazumevanje pomena napačne besede oziroma zveze.

Celovitega znanja jezika seveda ni mogoče ugotoviti zgolj z jezikovnim popravljanjem določenega besedila. Zato sem se odločila za izrazitejše jezikovne prvine, pri katerih naj bi bila kršitev knjižne norme zadosti enoumno pojmovanje kot jezikovna napaka. Kaj je v jezikovni kulturi dobro in kaj slabo, je vsekakor važno poglavje jezikovne kulture. Jezikovnih sredstev ne smemo vrednotiti povsem črno-belo, saj nas tako delovanje hitro privede do izkrivljanja jezikovne realnosti (Urbančič 1987, 97).

Tabela 5.15: Preglednica osnovnih rešitev popravljenih napak in njihova pogostnost ter število drugih

TIPOLOGIJA NAPAK	ZAPOREDNA ŠTEVILKA	NAPAČNO	POPRAVLJENO	OSNOVNE REŠITVE (IZMED 243)	DRUGO
Napake I. stopnje	1	sonična kvaliteta	zvokovna kakovost	12 2	9 0
	2	odgovarjati	ustrezen	0	0
	3	firm	podjetij	103	3
	4	konzumnih	potrošnih	11	139
	5	audiofil		9	21
	6	navaja	navedba	93	18
	7	v kolikor	če	1	0
Napake II. stopnje	8	katere	ki	96	0
	9	malega interesa	majhnega zanimanja	69	1
Napake III. stopnje	10	V poplavi	v poplavi	116	1
	11	10%	10 %	5	0
	12	S spoštovanjem, Slavko Jeršič	S spoštovanjem(,) Slavko Jeršič/ali/ S spoštovanjem! Slavko Jeršič	27	28
	13	med 16 – 18 uro	med 16. in 18. uro	46	40
	14	LP plošč	LP-plošč	1	20
15	Tel. & Fax:	tel. & faks:	27	54	

Tabela 5.16: Odstotkovni prikaz osnovnih rešitev posameznih jezikovnih prvin med srednjimi šolami

ZAPOREDNA ŠTEVILKA NAPAKE	OSNOVNE REŠITVE (%)				
	Škofijska gimnazija LJ	Gimnazija Idrija	Gimnazija Tolmin	Tehnični šolski center Nova Gorica	Pedagoška gimnazija
1	9,6	1,5	4	0	0
3	47	46	25	56	25
4	6,4	6	0	1	0
5	9	1,5	0	0	0
6	47	37	42	4	33
7	0	0	2	0	0
8	53	29	46	8	33
9	38	20	27	24	17
10	55	43	52	28	41
11	4	0	0	0	1
12	11	8	21	4	8
13	18	6	48	4	8
14	1	0	0	0	0
15	21	2	4	0	0

5.5.2 O PREPOZNAVANJU NAPAK V BESEDJU IN PRAVOPISU

V tej skupini jezikovnih šibkosti so predvsem prevzete besede, germanizmi in srbohrvatizmi. Predvidevala sem, da se srednješolci zavedajo, da moramo v primeru prevzetih besed dati prednost ustrezni slovenski besedi, kar sama štejem za temeljno jezikovnokulturno načelo.

Ali je pridevnik *soničen* v slovenskem jeziku dejansko potreben in bogati njegove izrazne

možnosti ali pa vanj vnaša nove nejasnosti? Upoštevajoč⁴, da se anketiranci v dnevnih publikacijah očitno ne srečujejo pogosto z besedno zvezo **sonična kvaliteta**, je nizko število popravkov razumljivo. Glede na to, da je le 12 dijakov našlo pravilno rešitev oziroma pretvorilo besedno zvezo sonična kvaliteta v **zvokovna kakovost**, se lahko vprašamo, kakšna je njihova občutljivost na redkeje rabljene prvine oziroma, kako pozorni so na tuje besede? Devet dijakov je prej omenjeno besedno zvezo označilo z vprašajem, kar pomeni, da so prepoznali neko »nepravilnost«, niso pa znali navesti po njihovi presoji boljše različice.

Sodeč po rezultatih jezikovnega popravljanja besedila, je raba besede *kakovost* izenačena s *kvaliteto*. A Korpus FidaPLUS prikaže 20332 zadetkov za »kvaliteta« in kar 87745 najdenih gesel za besedo »kakovost«. Korpus FidaPLUS torej navaja podobne besede, ki se navezujejo na sopomenki kvaliteta oziroma kakovost. Zveza biti kvaliteten/kakovosten je očitno zelo pogosta, a po pogostnosti precej v prid kakovosti. Iz tega bi lahko sklepali, da je ta raba bolj privzeta. Zvezo sonična kvaliteta so v zvokovno kakovost največkrat popravili dijaki ŠKG. Napako je opazila skoraj desetina dijakov te gimnazije (9,6 %), medtem ko v TŠC in na Pedagoški gimnaziji nihče ni popravil te besedne zveze. Glede na maloštevilne popravke bi lahko sklepala, da se srednješolcem raba teh dveh prevzetih besed ne zdi »sporna«.

Tudi v primeru pogovorne oblike **odgovarjati** namesto **ustrezati** so me rezultati vrnjenih nalog do neke mere presenetili, saj v stavčnem delu »bodo odgovarjale njihovim potrebam« *nihče* izmed srednješolcev ni popravil te čisto pogovorne oblike »odgovarjati«. Prehajanje pogovornih oblik v knjižne po moji presoji ni spodbudno za knjižni jezik. Vzroke gre morda iskati v vse pogostejši rabi pogovornega jezika v šolah, kar vpliva tudi rabo besedišča v javnih besedilih. Iz takšne interpretacije sledi, da je govor učiteljev⁵ v šolah, ki so bile zajete v raziskavo, na približno enaki ravni.

Tudi za besedo **firma** ima slovenščina ustrezen izraz, tj. **podjetje**. Kot sem že navedla, je tudi Korpus FidaPLUS našel štirikrat več gesel s slovensko ustreznico. Razveseljivo je dejstvo, da je skoraj polovica anketirancev prepoznala prevzeto besedo firma. V tej kategoriji so se

---

⁴ V korpusu FidaPLUS najdemo 124 zadetkov za izraz *soničen*, iskana beseda pa se pojavi v desetih publikacijah, kar je razmeroma malo glede na ostale besede, ki sem jih preverjala s pomočjo FidePLUS. Besedo *soničen* v različnih oblikah se pojavlja v Dnevniku (12), Delu (16), Mladini (77), Jokerju (3), Večerju (4), po enkrat pa še v Premieri, Nedeljskem, Playboju, Magu in Jani.

⁵ Kot eden izmed vzrokov za rabo besede odgovarjati.

izkazali predvsem dijaki TŠC (56 %), ŠKG (47 %) in Gimnazija Jurija Vege (46 %). Trije anketiranci so jezikovno prvino *firm* napačno popravili v *firem*.

V primeru *konzumno* oziroma *potrošno* povprečje sem ugotovila, da je popravek naredil le nizek odstotek srednješolcev, čeprav tudi zadetki FidePLUS jasno kažejo v prid besedni družini s korenem (*po*)trošiti, ki se pojavlja pogosteje. Z analizo sem ugotovila, da so osnovno rešitev opazili le redki (6,4 % dijakov ŠKG, 6 % Idrija in 4 % ali en dijak TŠC). Sicer pa so dijaki navajali druge rešitve: *konsumen* (62 dijakov ŠKG, 35 Idrija, 25 Tolmin), *vsesplošen* ali pa so besedo prečrtali.

Audiofil kot beseda latinskega izvora, ki se je pojavljala v besedilu za jezikovno popravljanje, bi bilo bolje popraviti v *ljubitelj zvoka*. Kar nekaj (12) anketirancev je besedo audiofil popravilo v »glasbene datoteke«, kar kaže na linearno prevajanje prevzete zloženke audio in file. Srednješolci kot redni uporabniki interneta seveda radi »posvojijo« angleške besede, ker zanje nimamo lastnih izrazov. Primeri takih besed so že močno zasidrane *disketa*, *modem*, *blog*. Manj razumljiv je drugi vzrok sposojanja angleških besed, ko ga za primere, kjer za določene pojme oziroma predmete že imamo slovenske besede, na primer *marketing* in *hit* namesto trženje in uspešnica (Šabec v Jesenšek 2007, 316). S pomočjo FidePLUS sem iskala tudi primernejšo besedno zvezo »ljubitelj zvoka«, pri čemer obstaja 314 zadetkov v raznih virih. Osnovne popravke v ljubitelj zvoka je naredilo 9 % dijakov ŠKG, medtem ko je idrijski dijak besedo audiofili popravil v *glasbeni sladokusci*. V vsaki izmed srednjih šol pa je nekaj dijakov zapisalo *audiofilne/glasbene datoteke*. Ta ugotovitev kaže na zgrešeno sporočilno vrednost besede.

Čisto razumski in pomenski popravek pa sem pričakovala v primeru *navaja* namesto *navedba*⁶. Menim, da so ob nepazljivem branju dijaki brez težav spregledali to napako besedišča. Osnovno rešitev je popravilo 93 dijakov oziroma dobra tretjina anketirancev. Tudi tu so se kot najbolj jezikovno kultivirani izkazali dijaki ŠKG (47 %). Sledijo Tolminci (42 %) in Idrijčani (37 %). Nekaj dijakov (4) je besedo zgolj podčrtalo, trije so naredili popravek *navedene zaloge*, 11 reševalcev pa je napačen zapis popravilo v *najava*. Za edino dijakinjo pedagoške gimnazije lahko rečem, da je najbolj pozorno prebrala besedilo.

---

⁶ Iz besedila za jezikovno popravljanje: Priložen katalog novosti, maloprodajne cene in navaja zalog naj vas spomnejo /.../.

V sklopu tipičnih pravopisnih napak bi morali dijaki za vejico v pozdravu popraviti napačno zapisano veliko začetnico *V poplavi* v malo začetnico *v poplavi*. *Pravopisne napake* so po mojem mnenju prvi oziroma najvidnejši znak slabega poznavanja knjižnojezikovne norme. Pogosto je omahovanje med veliko in malo začetnico pri imenih oziroma poimenovanjih organov, zakonov ipd. Pravopis je tu jasen, a kadar gre za ime ustanove, delovne organizacije, oddelka, enote ipd., je znak lastnoimenskosti (in s tem enkratnosti) velika začetnica. (Verovnik 2005, 149). Z veliko začetnico na začetku povedi se dijaki srečajo že v 1. letniku (pravopisu je namenjenih kar nekaj strani 130–170 v Slovenskem jeziku in sporočanju 1). Vsebin, namenjenih mali oziroma veliki začetnici, je v srednješolskih učbenikih več kot dovolj. Srednje zadovoljiv je torej rezultat, da je 116 anketirancev ali slaba polovica prepoznalo malo začetnico po začetnem pozdravu. Najslabše (28 %) so omenjeno jezikovno prvino prepoznali dijaki TŠC-ja.

Vsi gimnazijski in eden strokovni srednješolski program, ki sem jih zajela v analizo, uporabljajo učbenike za slovenščino iz zbirke Na pragu besedila oziroma Slovenski jezik in sporočanje 1, 2 in 3. Pregledala sem vsebine in ugotovila, da je skupno kar precej poglavij namenjenih prevzemanju besed. Na pragu besedila 2 (Križaj Ortar 2002, 19–25) navaja, da se slogovna vrednost besed deli na zaznamovana in nezaznamovana. Poglavlje o izvoru besed in prevzetih besedah pa jasno razmejuje popolnoma prilagojene besede (sposojenke), deloma prilagojene (tujke) in neprilagojene oziroma citatne besede. Na splošno je mogoče reči, da se besede tujega izvora tem bolj podomačijo, čim bolj pogosto se rabijo in čim širši sloji jih v svojem govoru uporabljajo. Toporišič (1997, 154) trdi, da dostikrat prav publicistika uvaja izraze, ki jih v moderno življenje prinašajo tehnika, šport in zabava (npr. bluz v SSKJ samo blues). Glede na ta dejstva sem od dijakov pričakovala višji nivo občutljivosti za neustrezne prevzete besede.

5.5.3 O PREPOZNAVANJU SKLADENJSKIH IN VIŠJIH PRAVOPISNIH PRVIN

Če bomo dovolili, da neslovenska zveza **v kolikor** izpodriva pogojni odvisnik in veznik **če**, ne bo nič več nenavadno, da sem pri pregledu vrnjenih nalog našla samo eno pravilno rešitev oziroma popravek te zveze. Zato ugotavljam, da je splošna raba neknjižne zveze *v kolikor* v besedilih zelo pogosta. Ker se ne uporablja samo v oglaševalskem jeziku, ampak tudi v drugih zvrsteh, jo lahko obravnavamo kot del splošne rabe. Zvezo sem uvrstila v drugo skupino napak, saj ne gre za razvojno normativno težnjo, ampak gre za napako, ki deluje kot motnja in bi jo bilo treba v jezikovnih priročnikih še bolj izpostaviti in odpravljati.

V dveh primerih napačne rabe zaimka **kateri** namesto **ki** je bila večina srednješolcev prepričana, da bi morali v obeh primerih namesto oziralnka *ki* uporabiti oziralni vrstni zaimek *kateri*. Pravzaprav je le eden tolminski dijak v tem besedilu prepoznal, da gre za uvajanje stavka, ki prilastkovno določa osebo ali stvar v nadrednem stavku. Menim, da gre za napake, ki kažejo na pomanjkanje jezikovne kulture in prepričana sem, da bi jih lahko z dobro šolsko jezikovno vzgojo in večjim opozarjanjem v kodifikacijskih priročnikih odpravili.

Le dobra četrtnina vprašanih srednješolcev razlikuje med določeno oziroma nedoločeno obliko pridevnika **mali**, ki se nanaša na vrsto, in **majhen**, ki izraža kakovost. 69 anketirancev je naredilo pravilen popravek, med katerimi je bilo največ (38 %) gimnazijcev ŠKG, sledi Tolmin (27 %), TŠC (24 %), Idrija (20 %) in Pedagoška gimnazija 17 %.

5.5.4 O PREPOZNAVANJU FUNKCIONALNIH NAPAK

Očitno je, da dijaki pogosto spregledajo napako v **zapisu merskega števila in enote/simbola**, kjer mora biti obvezen presledek. Skromno število dijakov (5) je prepoznalo presledek med številom in simbolom. Očitno bi morali tem vsebinam v srednješolskih programih nameniti še več pozornosti. Boljši rezultat je pri **zapisu časa**, kjer sta bili dve možnosti popravka časovnega obdobja *od do*: med 16. in 18. uro ali 16.00–18.00. Slaba četrtnina dijakov je pravilno zapisala čas, medtem ko jih je 40 naredilo napačen popravek, namreč z vezajem *in* ali pa pomišljajem med številkami. TŠC in Pedagoška gimnazija se nista najbolj izkazala, saj imajo na omenjenih šolah le po enega dijaka, ki je pravilno popravil zapis časa.

Končni pozdrav uradnega pisma mora biti na levi, podpis osebe pa na desni strani. Hkrati je treba upoštevati končna ločila. 27 dijakov je pravilno popravilo končni zapis pozdrava in lastnoročni podpis, med katerimi so se najbolj izkazali Tolminci (21 %). Drugačne popravke je navedlo 28 dijakov, in sicer tako, da so na desno premaknili oboje ali pa pustili podpis na levi strani. Nekateri so zgolj dopisali podpis, pri drugih pa podpis celo manjka.

Zloženke, katerih prva sestavina je števka/več števki ali črka/več črk, so zapisane s stičnim vezajem. Pri obrnjenem zaporedju se piše narazen, brez vezaja (2001, 57). Presenetljivo, da je le dijak ŠKG odkril pravo rešitev te jezikovne prvine. 15 anketirancev je namreč menilo, da je treba drugi del zloženke popraviti v »zgoščenko«, pet dijakov pa je s podčrtanjem zloženke

zgolj pokazalo, da jim je le-ta neznana in so očitno posumili v njeno pravilnost.

Glava uradnega besedila se začne z veliko začetnico, vsi nadaljnji podatki v naslovu – z izjemo osebnih in zemljepisnih lastnih imen – se pišejo z malo začetnico. Ne tako malo (27) reševalcev je glavo besedila popravilo po pravilu »povedi«, začnši z veliko začetnico in nadaljevati z malo začetnico do konca. Kar 54 reševalcev pa je dodalo druge, manj potrebne popravke, kot na primer dodana telefonska številka, znak & so spremenili v *in*, dodali ulico, zamenjali vrstni red (najprej ime, nato priimek) in podobno. Med temi, ki so glavo besedila pravilno popravili, je bilo 21 dijakov ŠKG.

Glede na veliko število napak v besedilu bi prej pričakovala, da bodo reševalci osumili napačnosti tudi besede, ki popravkov ne potrebujejo. A se to ne zgodilo. Največkrat spregledane napake so bile: glava besedila (ime, nato priimek; kraj in pošta v drugo vrstico), končni pozdrav (pišemo na levi strani), presledki (med številom in pripadajočim simbolom, npr. 2_%), zloženke (CD-plošča, LP-plošča), zapis časa (med 16. in 18. uro), katere→ki (nepopravljeno), prevzete besede (firma-podjetje, odgovarjati-ustrezati, spomnejo-opozorijo, sonična kvaliteta-kakovost, itd). Presenetljivo šibko je popravljanje t. i. funkcionalnih napak in zapisovanje uradnih sporočil, saj se dijaki s tem srečujejo že v 1. letniku v učbeniku Na pragu besedila 1 (Križaj Ortar 1999, 81–88, 109–112)⁷, kjer spoznajo uradna in neuradna besedila, zahvalo, opravičil, vabilo. Podobno v Na pragu besedila 2, kjer se srečajo z uradnimi potrdili, javnimi obvestili, življenjepisom.

Na tem mestu lahko primerjam tudi rezultate interpretacije pojma **funkcionalna nepismenost** in uspešnost jezikovnega popravljanja skupine funkcionalnih šibkosti v besedilu. Največ ustreznih razlag (12 %) omenjenega pojma so v anketi navedli dijaki iz osrednje Slovenije, predvsem dijaki ŠKG, poleg njih pa še 2 % posoških dijakov. ŠKG se je najbolj izkazala tudi pri poznavanju oblike glave uradnega besedila, takoj za njimi pa tudi Tolminci s štirimi popolnimi popravki glave besedila. Skoraj 90-odstoten delež goriških dijakov, ki so neustrezno (ali pa sploh niso, op. a.) interpretirali pojem funkcionalna nepismenost, se je potrdil tudi v praksi, saj nihče med njimi ni prepoznal pravilne uvodne oblike s kontaktnimi podatki v glavi besedila. Očitno torej obstajajo korelacije med jezikoslovnim samoocenjevanjem in dejanskim znanjem oziroma jezikovnim popravljanjem in prepoznavanjem jezikovnih šibkosti.

---

⁷Analiza srednješolskih učbenikov, ki so jih uporabljali v raziskavo vključeni dijaki, je ob koncu poglavja 6.5.2.

5.5.5 URESNIČITVE HIPOTEZ

S prvo hipotezo */č/im višja je pri srednješolcih stopnja jezikovnokulturne šibkosti v besedju, pravopisu in skladnji, tem nižja je stopnja njihove funkcionalne pismenosti*, sem pravzaprav hotela preveriti, kako se dijaki v anketi jezikoslovno samoocenijo in kakšen rezultat dosežejo. Korelacijo lahko potrdim le z desetino anketiranih, to je tistih najboljših reševalcev, ki so s svojim znanjem zelo zadovoljni (kar se izkaže tudi v obravnavi besedilnih napak), in tistih najbolj samokritičnih, ki s svojim znanjem niso zadovoljni in tudi niso imeli velikega interesa (ali pa dejansko znanja) za popravo napačno rabljenih jezikovnih prvin. Splošna samoocena pravopisnega znanja dijakov v anketi je bila spodbudna; 60 % vprašanih je izrazilo srednje zadovoljstvo, kar 20 % vprašanih pa je bilo zelo zadovoljnih s svojim pravopisnim znanjem. Zanimarljiva dva odstotka dijakov sta izkazala slabo oziroma nezadovoljivo znanje. Ko pa pogledamo končne rezultate, se izkaže šibko prepoznavanje napačnega zapisa časa, velike začetnice vezajev ali vejic. Vsaj veliko začetnico je popravila skoraj polovica (118) dijakov, medtem ko so imeli pri ostalih pravopisnih prvinah več težav. Tudi TŠC, ki je v končnem seštevku predvidenih popravkov zasedel zadnje mesto, je svoje znanje visoko ovrednotil (72 % srednje- in 8 % zelo zadovoljnih), kar lahko razumem na dva načina; ali so precenili svoje pravopisno znanje ali pa je bilo besedilo za jezikovno popravljjanje prezahtevno. Eno je gotovo: svojo prvi hipotezo bi lahko povezala in združila z drugo hipotezo. Prvič zato, ker neposredne povezave med stopnjo jezikovnokulturne šibkosti v besedju, pravopisu in skladnji, ter stopnjo funkcionalne pismenosti dijakov v svojem diplomskem delu ne morem ugotoviti. Drugič pa zato, ker gre za povezane dejavnike, ki vplivajo na funkcionalno pismenost, in s tem na splošno jezikovno kultiviranost srednješolcev. V mislih imam tako določne šibkosti v jeziku, osebno angažiranost in talent kot tudi količino ur v šolah, ki so namenjene negi in kultiviranju maternega jezika

Obseg ur slovenščine, ki se izvaja v srednješolskih programih, vpliva na jezikovne zmožnosti šolajočih. V raziskavi sem imela en strokovni program, ki ima manjši obseg ur slovenščine. Izkazalo se je, da so ti dijaki v splošnem zabeležili najmanj popravkov. Podobno tudi Pedagoška gimnazija, kjer imajo v programu več poudarka na strokovnih predmetih. Temu sicer nasprotujem, kajti prav pedagoški delavci so tisti, ki morajo izoblikovati visoko raven jezikovnega znanja. Tudi poklicna tehnična usmerjenost novogoriškega šolskega centra ne bi smela upravičevati slabšega jezikovnega znanja, saj se tudi v teh poklicih pričakuje določena stopnja funkcionalne pismenosti. Vsi trije gimnazijski programi so potrdili korelacijo med obsegom ur slovenščine in uspešnostjo jezikovnega popravljjanja besedila in s tem njihovimi

jezikovnimi zmožnostmi. Le pri petih izmed 15 izbranih šibkosti⁸ se je namreč primerilo, da dijaki katere izmed vključenih gimnazij niso prepoznali določene napake. Dijaki TŠC-ja kar pri šestih kategoričnih napakah niso navedli nikakršnega (0) popravka, prav tak je rezultat Pedagoške gimnazije.

Dijaki z boljšim splošnim uspehom so dejansko izkazali višjo stopnjo jezikovne kulture. Iz postopne interpretacije anket so se potrdile moje hipoteze, da so splošno gledano največ znanja pokazali dijaki ŠKG. Hipoteza pa vendarle ni tako zanesljiva, saj znanje dijakov tolminske in idrijske gimnazije ni bistveno slabše, čeprav na teh dveh gimnazijah ni omejitve vpisa, torej uspeh vpisanih dijakov ni nujno zelo dober. Če sem v začetku diplomske raziskave nameravala preučiti tudi morebitno povezanost rezultatov na osnovi pokrajinske pripadnosti dijakov, pa lahko ob končni analizi zatrdim, da »višja stopnja jezikovne kulture ni centraliziran pojem« (op. a.), saj se je izkazalo, da je jezikovna kultiviranost osrednjeslovenskih srednješolcev na podobni ravni kot pri dijakih iz rovtarske narečne skupine, tj. Tolmincev in Idrižčanov. Če je splošen uspeh jezikovnega popravljanja najboljši pri dijakih ŠKG, pa tega nikakor ne moremo trditi za dijake Pedagoške gimnazije, ki prav tako pripadajo statistični regiji Osrednja Slovenija. Hipotezo potrjujejo tudi dijaki tehnične stroke, katerih splošni učni uspeh ob vpisu je zaradi premajhnega vpisa na te programe v povprečju dober. Na tem mestu lahko omenim še povezavo med spolom in rezultati jezikovnega popravljanja; reševalci moškega spola so izkazali manjši interes (ali pa znanje) tako pri reševanju anketnega dela kot tudi pri popravljanju besedila. Izmed tistih 21 dijakov, ki niti s svojimi besedami niso razložili pojma funkcionalna nepismenost, je 84 % moških.

6 JEZIKOVNOKULTURNA IN SLOVNIŠKA PROBLEMATIKA

6.1 KAKO POVEZATI JEZIKOVNI POUK Z RABO

Povezava jezikovnega pouka z njegovo rabo je temeljno vprašanje jezikovno(kulturne) vzgoje. Olga Kunst Gnamuš (1986, 88) poudarja, da »medtem ko jezikoslovje teži h globinskemu opisu ožjega dela jezikovne dejanskosti, si mora jezikovna vzgoja nenehno prizadevati za celovit razvoj učenčevega govora in njegovih sporazumevalnih zmožnosti.« Jezikovna vzgoja si po eni strani prizadeva vpeljevati jezikoslovna spoznanja v pedagoško prakso, na drugi pa

---

⁸ Dijaki ŠKG niso nobenega (0) popravka zapisali le pri primeru v *kolikor* → če, idrijski gimnazijci poleg te napake niso prepoznali še nepravilnega zapisa merskega števila in enote ter zapisa zloženke. Nihče izmed tolminskih dijakov ni popravil *konzumen* v potrošen in prevzete besede *audiofil*.

za ceno jezikovne sposobnosti ne sme zanemariti celovitega razvoja učenčevega govora. Izvajanje omenjenih nalog jezikovne vzgoje je odvisna od razvoja posameznih vej jezikovne didaktike: didaktike jezikovnega pouka, sporočanja in književne vzgoje. Glede na izsledke ankete drži, da se didaktika jezikovnega pouka zadnje čase pri nas hitro razvija, medtem ko ostali dve teoretični veji zaostajata. Najboljša stran jezikovnega pouka pri predmetu slovenski jezik v devetletni osnovni šoli je pravo razmerje med rabo jezika in jezikovnim sistemom.

Gre za spoznanje, da je potrebno v šoli najprej uzaveščati jezik v rabi, šele nato pa ga je smiselno opisovati na abstraktni ravni. Cilj jezikovnega pouka v šoli ni površinsko obvladovanje opisa jezikovnega sistema, ampak zelo preprosta in vsakdanja potreba usposobiti učenca, da razume sporočilo in da zna tvoriti sporočilo. Pouk slovenskega jezika se mora funkcionalizirati. V šolah se ne sme učiti sistema, ampak rabo sistema v besedilu, tako da bo pouk pomagal z jezikovnimi sredstvi natančneje in uspešneje uresničevati sporočevalne namene (Jesenšek 2005, 201).

Temeljni cilj jezikovne vzgoje je pripraviti učence za rabo slovenskega knjižnega jezika, kajti to je temeljna narodno-povezovalna in sporazumevalna zvrst. Kunst Gnamuš (1986, 91) trdi, »da v šoli vse premalo uzaveščamo jezik kot sestav izbirnih in družbeno občutljivih pravil tvorbe tako na sistemski ravnini kot med praktičnim sporazumevanjem.« Po njenem mnenju so pri pouku vpeljane teme socialne in funkcijske zvrsti, učenci pa ne spoznavajo tudi slogovno in sobesedilno motiviranih skladenjskih različic, ki so pri upovedovanju na voljo. S stališča jezikovne didaktike bi lahko rekli, da smo premalo spoštovali temeljno načelo jezikovnega pouka, naj bo izhodišče pri obravnavi sleherne slovnične teme besedilo. Ta naj bodo raznolika po zvrstnosti, slogovno neoporečna in za učence zanimiva.

Vzrokov za tako nič kaj spodbudno interpretacijo raziskave je po mojem mnenju več. Med ne najmanj pomembnimi je zagotovo zapostavljanje jezikovne vzgoje in izobraževanja v korist literarne teorije (književnosti) na srednjih šolah, in to kljub deklarativni izenačenosti jezikovnega področja z literarnoteoretičnim. Majdič (2004, 179) navaja, da del je krivde gotovo tudi v učnih programih za srednje šole, ki namenjajo zlasti zvrstnosti kot enemu najbolj deficitarnih področij premalo pozornosti, predvsem pa ne seznanjajo mladih v zadostni meri z vlogo, položajem in še zlasti značilnostmi splošnega pogovornega jezika kot dela knjižnega jezika sploh. »To je glede na številne, tudi uradovalne govorne položaje, ki zahtevajo uporabo splošnega pogovornega jezika, velika slabost«. Pa tudi sicer se mi dozdeva, da je obstoječi učni načrt za štiriletne srednje šole – kar zadeva slovenski jezik – vprašljiv, saj je zasnovan preveč ambiciozno. Natrpan je tudi z vsebinami, ki glede na omejeno število slovenskemu

jeziku in književnosti namenjenih ur niso nujno potrebne. Zaradi tega učitelj preprosto nima časa za temeljitejše obravnavanje in utrjevanje vsebin, ki so temelj kultiviranega pisnega in ustnega izražanja. Razlog za »slab« jeziku je morda tudi pojmovanje jezika kot vsakdanjega tehničnega pripomočka, ki mu ni treba posvečati posebne pozornosti.

6.2 JEZIKOVNA POLITIKA

Slovenski jezik je v preteklosti vseboval veliko tujih jezikovnih prvin, predvsem iz sosednjih jezikov. S Trubarjem, Dalmatinom, Bohoričem in Kreljem je slovenščina postala knjižni jezik. Prav ohranjanje te kulturne vrednote pa je tudi namen jezikovne politike. Slovenščina je uradni in državni jezik v Republiki Sloveniji. Na območju občin, kjer živita italijanska in madžarska narodna skupnost, pa sta uradna tudi italijanski oziroma madžarski jezik (Ustava RS). Morda sta ti dve območji še bolj nagnjeni k prevzemanju besed.

Jezikovna politika zadeva različna področja javnega in zasebnega delovanja: znanost, šolstvo, kulturo, gospodarstvo, pravosodje, šport itd. Državne ustanove morajo zagotoviti, da so prebivalci Slovenije o vseh javnih zadevah informirani v materinščini (Gomboc 2006, 93)⁹. Kalin Golob (2003, 256) pa vključuje jezikovno politiko med dejavnosti jezikovnega načrtovanja. Na jezikovno politiko vpliva več dejavnikov, ne le jezikovnih, pač pa tudi družbenih. Sem spada demografski dejavnik, ki je povezan s številom, razmerjem in distribucijo govorcev na določenem območju. Pri kulturnem kontekstu jezikovne politike je treba upoštevati različne indekse, kot so (ne)pismenost, zastopanost jezika v vzgojno-izobraževalnem procesu ter sredstvih javnega obveščanja, njegovo ustreznost za rabo v književnosti in znanosti ter obvladovanje kulturnih, znanstvenih, tehničnih in obče civilizacijskih dosežkov v širšem smislu. Pravna ureditev vsake države o jeziku ter različni zakoni in predpisi pa spadajo v sam vrh dejavnikov, ki vplivajo na jezikovno politiko v posamezni državi (Štrukelj 1993, 44). Večino teh dejavnikov lahko prenesemo tudi na področje jezikovne politike v izobraževanju. Kot je pokazala raziskava, na jezikovno kultiviranost srednješolcev ne vpliva toliko demografski položaj kot zastopanost jezika v vzgojno-izobraževalnem procesu.

Jezikovno izobraževanje je del jezikovne politike v družbi. Treba je premisliti predvsem o poučevanju maternega jezika kot učnega predmeta in večjo pozornost posvetiti učnemu jeziku

---

⁹ Za slovenski jezik in ustrezno jezikovno politiko skrbijo različne ustanove: Urad Vlade RS za slovenski jezik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti in tudi slovenistika na univerzah v Sloveniji in tujini.

v izobraževanju. Jezikovno izobraževanje in politika jezikovnega izobraževanja ne smeta biti ločena od družbene/državne politike na področju jezikov. Perspektive slovenistike so neločljivo povezane s perspektivami države in ker je šolstvo podaljšana roka jezikovne in nacionalne politike vsake države, se na tem mestu upravičeno odpira vprašanje o (ne)ustreznem pouku slovenskega jezika v osnovni in srednji šoli ter na univerzi (Kmecl v Jesenšek 2005, 200). Marja Bešter (1994) navaja prepričljive podatke, ki kažejo na to, da je potrebna prenova pouka: šole uspešno končajo učenci, ki niso funkcionalno pismeni (50 % Slovencev, starih nad 15 let), s petimi urami jezikovnega pouka tedensko na razredni stopnji smo na repu med evropskimi državami (ponekod jih imajo do 16 ur), več pisanja in sredstev se namenja računalniškemu opismenjevanju kot problemu funkcionalne (ne)pismenosti in podobno.

Kaj lahko sprejemamo v naš jezik? Majdič je prepričan (2004, 484–490), da lahko tujke pomenijo pomemben vir bogatenja našega jezika, če jih uporabniki sprejmejo kritično in jih dosledno prilagajajo sistemskim zakonitostim svojega knjižnega jezika. »V takem primeru je tujka oziroma njena osnova samo gradbena prvina, ki pomaga graditi vse popolnejšo stavbo domačega jezika. Razen tega je zlasti v strokovni rabi pomembna še zaradi lažjega vključevanja v svetovno strokovno in znanstveno dogajanje.« Tuj izraz ne pomeni vedno nesreče za domači jezik, vendar je tu seveda potrebna določena zmernost. »Kakor bi bil jezik brez tujk izrazno reven, poln nejasnosti in nedvoumnosti, tako bi ga njihova prevelika množina odtujila samemu sebi.« (2005, 484). Pri vprašanju jezikovne zavesti moramo razmišljati o sporočanjško ustreznem jeziku. Mlajša generacija zavrača normo in predpise knjižnega jezika, ki se jim zdi preveč tog (Jesenšek 2005, 209). Zdi se, da se bo zborni slovenski jezik moral bolj prilagoditi živemu pogovornemu jeziku.

6.2.1 RESOLUCIJA O NACIONALNEM PROGRAMU JEZIKOVNE POLITIKE

Moje ključno vprašanje je: *Koliko lahko Resolucija o nacionalnem programu jezikovne politike vpliva na šolsko vzgojo?* Državni zbor Republike Slovenije jo je na podlagi 28. člena Zakona o javni rabi slovenščine (Uradni list RS, št. 86/04) in 109. člena Poslovnika Državnega zbora (Uradni list RS, št. 35/02 in 60/04) sprejel na seji dne 7. maja 2007. Cilji resolucije predstavljajo usklajeno skrb slovenske države za kulturno, politično, ekonomsko in komunikacijsko razsežnost jezikovne rabe. Ta skrb naj bi se uresničevala z dejavno jezikovno politiko in njenimi prednostnimi cilji na štirih področjih:

I. področje: zagotovitev pravnih podlag jezikovne rabe. Prednostna cilja tega področja sta popolnejši in trdni predpisi o jezikovni rabi ter učinkovitejši nadzor nad izvajanjem predpisov o rabi jezika.

II. področje: znanstvenoraziskovalno spremljanje jezikovnega življenja. Prednostni cilji: boljša povezanost in usklajenost delovanja vseh nosilcev sociolingvistične vednosti in politične moči na državni ravni, dober pregled nad uresničevanjem sprejete jezikovnopolitične strategije z možnostjo popravkov; opis sodobne norme slovenskega knjižnega jezika;

III. področje: širjenje jezikovne zmožnosti. Prednostni cilji: splošna okrepitev jezikovne zmožnosti v maternem jeziku; smotrnost pri učenju in rabi tujih jezikov; celovita pripravljenost slovenskih govorcev na izzive v domačem, evropskem in svetovnem sporazumevalnem prostoru;

IV. področje: razvoj in kultura jezika. Prednostni cilji: uveljavljanje slovenščine na tradicionalnih in novih področjih, ki jih odpira družbeni in tehnološki razvoj; utrditev slovenščine v slovenskem visokem šolstvu in znanosti; višja sporazumevalna kultura v družbi; dejavnejša vloga Slovenije pri oblikovanju jezikovnopolitične usmeritve Evropske unije.

Za področje šolstva je najpomembnejše tretje področje. Za splošno okrepitev jezikovne zmožnosti v maternem jeziku so potrebni naslednji ukrepi in dejavnosti:

Izobraževanje na vseh vrstah in stopnjah šolanja za boljšo jezikovno in sporazumevalno zmožnost oziroma funkcionalno pismenost. Ta ukrep bi po mojem mnenju moral izvajati celotni šolski sistem. Vendar je moja raziskava pokazala, da strokovni srednješolski programi slovenščini nasploh ne namenjajo toliko ur kot gimnazijski programi. Tako ima na primer idrijski gimnazijski program (Gimnazija Jurija Vege 2008) skupno 595 ur, program Strojni tehnik 560 in program Oblikovalec kovin 350 ur. Funkcionalna pismenost srednje strokovno izobraženega človeka bo v primerjavi z drugimi srednje (gimnazijsko) izobraženimi ljudmi zato ostala na nižji stopnji.

Razvijanje didaktike maternega jezika. Naloga učiteljev je predvsem ta, da morajo narediti pouk maternega jezika zanimiv in učinkovit. Vprašanje, ki se tu zastavlja, je, kako narediti zanimiv pouk slovenščine za dijake strokovnega programa, kot je Mehatronika in podobnih

programov (v TŠC, op. a.). Vendar tudi to ni nikakršen izgovor, da ne bi mogli narediti pouka slovenščine zanimivega ne glede na to, na kakšni šoli ga poučuješ.

Preverjanje ustreznosti šolskih učnih načrtov za materno jezike in morebitne spremembe ali dopolnitve. Srednješolski programi naj bi upoštevali sprejete učne načrte. Prej omenjeni TŠC ima Komisijo za kakovost. Delo te komisije temelji na zbiranju, vrednotenju ter interpretaciji zbranih podatkov skupaj z uporabniki (dijaki in učitelji). Za ugotavljanje, spremljanje in zagotavljanje kakovosti uporabljajo metodo samoevalvacije, katere namen je pridobiti mnenje dijakov, učiteljev, svetovalnih in vodilnih delavcev. Podatkov o tem, kako se sicer preverja ustreznost šolskih načrtov za slovenščino na posameznih šolah, nimam.

Uzaveščanje maternega jezika kot bogatega in učinkovitega sporazumevalnega sredstva in kot kulturne vrednote. Naloge, ki jih tu navaja resolucija, so predvsem dopolnitev predpisanih šolskih učno-vzgojnih programov, oblikovanje jezikovne zavesti v okviru morebitnega predmeta »državljska/domovinska vzgoja«, spominske obletnice začetnika slovenskega knjižnega jezika, organiziranje jezikovnih in literarnih delavnic, glasbenih prireditev (s pevsкими besedili v slovenščini), akcij tipa »bralna značka, zunajšolskih predstavitev tipa »podarimo knjigo«, »podarimo zgoščenko« ipd. Državljske oziroma domovinske vzgoje že davno ni več, razne prireditve ob kulturnih dnevih in drugih pomembnih obeležjih pa navadno izvajajo vse šole, vsaj osnovne šole. Z obveznimi izbirnimi vsebinami se zagotovo širi in bogati tudi sporazumevalna zmožnost šolajočih v maternem jeziku.

Slovenija je pravočasno sprejela to resolucijo, v nasprotnem pa bi se položaj slovenskega jezika lahko oslabil v procesu evropske regionalizacije. Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo (EU) se je povečala predvsem simbolna vloga slovenščine¹⁰, manj pa njena sporazumevalna vloga, saj se slovenski državljani lahko na organe in ustanove EU obračajo v slovenščini ter od njih prejemaajo odgovore v slovenščini. Po drugi strani je pravni status slovenščine na samem območju Slovenije postal manj trden, zaradi bruseljskih smernic pa je bilo treba celo črtati ali »omehčati« vrsto zakonskih določb o prednostni rabi slovenščine v nekaterih uradnih oziroma javnih govornih položajih. Če Slovenija ne bi pravočasno sprejela in začela izvajati ustrezne jezikovnopolitične strategije in programa, bi se utegnile posledice oslabelega statusa slovenščine v procesih evropske regionalizacije, čezmejnega sodelovanja in togo pojmovanega

---

¹⁰ Prvič v zgodovini je postala eden izmed uradnih jezikov pomembne mednarodne organizacije, slovenski predstavniki lahko na zasedanjih Evropskega parlamenta ter nekaterih drugih ustanov in organov EU govorijo slovensko, Uradni list EU izhaja tudi v slovenščini, na spletnem portalu EU je mogoče izbrati tudi slovenščino ipd.

načela o prostem pretoku blaga, oseb idr. stopnjevati, prostorsko zlasti v obmejnem pasu, področno pa zlasti v trgovini, znanosti in visokem šolstvu (Stabej 2003). Nacionalni program jezikovne politike ne izboljšuje jezikovne opremljenosti in jezikovnega znanja govorcev slovenščine in državljanov Slovenije in je neobčutljiv za tiste osebe in skupine, ki bi potrebovale dodatno pozitivno diskriminacijo na področju jezikovnega znanja, razumevanja in izobraževanja. Glavna težava po presoji dr. Marka Stabeja je v tem, da celotna resolucija sloni na zakonu o slovenščini v javni rabi, ki pa je, “zakon samo o slovenščini”. “Ta je sicer resda temelj identitete in državni jezik, vendar pa praksa tudi v drugih demokratičnih okoljih kaže, da je potrebno posebej zaščititi tiste, ki zaščito potrebujejo, tega se ta program premalo zaveda,” poudarja Stabej (Zares 2007). Slovenski jezik naj bi bil bistveni element naše kulturne identitete, a se število ur slovenščine na poklicnih šolah in domnevno tudi na osnovnih šolah – prav nasprotno – zmanjšuje. Slovenskemu jeziku kot bistveni prvini slovenske identitete in sporazumevanja se je kulturna politika dolžna posvečati s posebno pozornostjo in trajno skrbjo, saj je naš jezik tudi sredstvo za izražanje duhovnih in umetniških sporočil, zakladnica kulture in eden od glavnih simbolov slovenskega naroda in države. Skrb zanj je zato potrebna na vseh ravneh, ne le v šolstvu in javnem sporazumevanju, delovnih in tehnoloških procesih, v tehniki in znanstveni terminologiji – ampak tudi med Slovenci zunaj meja in še zlasti v telesih EU in drugih mednarodnih ustanov, kjer je slovenščina uradni jezik. To pomeni, da je zavzeta skrb za jezik potrebna na vseh vitalnih sporazumevalnih področjih doma, pri uveljavljanju in dosledni rabi slovenščine v javnih napisih, imenih podjetij, v računalništvu in ustvarjanju nove terminologije. Skrb za slovenščino v javnosti ne pomeni, da se bomo zapirali v jezikovni geto in tako zavrli pretok misli in idej iz Slovenije v svet in obratno (Stabej 2003). Ohranjanje jezika pomeni skrb za samobitnost in identiteto naroda. Jezik vsakega naroda je kulturna vrednota in najpomembnejši del narodne kulturne dediščine. Gomboc (2006, 91) poudarja, da je skrb za jezik stvar posameznika in odgovornost javnosti. Vsak posameznik je dolžan skrbeti za svojo jezikovno kulturo, tako da:

- obvlada knjižni jezik in njegovo slovnični in pravopisno normo,
- zna glede na dane okoliščine uporabljati primerno socialno zvrst,
- zna uporabljati jezikovne priročnike,
- ima kritičen odnos do poimenovanj domačih podjetij s tujimi imeni in tudi do drugega nepotrebnega vdiranja tujejezičnih prvin v jezik,
- zna vrednotiti svoj jezik v odnosu do drugih jezikov.

7 ZAKLJUČEK

Z diplomskim delom sem želela opozoriti na nekatere izrazitejše, v praksi gotovo pogosto ponavljajoče se pravopisne primanjkljaje z namenom, da bi med osnovnim in srednjim izobraževanjem tem vsebinam namenjali več pozornosti. Znanje jezikov, najprej maternega in drugih, omogoča posamezniku kakovostno življenje, delovanje na poklicnem področju in tudi sicer v življenju. Jezikovne kompetence so temelj za pridobivanje znanja in za ravnanje z njim v družbi.

Glede na to, da je malo dijakov (12) pravilno pretvorilo besedno zvezo sonična kvaliteta v zvokovna kakovost, lahko trdim, da je njihova občutljivost na redkeje rabljene prvine oziroma tuje besede majhna. Glede na maloštevilne popravke sklepam, da se srednješolcem raba prevzetih besed (soničen, kvaliteta, konzumen, audiofil idr.) ne zdi napačna. Več kot očitno je tudi prehajanje pogovornih oblik v knjižne (gl. odgovarjati, ustrezati). Vzroke morda lahko iščemo v vse pogostejši rabi pogovornega jezika v šolah, kar vpliva tudi na rabo besedišča v javnih besedilih. Pri samoocenjevanju so sicer dijaki najvišje vrednotili predvsem pravopisno znanje, zato je 116 popravkov velike začetnice izmed 243 anketirancev sorazmerno dober rezultat. Ob tem je treba upoštevati, da se dijaki z vsebinami o mali oziroma veliki začetnici srečujejo vsa leta srednješolskega izobraževanja, kakor je pokazala analiza učbenikov. V dveh primerih napačne rabe zaimka kateri namesto ki je bila večina srednješolcev prepričana, da bi morali v obeh primerih namesto oziralnika *ki* uporabiti oziralni vrstni zaimek *kateri*. Pravzaprav je le en dijak v tem besedilu prepoznal, da gre za uvajanje stavka, ki prilastkovno določa osebo ali stvar v nadrednem stavku. Menim, da gre za napake, ki kažejo na pomanjkanje jezikovne kulture in prepričana sem, da bi jih lahko z dobro šolsko jezikovno vzgojo in večjim opozarjanjem v kodifikacijskih priročnikih odpravili. Le dobra četrtnina vprašanih srednješolcev razlikuje med določeno oziroma nedoločeno obliko pridevnika mali, ki se nanaša na vrsto, in majhen, ki izraža kakovost. Med največkrat prezrte napake sodijo potek glave besedila, na levi strani zapisan končni pozdrav, presledek med številom in pripadajočo enoto, zloženke, zapis časa, že prej omenjene prevzete besede (firma-podjetje, odgovarjati-ustrezati, spomnejo-opozorijo, sonična kvaliteta-kakovost, itd). Nič kaj spodbudno ni niti prepoznavanje in popraviljanje t. i. funkcionalnih napak ter zapisovanje uradnih besedil. Kljub temu, da se dijaki z uradnimi in neuradnimi besedili (zahvala, opravičilo, vabilo, življenjepis, obvestilo) srečajo že v 1. letniku srednješolskega izobraževanja.

Kakšne posledice imajo izmerjeni rezultati in njihova interpretacija? Morda spodbuda za organizacijo izobraževanja, ki bo ponudilo nadgradnjo jezikovnega znanja v smislu učinkovitejšega in uspešnejšega sporazumevanja in doseganja višjih ravni funkcionalne pismenosti. Morda sem se na osnovi izbranega besedila lotila raziskave jezikovne kultiviranosti slovenskih srednješolcev preveč črno-belo. Iz analize se vidi, katere od najizrazitejših napak dijaki sploh prepoznajo kot napake, in katere od teh je v jezikovnokulturni vzgoji treba obravnavati kot ne zadosti ozaveščene. Ocena o znanju oziroma neznanju slovenskega knjižnega jezika na osnovi preštevanja napak spremlja sicer določen dvom (še posebej ob upoštevanju različnih okoliščin reševanja in odgovornosti dijakov do samega reševanja), vendar pa določene prezrte napake prepričljivo kažejo, da je treba pri srednješkolskem pouku takim napakam posvetiti veliko več jezikovnokulturne skrbi ali pa temeljitejši slovnični/pravopisni pouk. Znanje maternega jezika je nemogoče objektivno oceniti zgolj s testnimi nalogami, kljub temu pa je kršitev knjižne norme dovolj enoumno pojmovanje kot jezikovna napaka.

Menim, da lahko jezikovno kulturo učenca razvija samo jezikovno kultiviran učitelj. Po moji presoji morajo učitelji stalno skrbeti za ustrezno raven zbornega oziroma knjižno pogovornega jezika pri pouku in v neformalnih pogovorih. Le s pravilnim izborom socialne zvrsti glede na govorni položaj in funkcionalnost v vzgojno-izobraževalnem procesu bomo že v srednjih šolah navadili učence na višjo raven govornice in strokovnega izrazja. Učenčeve jezikovne zmožnosti namreč bistveno vplivajo na razumevanje sporočil in s tem v zvezi na uspeh pri posameznih predmetih. Tako se je pokazalo tudi v moji raziskavi, kjer je bila jasno vidna povezava med samooceno jezikoslovnega znanja in konkretnim pravopisnim popraviljanjem besedila.

Značilnosti jezika je treba vrednotiti z merili, ki jih je izoblikovala jezikoslovna znanost. Kadar postane neka beseda nepogrešljiva oziroma nezamenljiva zdravemu jezikovnemu čutu in ne nasprotujoč element standardnega slovenskega knjižnega jezika, potem vemo, da je postala jezikovna norma, ki je ni mogoče zanikati. Najbolj škodljivo je popolno zavračanje – ponavadi zaradi neslovenskega izvora – nekaterih besed, pri čemer zanemarimo vsesplošno uveljavljeno načelo splošne rabe. Preveč puristično naravnano popraviljanje besedil, ki včasih preganja celo že povsem uveljavljene jezikovne prvine tujega izvora, pa po drugi strani pogosto spregleda možnost uporabe povsem ustrezne domače prvine namesto ponujajoče se prevzete, katere raba lahko postane celo modna (npr. raba velike začetnice pri neprvih občnih imenih v naslovih, oglaševalskih geslih, Majdič 2005, 380). Glede slovenjenja prevzetih besed

velja poudariti že večkrat zapisano mnenje, da naj se to opravi čim prej, /k/o se novi pojem, poimenovan s tujim izrazom, še ni uveljavil, če pa se je to že zgodilo in če prevzeto poimenovanje dobro služi svojemu namenu, je prizadevanje za njegovo zamenjavo jalovo početje, ki uporabnike jezika le bega in preusmerja jezikovnokulturno pozornost od pomembnejših k manj pomembnim vprašanjem (2005, 385)«.

Jezik je po mojem mnenju ena izmed najpomembnejših družbenih vrednot. Je proizvod ustvarjalnega duha mnogih generacij, ki so ga izoblikovale, izpopolnjevale, bogatile in negovale. Prav zato mu moramo vedno in povsod posvečati vso potrebno skrb in pozornost. Večje pozornosti kot doslej bi morala biti deležna tudi jezikovna vzgoja mladih zlasti v poklicnih in drugih strokovnih srednjih šolah, kjer je za pouk materinščine na voljo premalo časa in je predmet deležen manjše pozornosti, kot bi si jo zaslužil. Prepričana sem, da bi bilo treba nadaljevanje jezikovnega izobraževanja podaljšati tudi na višje in visokošolske zavode. Večina strokovnjakov se mora zadovoljiti le z znanjem, ki si ga je pri materinščini pridobila že v osnovi šoli (nekaj stroki prilagojenega izpopolnjevanja v obvladovanju materinščine smo deležni le študentje novinarstva, razrednega pouka, predšolske vzgoje, gledališke in filmske igre, teologije, juristi, bodoči upravni delavci in morda še kakšna fakulteta, op. a.). Prav zaradi teh razlogov je vsakršno objavljeno besedilo zavaljo kultiviranosti slovenskega knjižnega jezika potrebno lektorskih popravkov in izboljšav.

Vsak posameznik ima torej možnost, da v raznih življenjskih situacijah vseskozi bogati svoj materni jezik. In jezik je naložba, ki je ne moremo (in ne smemo) kar tako zapraviti.

8 LITERATURA

Andragoški center Slovenije. 2006. *Predstavitev področja pismenosti*. Dostopno prek: <http://pismenost.acs.si> (7. julij 2008).

Bešter, Marja, Martina Križaj-Ortar, Marija Končina, Mojca Bavdek, Darinka Ambrož, Stanislava Židan in Andreja Ponikvar, ur. 1999. *Na pragu besedila 1*. Učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol. Ljubljana: Rokus.

Bešter, Marja. 1994. Funkcionalna (ne)pismenost v Sloveniji. *Jezik in slovstvo* 40 (1). Dostopno prek: <http://www.ff.uni-lj.si/publikacije/jis/lat2/040/12s02.HTM> (13. september 2007).

Cedilnik, Danica. 1995. *Cikcak po pravopisu: za boljšo slovenščino na delovnem mestu*. Žalec: Sledi.

Državni zbor Republike Slovenije. 2007. *Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2007–2011 (ReNPJP0711)*. Dostopno prek: http://www.pisrs.si/predpis.aspx?p_rD=r00&p_predpis=RESO50 (20. avgust 2008).

--- 1991. *Ustava Republike Slovenije*. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_USTA1.html (30. avgust 2008).

Dular, Janez. 1986. Lektoriranje in jezikovna kultura. V *XXII. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, ur. Ada Vidovič-Muha, 156–170. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete.

Ferbežar, Ina. 1999. Merjenje in merljivost v jeziku. Na stičišču jezikoslovja in psihologije: nekaj razmislekov. *Slavistična revija* 47 (4): 418–436.

Ferbežar, I. in N. Pirih Svetina, 2007. Oblikovanje smernic za testiranje strokovne funkcionalne pismenosti vojaških oseb, zaposlenih v Slovenski vojski. V *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, ur. Irena Orel, 219–231. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.

FidaPLUS, korpus slovenskega jezika. Dostopno prek: <http://www.fidaplus.net/> (5. junij 2008).

Findeisen, Dušana. 2006. *Javna razprava o Nacionalnem osnutku za razvoj pismenosti*. Dostopno prek: <http://pismenost.acs.si/razprava/?kat=1&id=3> (4. maj 2008).

Gimnazija Jurija Vege Idrija. Dostopno prek: <http://www.s-gimjvi.ng.edus.si/> (4. junij 2008).

Gomboc, Mateja. 2006. *Besede 5*. Učbenik za slovenski jezik za 2. leto poklicno-tehniškega izobraževanja. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Gorjanc, Vojko. 2005a. *Študije o korpusnem jezikoslovju*. Ljubljana: Krtina.

--- 2005b. *Uvod v korpusno jezikoslovje*. Domžale: Izolit.

Humar, Marjeta. 1993. Slovarsko normiranje glede na predpise in rabo. V *Jezik tako in drugače*, ur. Inka Štrukelj, 374–384. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje.

Jesenšek, Marko. 2007. *Besedje slovenskega jezika*. Maribor: Slavistično društvo.

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. 2008. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (6. julij 2008).

Kalin Golob, Monika. 1994. Sodobni pogledi na ogroženost slovenščine. *Javnost* 1 (3): 23–35.

--- 1996. *Jezikovni koticiki in jezikovna kultura*. Ljubljana: Jutro.

--- 2001. *Jezikovne reže*. Ljubljana: GV revije.

--- 2003a. *Jezikovne reže 2*. Ljubljana: GV revije.

--- 2003b. *H koreninam slovenskega poročevalnega stila*. Ljubljana: Jutro.

Kmecl, Matjaž, Martina Križaj in Marja Bešter. 1995. Prenova jezikovnega pouka pri predmetu slovenski jezik. V *Spremembe slovenskega jezika skozi čas in prostor*, ur. Marko Jesenšek, 5–16. Maribor: Slavistično društvo.

Korošec, Tomo. 1994. Nekaj kazalnikov o znanju pisne knjižne slovenščine pri slovenskih srednješolcih. *Traditiones* 23: 297–309.

--- 1998. *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.

Krakar Vogel, Boža. 1989. Pisanje poslovnih pisem kot didaktični problem. V *Slovenski jezik v znanosti* 2, ur. Ada Vidovič Muha, 247–256. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Križaj Ortar, Martina, Marja Bešter, Mojca Poznanovič, Marija Končina, Mojca Bavdek in Andreja Ponikvar, ur. 2002. *Na pragu besedila 2*. Učbenik za slovenski jezik v 2. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol. Ljubljana: Rokus.

--- 2003. *Na pragu besedila 3*. Učbenik za slovenski jezik v 3. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol. Ljubljana: Rokus.

Kroflič, Robi. 1997. *Med poslušnostjo in odgovornostjo: procesno-razvojni model moralne vzgoje*. Ljubljana: Vija.

Kunst Gnamuš, Olga. 1986. *Vloga jezika v spoznavnem razvoju šolskega otroka*. Ljubljana: Center za diskurzivne študije pri Pedagoškem inštitutu.

Logar, Nataša in Tina Verovnik. 2001. Normativnost slovenskih jezikovnih priročnikov v lektorjevih rokah. *Slavistična revija, časopis za jezikoslovje in literarne vede*: 223–422. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.

Majdič, Viktor. 2004. *Pogledi na jezik: razprave in članki o slovenskem jeziku*. Ljubljana: Debora.

Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije. 2007a. *Katalogi znanja: slovenščina v srednjih strokovnih šolah*. Dostopno prek: http://www.mszs.si/slo/solstvo/ss/programi/noviKZ/st_SLO_KZ490.htm (3. maj 2008).

--- 2007b. *Katalogi znanja: slovenščina v gimnazijah*. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije/UN_SLOVENSČINA_gimn.pdf (3. maj 2008).

Novak, France. 1980. *Poslovni in uradovalni jezik*. Ljubljana: Časopisno-grafično podjetje Delo - Tozd gospodarski vestnik.

Pavlin Povodnik, Marta. 1994. *Skladnja: priročnik z vajami*. Ljubljana: Jutro.

Skubic, Andrej E. 2005. *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1994. Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Srednja vzgojiteljska šola in gimnazija Ljubljana. Dostopno prek: <http://www2.arnes.si/~ssljvz/zg2s/index1.htm> (4. junij 2008).

Sršen, Janez. 1998. *Jezik naš vsakdanji, druga izdaja*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.

Stabej, Marko. 2003. Slovenščina v Evropski uniji, Evropska unija v slovenščini. V *Zbornik referatov z drugega slovensko-hrvaškega slavističnega srečanja v Šmarjeških toplicah od 5. do 6. aprila 2001*, ur. V. Požgaj Hadži, 57–68. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Šabec, Nada. 2007. Vpliv angleščine na slovenščino: leksikalni in pravopisni vidiki. V *Besedje slovenskega jezika*, ur. Marko Jesenšek, 316–324. Maribor: Slavistično društvo.

Škiljan, Dubravko. 1999. *Javni jezik: k lingvistiki javne komunikacije*. Ljubljana: Studia humanitas.

Škofijska klasična gimnazija Ljubljana. Dostopno prek: <http://skg.stanislav.si/osoli/index.htm> (4. junij 2008).

Šmalc, Andrej. 1998. O nekaterih težavah pri uveljavljanju slovenske tehniške terminologije. V *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje*, ur. Marjeta Humar, 33–38. Ljubljana: Znanstveno-raziskovalni center.

Štrukelj, Inka. 1993. Nekateri vidiki načrtovanja in jezikovne politike. V *Jezik tako in drugače*, ur. Inka Štrukelj, 41–55. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje, Inštitut za družbene vede.

Tavzes, Miloš, Gregor Adlešič in Borut Mavrič, ur. 2002. *Veliki slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Toporišič, Jože. 1992. *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

--- 1995. *Slovenski jezik in sporočanje 1*. Maribor: Obzorja.

--- 1997. *Slovenski jezik in sporočanje 2*. Maribor: Obzorja.

--- 2000. *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Toporišič, Jože, Franc Jakopin, Janko Moder, Janez Dular, Stane Suhadolnik, Janez Menart,

Breda Pogorelec, Kajetan Gantar in Martin Ahlin. 2001. *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstveno raziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Urbančič, Boris. 1987. *O jezikovni kulturi*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Verovnik, Tina. 2003. *Analiza jezikovne kakovosti besedil v vladnem spletu*. Dostopno prek: <http://odks.fdv.uni-lj.si/eknjige/edemokracija.pdf> (5. februar 2008).

--- 2004. Norma knjižne slovenščine med kodifikacijo in jezikovno rabo v obdobju 1950–2001. *Družboslovne razprave* 20 (46/47): 241–258.

Vidovič, Muha Ada. 1991. Nekatera aktualna vprašanja slovenske jezikovne kulture. V *XXVII Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, ur. Ada Vidovič-Muha, 27. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete.

Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1). Ur.l. RS, št. 42/2006 (60/2006 popr.). Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_ZAKO4291.html (28. avgust 2008).

Tehniški šolski center Nova Gorica. 2008. Dostopno prek: http://web.tsc.si/www/index.php?option=com_content&task=view&id=188&Itemid=244 (4. junij 2008).

Zares, nova politika. 2007. *Ali resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko ZARES ustreza zahtevam sodobne jezikovne politike?* Dostopno prek: <http://www.zares.si/ali-resolucija-o-nacionalnem-programu-za-jezikovno-politiko-zares-ustreza-zahtevam-sodobne-jezikovne-politike/> (7. marec 2009).

Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 2008. *Učni načrti in pravilniki: slovenščina*. Dostopno prek: <http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=6&pID=26&rID=3> (3. maj 2008).

PRILOGE

Priloga A: Jezikovna poprava besedila (junij 2007)

Sem Urška Rutar, študentka novinarstva. V svojem diplomskem delu z naslovom *Jezikovna kultiviranost slovenskih srednješolcev* raziskujem rabo slovenskega jezika dijakov slovenskih gimnazij. S pravopisno popravo besedila boste pripomogli h korektni izpeljavi raziskave. Zato se Vam za sodelovanje vnaprej zahvaljujem.

1. Demografski podatki

- 1.1. spol M Ž
- 1.2. starost _____
- 1.3. vrsta gimnazije: splošna strokovna klasična

1.4. pokrajinska pripadnost šole:

- a) osrednja Slovenija (Ljubljana z okolico)
- b) Goriška
- c) idrijsko-cerkljanska regija
- d) Posočje

2. Mini anketa

2.1. katerim vsebinam pri slovenščini (slovnici ali književnosti) po Vaši oceni namenjate več ur?

- a) Književnosti.
- b) Slovnici.
- c) Enakovredno slovnici kot književnosti.
- d) Ne vem.

2.2. Kako zadovoljni ste s svojim jezikoslovnim znanjem na posameznih področjih, ki so navedena v spodnji tabeli? Svoje zadovoljstvo ovrednotite tako, da obkrožite oceno od 1 (zelo zadovoljen) do 5 (nezadovoljen) za posamezno jezikoslovno znanje.

JEZIKOSLOVNO ODGOVOR

ZNANJE	zelo zadovoljen	srednje zadovoljen	malo zadovoljen	nezadovoljen
Pravopis	1	2	3	4
Glasoslovje	1	2	3	4
Oblikoslovje	1	2	3	4
Besedotvorje	1	2	3	4
Skladnja	1	2	3	4

2.3. Kako bi opredelili pojem *funkcionalna nepismenost*?

---

3. Poprava besedila

Navodilo: pregledno in jasno popravite besedilo, kjer se Vam zdi to potrebno. Uporabite vse svoje dosedanje jezikovno znanje.

DMD

Digital Music Distribution

Jeršič Slavko, s.p.

Partizanska 3, 3000 Celje

Tel. & Fax:

Spoštovani,

V poplavi CD plošč na svetovnem tržišču katerih glasbena in sonična kvaliteta je prirejena povprečnemu kupcu je za audiofile že prava umetnost izbrati primerne plošče katere bodo odgovarjale njihovim potrebam.

Na svetovne tržišču deluje že vrsto let nekaj firm katere se ukvarjajo izključno s ploščami najvišjega kakovostnega razreda in so namenjene audiofilom. V to kategorijo podjetij naj bi spadala tudi naša firma katera pa se zaradi majhnostjo slovenskega tržišča ne more ukvarjati izključno z audiofilnimi ploščami, zato je v priložen katalog uvrščenih nekaj založb, katerih plošče ne spadajo v audiofilni razred, so pa po kvaliteti nad konsumnih povprečjem. Priložen katalog novosti, maloprodajne cene in navaja zalog naj vas spomnejo, da so tudi na našem trgu prisotne plošče za audiofile po pristojnih cenah. CD plošče je mogoče kupiti v maloprodajni mreži v Ljubljani, Mariboru, Kopru, Novi Gorici ali neposredno na našem naslovu. Plošče kupljene na našem naslovu boste prejeli po pošti, po povzetju. Navedene cene veljajo za naročilo ene plošče, za naročila nad tri plošče dajemo 10% popusta in krijemo stroške embalaže in poštnine. Ob upoštevanju popusta pri naročilu treh plošč so navedene maloprodajne cene skoraj izenačene z ameriškimi dodanimi stroški poštnine in pakiranja.

Za naročilo LP plošč katere so navedene v katalogu z oznakami zraven kataloške številke, vas prosimo, da naročilo pisno najavite, ker jih zaradi malega interesa nimamo na zalogi in bodo naročene skupaj s CD ploščami.

V kolikor letos še niste prejeli originalnih katalogov založb so nam ti na voljo ob plačilu 600 SIT. Prav tako vas prosimo, da ta katalog pokažete prijateljem in znancem katere zanimajo audiofilne plošče, saj so stroški izdelave katalogov in poštnine zelo visoki.

Za vsa vaša vprašanja smo dosegljivi vsak dan med 16 - 18 uro na tel.: 063/411-028

S spoštovanjem,

Slavko Jeršič

